

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKLERİN
SOSYAL VE EKONOMİK SORUNLARI**

FERHAT GÜVEN

TEZ DANIŞMANI:

Yrd. Doç. Dr. Şenol Öztürk

HAZİRAN – 2017

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ferhat Güven'in "Türkiye'de Almancı, Almanya'da Yabancı Almanya'da Yaşayan Türklerin Sosyal Ekonomik Sorunları" başlıklı tezi 12/05/ 2017 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Yrd.Doç.Dr. Cengiz CEYLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi elde etmek için gerekli olan koşulları sağladığını onaylıyorum.

Yrd.Doç.Dr. Ramazan TİYEK
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Başkanı

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

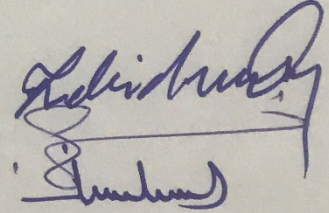
Yrd.Doç.Dr. Şenol ÖZTÜRK

Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri:

Prof.Dr. Zeki PARLAK
Yrd.Doç.Dr. Şenol ÖZTÜRK
Yrd.Doç.Dr. İskender GÜMÜŞ

(Marmara Üniversitesi)
(Kırklareli Üniversitesi)
(Kırklareli Üniversitesi)

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

FERHAT GÜVEN

30.05.2017

ÖZ

ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKLERİN SOSYAL VE EKONOMİK SORUNLARI

Güven, Ferhat

Yüksek Lisans, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Şenol Öztürk

Şubat 2017

Bu çalışmamızda Almanya'da yaşayan Türklerin karşılaştıkları sorunlar (farklı yaşam tarzı, adaptasyon süreci ve bu süreçte karşılaştıkları zorluklar) ele alınmaktadır. Almanya'da yaşayan Türkler gerek iş hayatlarında gerek ise sosyal hayatlarında kültür farkından dolayı birçok zorlukla karşılaşmaktadırlar. Bu zorluklar ilk kuşakta etkisini daha çok göstermesine rağmen son kuşakta da farklı sorunlara yol açmıştır.

Almanya'da yaşayan Türkler Almanya'da göçmen olarak görülmekte ve kendi ülkelerinde ise Almancı tabiri ile ötekileştirilmektedirler bunun sonucu ise Almanya da yaşayan Türkler arafta kalmaktadırlar.

Türkler Almanya'da iyi bir işgücü olarak görülmesine rağmen günümüze kadar yaşanan olaylar, ilk kuşak sonrası değişen görüşler Türkleri farklı bir konuma getirmiştir. Türkler artık Almanya'da misafir işçi konumundan çıkmış, vatandaş konumuna gelmiştir. Bu durumda Almanların Türklere bakış açısını farklılaştırmış ve yabancı düşmanlığı başlamıştır. Aslında Almanya'da yaşayan Türklerin genel sorununu şu cümle tanımlıyor "biz işçi istedik, insan geldi."

Anahtar Kelimeler: Almancı, Türk İşçiler, İşçi göçü, Almanya'daki Türkler, İş gücü göçü, Türk işçileri.

ABSTRACT

SOCIAL AND ECONOMIC PROBLEMS OF TURKS IN GERMANY

Güven, Ferhat

Master of Arts, Labour Economics and Industrial Relations

Supervisor: Assistant Professor Şenol Öztürk

February, 2017

In the study, the problems that Turks living in Germany come across (different life style, adaptation process and challenges they encounter in their process) are examined. Turks living in Germany face many difficulties in both business life and social life due to culture gap. Although these difficulties had more impact in the first generation, they led two different problems in the last generation.

Turks living in Germany are seen as migrant, and are otherised in their own countries in Turks of German Turk. As a result of this, Turks living in Germany remain in limbo.

Even though Turks are considered as good laser force in Germany experiences until today and views changing after the first generation put. Turks in a different position. Now Turks get out from guest worker position and become citizen. This situation differentiates the viewpoint of Germans about Turks and neophobias started. Actually, this sentence “we want worker, but human come” defines general problem of Turks living in Germany.

Key words: German Turk, Turkish workers, Worker migration, Labour migration, Turks in Germany.

Netice Güven ve Vehtan Güven'e...

ÖNSÖZ

Eğitim ve iş hayatumda sürekli yanımda olan, her kararımda ve anımda bana desteğini esirgemeyen aileme ve eşim Melek Güven'e teşekkürü borç bilirim. Lisans ve Yüksek Lisans eğitimimde sürekli yanımda bulunan hatalarımda beni eleştiren, bilgi birikimi ile bana yardımcı olan en iyi dostum Furkan Salim Saydam'a, hocam Hacı Sarı'ya ve dayım Murat Akarsu'ya yardımlarından dolayı çok teşekkür ederim.

Tezimin konu ve içeriğinde bana her türlü yardımda bulunan ve zaman ayıran tezimin oluşmasında emeği olan hocalarım Prof. Dr. Zeki Parlak'a ve Yrd. Doç. Dr. şenol Öztürk'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ferhat Güven
şubat, 2017
Kırklareli

İÇİNDEKİLER

ÖZ	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
GRAFİKLER.....	xii
TABLolar.....	xiii
ŞEKİLLER.....	xiv
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM

GÖÇ VE GÖÇ TEORİLERİ.....6

1.1. GÖÇ OLGUSU	6
1.1.1 Göç Kanunları	7
1.1.1.1 Ravenstein'in Göç Kanunları	7
1.1.1.2 Petersen'in Beş Göç Şekli	9
1.2. KLASİK GÖÇ TEORİLERİ	10
1.2.1. İtme Çekme Teorisi	10
1.2.2. Kesişen Fırsatlar Teoremi.....	13
1.2.3. Göç Sistemleri Teorisi	14
1.2.4. Göçmen İlişkiler Ağı(Network) Teorisi	16
1.2.5. Dünya Sistemi Teorisi	20

2.BÖLÜM

TÜRKLERİN ALMANYA'YA GÖÇÜ.....26

2.1. HEDEF ÜLKE VE KAYNAK ÜLKE GÖÇ POLİTİKALARI... 26	
2.1.1. Türkiye'nin İşgücü Göçü Göndermesi	26
2.1.2. Almanya'nın İşgücü Göçü Kabulü	30

2.1.3. Türkiye-Almanya İşçi Alımı Anlaşması	30
2.2. ALMANYA'DAKİ TÜRK NÜFUSU VE TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE YAŞANAN DEĞİŞİMLER	31
2.2.1. Göçmenlik Tecrübesinde Sosyokültürel Değişimin Başlıkları	36
2.2.2. Kimlik Tartışmalarının Süreçleri.....	37

3.BÖLÜM

ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKLERİN SOSYAL VE EKONOMİK SORUNLARI	40
3.1. İŞ VE ENTEGRESYON SORUNU.....	43
3.1.1. Türklerin Eğitim Durumu ile Almanya'da Kalma Süreleri Arasındaki İlişki	43
3.1.2. Türklerin Çalışma Hayatındaki Sorunları	45
3.1.2.1. Türklerin eğitim durumu ve istihdam.....	47
3.1.2.2. Almanya'daki işveren Türkler.....	51
3.1.3. İşsizlik.....	54
3.1.3.1. Yaşlara göre işsizlik	55
3.1.3.2. Eğitim düzeyi ve işsizlik	56
3.1.3.3. Meslek eğitimlerinden faydalanamama.....	57
3.1.4. Entegrasyon Sorunu.....	60
3.1.4.1. Entegrasyon soruna genel bakış	61
3.1.4.2. Entegrasyon sorununun başlıca konuları.....	62
3.1.4.3. Türk ailelerin eğitim için tercih ettikleri ülke.....	64
3.1.5. Dil Sorunu	66
3.1.5.1. Anadil 'de yaşanan sorunlar	66
3.1.5.2. Almanca 'da yaşanan sorunlar.....	68
3.2. SOSYAL SORUNLAR	70
3.2.1. Türk (Yabancı) Düşmanlığı.....	70
3.2.2. Türklerin Almanlarla İlişkileri	73
3.2.3. Vatandaşlığa Geçme	77
3.2.4. Almanya'da Yaşayan Türklerin İlişkileri	78

3.2.5. Almanya’da Yaşayan Türklerin Ülkeye Dönme Durumu...	83
3.3. KANUNLARDAN DOLAYI OLUŞAN SORUNLAR.....	85
3.3.1. Aile Birleşmelerinde Yaşanan Sorunlar	85
3.3.2. İki Ülke Arasında Var Olan Sosyal Güvenlik Sözleşmelerinden Kaynaklanan Sorunlar	87
3.3.3. Vize Alma Konusundaki Sorunlar.....	88
3.3.4. Türk ve Alman Hükümetlerle İlişkiler	90
SONUÇ	94
KAYNAKÇA.....	100

GRAFİKLER

Grafik 1: Almanya’da Bulunan Göçmenlerin İşsizlik Oranları	45
Grafik 2: Göçmenlerin Yaptıkları İş Türleri	46
Grafik 3: Göçmenlerin Çalışma Alanları	47
Grafik 4: Yaş GÖRE İşsizlik Oranı.....	55
Grafik 5: Eğitim Düzeyi ve İşsizlik.....	57
Grafik 6: Mesleki Eğitimden Faydalanmama Sebepleri	58
Grafik 7: Alman Toplumunda Uyum Konusundaki Fikirler.....	61
Grafik 8: Entegrasyon'da Yaşanan Sorun Alanları.....	63
Grafik 9: Türk Ailelerin Eğitim için Tercih Ettikleri Ülke	64
Grafik 10: Çocukların Türkçe Okuma-Yazma Konusunda Sorun Yaşıyorlar mı?.....	67
Grafik 11: Almanca Konusunda Yaşanan Sorun	69
Grafik 12: Yabancı Düşmanlığındaki Düşünceler	71
Grafik 13: Yabancı Düşmanlığından Etkilenme	72
Grafik 14: Türklerin Almanlarla İlişkilerinin Değerlendirilmesi.....	74
Grafik 15: Alman Komşu ve Arkadaşlarla Görüşme Durumu.....	76
Grafik 16: Alman Vatandaşı Olma İsteği.....	78
Grafik 17: Türk Derneklerinin Sayısal Bilgileri.....	79
Grafik 18: Türklerin Kendi Aralarındaki İlişkileri Değerlendirmeleri .	80
Grafik 19: Türk Komşu ve Arkadaşlarla Oturmaya Gitme Durumu.....	82
Grafik 20: Almanya'ya gelen ve Almanya'dan Ayrılan Vatandaşlarımızın Sayısı.....	84
Grafik 21: Türkiye'ye Dönme İsteği.....	84
Grafik 22: Aile Birleşmeleri Konusunda Sorun Yaşadınız Mı?.....	86
Grafik 23: İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri Konusunda Sorun Yaşanıp Yaşanmadığı.....	87
Grafik 24: Vize Uygulamalarında Sorun Yaşanıp Yaşanmadığı	88
Grafik 25: Sorunlarınızı Alman Makamlarına ve Buradaki Türk Makamlarına Ulaştırmada Sorun Oranı	90
Grafik 26: Türk Makamlarıyla Yaşanan Sorunlar.....	91

TABLÖLAR

Tablo 1: Almanya'daki Türk Vatandaşları.....	32
Tablo 2: Alman Vatandaşlığına Geçen Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Dağılımı	33
Tablo 3: Almanya'ya Gelen ve Ayrılan Türk Vatandaşları.....	35
Tablo 4: Almanya'da Yalayan Türklerin Sorunları.....	41
Tablo 5: Almanya'da Kalma Süresi ile Dil Sorunu, Yabancı Düşmanlığı, Almanların Ön Yargıları Arasındaki İlişki	43
Tablo 6: Almanya'da İşsiz Sayısı, Türkler ve Seçilmiş Bazı Yabancılar 1999-2009	49
Tablo 7: Sigortalı Çalışan Türklerin Yaşa Göre Dağılımı	51
Tablo 8: Almanya'daki Türk Girişimcilerin Gelişimi/1987-2208)	53
Tablo 9: Türk İşletmelerin Sektörel Dağılımı.....	54

ŞEKİLLER

Şekil 1:Göç Edilen Bölge ve Göç Edilecek Bölge ve Göç İçin Var Olan Engeller 11

GİRİŞ

Bu çalışmada Almanya’da yaşayan Türklerin karşılaştıkları sorunlar (farklı yaşam tarzı, adaptasyon süreci ve bu süreçte karşılaştıkları zorluklar) ele alınmaktadır. Almanya’da yaşayan Türkler gerek iş hayatlarında gerek ise sosyal hayatlarında kültür farkından dolayı birçok zorlukla karşılaşmaktadırlar. Bu zorluklar ilk kuşakta etkisini daha çok göstermesine rağmen son kuşakta da farklı sorunlara yol açmıştır.

Almanya’da yaşayan Türkler Almanya’da göçmen olarak görülmekte ve kendi ülkelerinde ise Almancı tabiri ile ötekileştirilmektedirler bunun sonucu ise Almanya da yaşayan Türkler arafta kalmaktadırlar.

Türkler Almanya’da iyi bir işgücü olarak görülmesine rağmen günümüze kadar yaşanan olaylar, ilk kuşak sonrası değişen görüşler Türkleri farklı bir konuma getirmiştir. Türkler artık Almanya’da misafir işçi konumundan çıkmış, vatandaş konumuna gelmiştir. Bu durumda Almanların Türklere bakış açısını farklılaştırmış ve yabancı düşmanlığı başlamıştır. Aslında Almanya’da yaşayan Türklerin genel sorununu şu cümle tanımlıyor “biz işçi istedik, insan geldi.”

Çalışmada bu sorunları yapılan araştırma sonuçları de kullanılarak ele almaya, bununla birlikte var olan sorunların diğer etkenlerle birlikte incelemeye çalışacağız. Almanya’da yaşayan Türkler hayatlarının büyük bir bölümünü Almanya’da geçirmekte farklı bir kültürü yaşamakta buna rağmen sorunlarla karşılaşmaktadırlar fakat Almanya ekonomisine büyük katkılarda bulunan vatandaşlarımız hala Almanya için önemli bir rol almaktadır. Almanya’da uzun yıllar yaşayan vatandaşlarımız Almanya’da ev sahibi, iş sahibi ve gayrimenkul sahibi olmuşlardır. Alman ekonomisine farklı istihdam alanları açarak katkı bulunmuşlardır. Bu çalışmada Almanya’da Türklerin yaşadıkları sorunlar istatistiki verilerin de yardımıyla incelenmektedir.

1950 yılından sonra sanayisini hızla geliştiren Almanya işgücüne ihtiyaç duymaya başladı. Bu işgücü açığını 1955’ten itibaren İtalya, Yunanistan ve

İspanya'dan temin ettiği işçilerle karşılaşan Almanya, 1961 yılından itibaren Türkiye'den de işçi alımına başlamıştır. 1963 yılında ise maden ocaklarında çalıştırmak için Fas'tan işçi almaya başlamıştır. Devam eden yıllarda işçi alımı sürmüştür (Gökçe, 2006: 9-17). Türkiye'nin vatandaşları Almanya'ya göndermesinin sebebi, işçilerin ailelerine gönderdikleri dövizleri değerlendirmek, geri döndüklerinde ise kazandıkları teknik bilgileri ve deneyimleri Türk endüstrisine kazandırmaktı (Perşembe, 2005).

Almanya işçi alımlarının göçe dönüşmesini ve bu işçilerin Almanya'ya yerleşmesini engellemek amacıyla 30 Ekim 1961 yılında Nota Teatisi sözleşmesini imzalamıştır. Bu sözleşmeye göre oturma ve çalışma müsaadeleri iki yılla sınırlanılacak, pasaportlar ise en fazla üç yıl uzatılabilecekti. Diğer anlaşmalarda var olan "yabancıların aile birleşimine imkân sağlamak" maddesi gelen işçilerin Almanya'ya yerleşmemeleri için sözleşmeden çıkarılmıştır. Bu sözleşme diğer ülkelerle yapılan sözleşmelere göre ikinci sınıf sözleşme konumundadır. Sözleşme de mevcut olan bazı hatalar ve çocuk paralarıyla ilgili yapılan yanlış uygulamalar 1964 yılında düzeltilmiştir.

1961-1973 yılları arasında Nota Teatisi sözleşmesini kabul edip Türkiye'den Almanya'ya göç eden 865 bin civarı işçi bulunmaktadır. Bu işçiler birinci kuşağı temsil etmektedir. Birinci kuşak göçmenlerin çoğunluğunu nitelikli işçi kategorisinde olan orta düzey eğitim seviyesine sahip olan orta yaş grubu erkekler oluşturmaktadır. 1973 yılında işgücü alımı durdurulmasıyla birlikte evlilikler ve aile birleşimleriyle kadın nüfusu sayısında artışı görülmüştür. 1973 yılına kadar Türkiye nitelikli iş gücünün %17'sini yurt dışına göndermiştir. Bu nitelikli elemanlar arasında yaklaşık 9 bin öğretmen bulunmaktadır.

Türkiye'den Almanya'ya "Misafir İşçi" konumunda giden Türkler, işverenler tarafından hazırlanmış olan çatı katları, bodrum katları, depolar, eski atölyeler ve apartman şeklinde olan derme-çatma yurtlarda kalıyorlardı. Avrupa standartlarında yer alan talimatlara rağmen yapılan işçi barınakları sağlık koşullarına uygun değil ve barınakların kalitesi düşüktü.

İmzalanan sözleşmenin aksine Türk işçiler, Almanların çalışmak istemediği maden ve taş ocaklarında, asbest ve lastik işlemede, demir-çelik sanayinde, kiremit ve tuğla fabrikalarında, inşaat sektöründe ve bunun gibi ağır iş kollarında çalıştırılmışlardır. Çalışma şartları çok zordu. Çalışma alanları çok sıcağa ve kötü kokuya sahipti. Fakat kısa sürede fazla para kazanmak için fazla çalışmak ve bu şartlara katlanmak gerekiyordu. Dil sorunu sebebiyle işçiler, imzalanan iş sözleşmelerini kontrol edemiyorlardı. Bu yüzden, işçilerde psikolojik sorunlar oluşmuş hatta bazı işçiler iş kazalarında hayatlarını kaybetmiştir (Perşembe, 2005: 64).

Türk işçilerin para kazanma istekleri mevcuttu fakat dikkat etmeleri gereken hususlarda vardı. Bunlardan biri “sözleşmelerini iptal edilerek sınır dışı edilmeme” diğeri “Türklerin adını kötüye çıkarmamayı.” Bunlara dikkat ederek çok çalışmalarına rağmen aldıkları tek ödül kuru bir aferindi. Türk işçilerinin en fazla sıkıntı çektikleri sorun ise dil sorunuydu. Hayatlarının her anında karşılaştıkları bu sorunun çözümü için gerek Alman Devleti gerekse Türk Devleti hiçbir çalışma yapmamıştır. Büyük işyerlerinin ve sosyal yardımlaşma derneklerinin düzenlemiş oldukları dil kursları ise iş yoğunluğu ve ülkelerine geri dönme isteği nedeniyle ilgi görmemiştir.

Türk işçileri yakınlarıyla çok az görüşebiliyorlardı. Mektuplaşmalar dışında sadece izin dönemlerinde görüşme imkânı buluyorlardı. Türk işçileri yaklaşık 8 yıl boyunca ailelerinden uzak yaşamışlardır. 1964 yılından itibaren haberleri sadece akşam yarım saatliğine WDR Köln radyosundan dinlemeye başlamışlardır. Türk gazeteleri ise Almanya’ya 1970’li yıllarda gelmiştir. Bu dönemde Almanya’da ve Türkiye’de çok sayıda aile dramı yaşanmıştır.

Türk işçilerin dini inançlarını yerine getirmeleri ise başka bir problem teşkil ediyordu. Çünkü Almanlar ilk defa İslam diniyle tanışıyordu. Kurban kesimi, oruç, namaz, bayram ve diğer kültürel örf ve adetler sıkıntılara sebebiyet veriyordu. Türk işçileri et ve yemek konusunda helal ve haram kavramları ve alışkın oldukları sebze-meyveleri bulmakta zorluk çekiyorlardı. Bu sorun Türklerin kendi marketlerini açtıkları yıla kadar yani 1970’li yıllara kadar devam etmiştir.

Türk siyasi hayatında yaşanan olumsuzluklarla birlikte 1975 yılda yürürlüğe alınan ve çocuk parası düzenlemesiyle Türkiye'deki çocuklara az para ödenmesi gibi sebepler Türkiye'den Almanya'ya yoğun bir aile birleşimi göçünün başlamasına sebep oldu. Bu dönemde 1.150.000 kişi Almanya'ya göç etti. Bununla birlikte Türk işçiler artık işçi yurtlarından evlere taşınmaya başladı.

1980'lere kadar Almanlar ülkede yaşayan Türk işçilere "Gastarbeiter" (misafir işçi) diye adlandırıyordu. Bunun sebebi ise "göçmen ülkesi" olmak istememeleriydi. Fakat zamanla geri dönmeleri gecikince "Mitarbetier" (Çalışma/iş arkadaşı), daha sonra ise yerleştikleri kesinleşince "Migranten" (Göçmenler) diye adlandırılmaya başlandı. Bunun sonucunda Almanların hiç istememesine rağmen Almanya göçmen ülkesi haline gelmişti.

Türk işçilerine birçok isim verilmekteydi bunun sebebi ise Türk kültürüne göre farklı bir tarza sahip olmaları ayrıca tavır ve davranışlarının diğer tanıdıklarından daha zengin oldukları için kibirli olmasından dolayı Türkiye'de "Almancı", Almanya'da ise "Yabancı-Auslander" denilmekteydi. Almanya da yaşayan Türk işçiler Türkiye'de de Almanya'da da yabancı olarak görülüyorlardı. İki ülke arasında kalmışlardı ve iki ülke tarafından da kabul görmüyorlardı. Bu sebepten dolayı Türk işçiler zamanla kendilerini iki ülkeden de soyutladılar, iki ülkeye de küstüler ve kendi içlerine kapandılar.

Çalışmamızda ilk bölümde göç teriminin anlamını ve var olan göç teorilerini ele alacağız. İkinci bölümde ise Haydarpaşa Tren İstasyonu'ndan başlayıp Köln Hauptbahnhof'ta sona eren yolculuğun ve sonrasında başlayan Almanya serüvenini ele alacağız. Üçüncü bölümde Almanya'da yaşayan Türklerin karşılaştıkları sorunları, Almanya'daki durumlarını ve konulardaki düşüncelerini Berlin Müşavirliği ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı araştırma verileri ile birlikte ele alacağız.

1.BÖLÜM

GÖÇ VE GÖÇ TEORİLERİ

Göç olgusu ve kanunları göçü açıklayan ve göçü tanımlayan öğelerdir. Göç teorilerini daha iyi analiz edebilmek ve daha iyi inceleyebilmek için bu temel kanunları ve göç olgusuna bakmamız daha sağlıklı olacaktır.

1.1. Göç Olgusu

İnsanların bir bölgeden başka bir bölgeye yerleşmek amacıyla gitmelerine göç denir. Ülke içinde bir bölgeden başka bölgeye yerleşilirse iç göç, ülke dışına yerleşirlerse dış göç veya uluslararası göç denir.

Göç esas itibarıyla mekânsal değişiklik olsa da, insanlar göç sonrasında manevi olarak sıkıntılar çekmektedir; kültürel, ekonomik ve toplumsal planın değişmesiyle göç eden insanlar kadar göç edilen yerde yaşayan insanlar da etkilenir. Batı dillerinde var olan fakat Türkçede çevrilemeyen önemli bir ayırım bu hareketin yönünü bildiren bir yere göç (emigrations) ve bir yerden göç (immigrations) ifadesidir.

Dünyada günümüzde 200 milyona yakın göçmen olduğu tahmin ediliyor. Bu sayı toplam nüfusun %2,7'sini ifade ediyor. 1470-1870 yılları arasında Afrika'dan Amerika'ya 10 milyon insan köle olarak götürüldü. 1850-1914 yıllarında ise Avrupa'dan yeni dünyaya doğru daha büyük bir göç yaşandı. Avrupa da yaşayan 40 milyon insan en fazla Amerika olmak üzere, Yeni Zelanda, Avusturya ve Güney Afrika'ya göç etti, 20 milyon civarında insan Amerika'ya kalıcı olarak yerleşti. Günümüzde Amerika yılda 800 bin ila 900 bin arasında yasal göçmen kabul ediyor.

Sürekli göç veren Avrupa 1950 yılından sonra göç almaya başladı. 19. Yüzyıl'da göç veren Avrupa ülkeleri, oluşan işgücü sıkıntısını göçmen işçi anlaşmalarıyla gidermeye çalıştı. Bu çağrıya cevap veren ülkeler arasında Türkiye'de yer alıyordu. Küreselleşme ve Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte göç hızlandı ve çeşitliliği arttı. Fakat devletlerin önlem olarak yaptığı girişleri

kısıtlama ve sınır kontrolleri politikası uluslararası göçün düzensiz gelişmesine sebep oldu.

1.1.1 Göç Kanunları

Göç kanunları (Laws of Migration) göç teorilerinin ortaya çıkması ve göç olgusunun temelini anlatmaya çalışan 1800'lü yıllarda ortaya konulan kanunlardır. Bu kanunların ilk örneğini Ravenstein ve ardından Petersen ortaya koymuştur.

1.1.1.1 Ravenstein'in Göç Kanunları

Ravenstein çalışmasıyla William Farr'ın göç hakkındaki düşüncelerini eleştirmiştir. Farr, "göçün, hiçbir kesin kanuna bağlı olmaksızın ilerlediği" (Corbett, 2005)düşüncesindedir. Ravenstein ise göç olgusunun belirli kanunlarının olduğunu savunmaktadır. Bu kanunları bulmak için çalışmasında 1871 ve 1881 yıllarının nüfus sayımı verileri üzerine kurmuş ve 7 göç kanunu belirlemiştir. Ravenstein'in çalışması daha sonra yazılacak olan göç teorilerinin ve modellerinin de temelini oluşturmaktadır. Ravenstein bu çalışması göçle ilgili ilk çalışmadır (Yalçın, 2004: 22).

Çalışmanın temelini sanayileşme ve kentleşme oluşturmakla birlikte çalışmanın temel dinamiğini 19. Yüzyılın sonunda oluşan gelişmeler oluşturmaktadır. Sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan iş imkânları ve bununla birlikte gelişen ulaşım ağları, insanları göçe teşvik etmiştir. Böylece milyonlarca insan daha iyi bir hayat için topraklarını bırakıp, sanayileşmenin olduğu bölgelere göç etmişlerdir. Ravenstein çalışmasını bu dönemde Göç Kanunları (The Laws of Migration) adlı makalesinde yayımlamıştır. Ravenstein bu makalesinde 7 kanun ortaya koymuştur.

Göç ve mesafe: Göç edenlerin geneli, yalnızca az mesafeli yerlere göç ederler. Bu nitelikteki göç, göç edilen bölgede göç dalgaları meydana getiren bir tesire sahiptir. Meydana gelen bu dalgalar, artarak daha çok göçmeni barındıracak olan büyük sanayi ve ticaret merkezlerine doğru evrilmektedir. Söz konusu göçün düzeylerini tespit eden etmenlerse gidilen bölgenin hali hazırdaki nüfus yoğunluğudur. Başka bir ifade ile Ravenstein, gidilen bölgelerde mevcut iş olanaklarının ve göç edilen yerin nüfus yapısının göçün büyüklüğünü tespit ettiğini belirtmektedir.

Göç ve basamakları: Sanayi üretiminin ve ticari faaliyetlerin gelişmesiyle beraber, kentleşmede oluşan hızlı iktisadi büyüme, kentlerin etrafındaki bireylerin kente göç etmesinde tetikleyici rol oynamıştır. Kent çevrelerinde yer alan köy ve kasabalarda yaşayan bireylerin kente göç etmesi sebebiyle, bu bölgeler ülke dışından gelen göçmenlerin yerleşmesi ile doldurulmuştur. Bu bireylerin yerlerinin doldurulması ise gelinen yere yakın olan kırsal nüfusun kentlere göçü ile doldurulmakta ve bu hareket devam etmektedir.

Yayıma ve emme süreci: Bir göçte yayılma ve emme süreci birbirinin tamamlayıcısı niteliğindedir ve bu süreçler birlikte hareket etmektedirler. Yayılma ve emme sürecini benzer yapan temel konu, ulaşılmak istenen amaçtır. Yani bu süreçlerde amaç birlikteliği vardır. Ravenstein'in düşüncesinde bireyler göç etmek istedikleri için yer değiştirmezler ve göç kendi başına amaç olamaz. Aslında göç eden kişilerin amacı kentin gelişen ekonominin ve ticaretin getirisinden pay almaktır. Daha iyi yaşama arzusu ve kentin getirisinden pay alma isteği yayılma sürecini desteklemektedir. Hızlı bir şekilde gelişmekte olan sanayi iş gücüne ihtiyaç duymakta ve bu ihtiyacı göçle karşılamaktadır. Göç eden kişiler ise kentsel sanayi merkezlerinde emilmektedir.

Göç zincirleri: Ravenstein'a göre göçler zamanla zincirleme olarak gelişmektedir. Bu yüzden göç alan bölgelerin aynı zamanda göç de verdiğini söylemiştir. Yani her yeni göç dalgası, bir diğer göç dalgasını tetikleyerek yeni göç dalgası oluşturmaktadır.

Doğrudan göç: Ravenstein bu kanunda ilk dört kanunda bahsettiği zincirleme ve basamaklı bir göç türü olmayan doğrudan, basamaksız ve uzun mesafeli bir göç kanunundan bahsetmektedir. Uzun mesafeli göçlerde, göç eden kişiler doğrudan ve basamaksız bir şekilde büyük endüstri ve ticaret merkezlerine yerleşmeyi tercih etmektedirler.

Kır ve kentte yaşayanlar bakımından göç: Ravenstein'a göre kentte yaşayanlar edenler, kırsal kesimde yaşayanlara göre daha az göç etme isteğindedirler. Kente yönelen göçler, kentte ikamet edenleri çok fazla yerinden oynatmamaktadır. Oysaki kırsal kesimden kırsal kesime yapılan göç, kırsalda ikamet edenleri yerinden oynatma, göç dalgaları ve basamaklı bir göç oluşturma eğilimindedir.

Kadın erkek farkı: Ravenstein'ın bu kanuna göre kadınlar, erkeklere oranla göç eğilimleri daha fazladır. Fakat kadınların kısa mesafeli ve iç göçlerde erkeklerden fazla göç eğilimindedir. Erkekler ise yurt dışı ve uzun mesafeli göçlere, daha fazla katılmakta ve kadınlara oranla daha yüksek bir göç eğiliminde bulunmaktadır (Yalçın, 2004: 25).

1.1.1.2 Petersen'in Beş Göç Şekli

Petersen, göçün normal bir şey olduğu ve her insanın aynı olduğu yaklaşımına karşı çıkarak, “eğer her insan aynıysa neden bazıları göç ediyor da bazıları göç etmiyor” (Petersen, 1958: 258) sorusundan yola çıkarak çalışmasına başlamıştır. Petersen itme çekme faktörlerinin asıl sebeplerinin ne olduğunu merak etmektedir. Petersen tarihsel döngünün önemli olduğunu belirterek unutulmaması gereken bir unsur olduğundan da bahsetmektedir, belirli zaman dilimlerinde itme çekme faktörleri çevresinde işleyen göçün, belirli dönemlerde ise sadece çekme faktörü ile göç olabileceği fikrini savunmuştur. Petersen Ekonominin genel durumunun göç için her zaman önemli bir sebep olduğunu kabul etmiş, ekonomik yapının göçü nasıl etkilediğinin anlamamız için ve göçleri anlayıp sınıflandırabilmemiz için incelenmesi gereken önemli bir unsur olduğunu ortaya koymuştur. Ekonomilerde yaşanan dalgalanmalar var olan sınıfları farklı oranlarda etkileyerek farklı tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Buradan yola çıkarak sınıfsal ve bireysel farklılıkları da ele alarak beş göç şekli oluşturmuştur.

İlkel(Primitive) göçler: Bu göçler doğal çevrenin oluşturduğu itme etkisiyle oluşan göçlerdir. Göçebe topluluklarının göçleri de bu sınıf içerisinde değerlendiren Petersen asıl bu göçleri oluşturan unsurların doğal afetler olduğunu belirtmektedir.

Zoraki(forced) göçler: Bu göç şeklinde ayırt edici özellik doğanın oluşturduğu itme etkisi değil sosyal ortamın oluşturduğu itme etkisidir. Bireylerin ya da toplumların ellerinde bulundurdukları karar mekanizmalarını kullanamadıkları ve göç etmeye mecbur bırakıldığı göç tipidir. Tarihimizde bu göç tipine verilebilecek en büyük örnek Kavimler Göçü dür.

Yönlendirilen(impelled) göçler: Bireylerin ya da toplumların göç edip, etmeme kararını kendilerinin verdikleri yani sosyal bir baskı sonucu göç etme kararlarını verebildikleri göç şeklidir. Örnek olarak coğrafi keşifler sonucu Amerika kıtasına olan göçler yönlendirilen göç olarak değerlendirilebilir.

Serbest (free) göçler: Serbest göçte temel bir belirleyen olmaksızın oluşan göçlerdir. Bu göç şeklinde göçmen kesin ve kararlı bir şekilde göç kararını vererek hareket etmesidir. Genelde bireysel göçler bu göç şeklinde değerlendirilmektedir.

Kitlesel (maas) göçler: Bu göç tipi teknolojik gelişmeyle paralel ilerleyen dünyadaki ulaşım yollarının ve ulaşım imkânlarının artması ile birlikte bireysel olarak göç eden kişilerin daha sonra tanıdık ve akrabalarını da göç ettiği bölgeye çağırması sonucu oluşan göç şeklidir. İlk olarak göç eden bireyler göç ettikleri bölgenin yaşam tarzını benimsemiş ve daha sonra gelen göçmenlere deneyimlerini aktararak onların hızlı bir şekilde bölgeye adapte olması sağlanmıştır (Petersen, 1958: 259-263). Türkiye'den Almanya'ya göç eden kişiler bu şekle örnek teşkil edebilir.

1.2. Klasik Göç Teorileri

Göç teorilerini sınıflandırma var olan göç teorilerini daha sağlıklı değerlendirme ve analiz etme bakımından önem arz etmektedir. Bu yüzden göç teorileri klasik ve modern olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Klasik göç teorileri temeli birey olan teorilerdir. Bu teoriler matematiksel hesaplarla bireylerin göç eğilimi üzerinde durmuşlardır.

1.2.1. İtme Çekme Teorisi

Bu teorinin formülünü ve içeriğinin ilk Everett Lee bulmuştur. Daha sonraları bu teoriye eklemeler yapılarak geliştirilmiş fakat Lee'nin ortaya koyduğu ilk içerik hiçbir şekilde değiştirilmemiştir.

Everett Lee 1966 yılında Bir Göç Teorisi (A Theory of Migratin) adıyla yayınladığı makalesinde Ravenstein çalışmasına atıfta bulunarak bir saptama yapmaktadır. Lee teorisinde, göçmenlerden daha çok göçe önem vermiş fakat göçmenlerinde göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

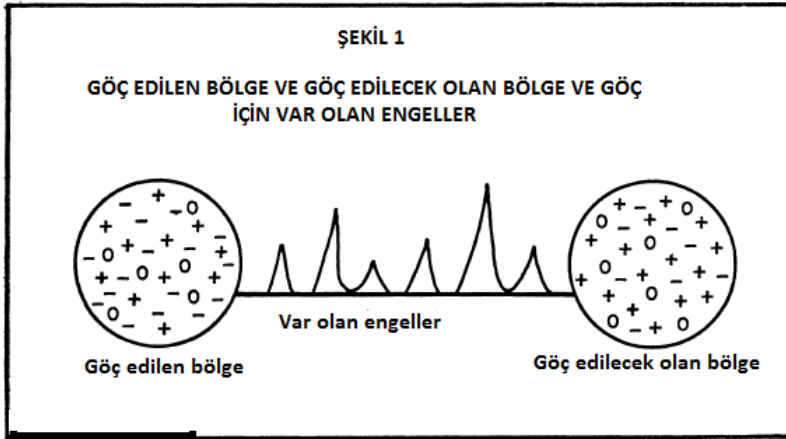
Lee ilk olarak çalışmasında göçlerin ortak özelliklerini bulmaya çalışmış ve bu çerçevede göçe ait itici ve çekici faktörleri saptayarak, çalışmasına temel olacak 4 faktör belirlemiştir.

Bunlar;

- Yaşanan bölgeyle ilgili faktörler,
- Gidilmesi düşünülen bölgeyle ilgili faktörler,
- Oluşabilecek engeller
- Bireysel faktörler (Yalçın, 2004, s. 30).

Bu dört faktör Lee nin “İtme Çekme” teorisinin temel işleyişini ve bileşenlerini oluşturmaktadır.

Şekil 1: Göç Edilen Bölge ve Göç Edilecek Bölge ve Göç İçin Var Olan Engeller

Kaynak: (Lee, 1966: 52)

Lee'nin İtme Çekme teorisine göre, yaşanan yerde ve gidilecek yerde itici ve çekici unsurlar vardır. Bu itici ve de çekici unsurların birliği bir bütünlük oluşturmaktadır. Şekil 1'de görüldüğü üzere, göç için "0"lar etkisiz, "+" olumlu ve "-" olumsuz anlamına unsurları göstermektedir. Lee'nin teorisine ait etkisiz değerler herkes için aynı olan göçü olumlu veya olumsuz bir katkı sağlamayan unsurlar anlamına gelmektedir. Olumlu unsurlar göçe yönelik çekmeyi gösterirken, olumsuz unsurlar ise göçe yönelik itmeyi göstermektedir. Bu birliğin ortaya çıkardığı bütünlük açıkça göstermektedir ki, yaşanan bölgenin de göç edilecek olan bölgenin de kendi içinde olumlu ve olumsuz unsurları, yani itme ve çekme unsurları vardır.

Bir yapı olarak sosyal alan itmeye ve çekmeye neden olan olumlu ve olumsuz unsurlar vardır ve bunlar birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklar teorinin temeli olan itme ve çekme unsurlarının göreceli ve kişisel olmasından dolayı kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı cinsiyet, yaş, ırk ve demografik unsurların değerlendirilmesi itme çekme teorisi için çok önemlidir. İtme çekme teorisi oldukça karışık ve çok boyutlu sosyal gerçeklere bağlı olduğu açıktır.

Teoride yer alan diğer önemli nokta ise yaşanılan bölge ile göç edilecek bölge içindeki olumlu ve olumsuz unsurların birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmesi gerektiğidir. Teoriye göre mutlak itme veya mutlak çekme diye bir olgu yoktur. Nitekim her bölgenin kendine özgü olumlu ve olumsuz yönleri mevcuttur.

Lee'nin teorisinin en önemli ayırım noktası ise göçün belirleyici unsuru olarak iki boyut ortaya koymaktadır. Bu belirleyicilerin ilki mikro yani kişisel, ikincisi ise makro yani evrensel (kişisel olmayan) unsurlardır. Göç etme düşüncesinde olan kişiler yaşadıkları bölgenin olumlu ve olumsuz unsurlarını iyi bilmekle birlikte göç etmedikleri zaman ne gibi sıkıntılar olabileceğini ayrıca bu süreçte itme çekme unsurlarının ne oranda değişeceğini hesabını yapabilmektedirler. Lakin göç edecekleri bölgede var olan belirsizlikler ve sosyal yapı, göç sonucu oluşan beklentiler, göç sırasında oluşabilecek riskler göçün belirleyicileridir (Lee, 1966: 51).

Lee üzerinde durduğu bir diğer nokta ise yaşanılan bölge ile göç edilecek bölge arasında var olan engellerdir. Göç analizinin daha sağlıklı yapılabilmesi için yaşanan bölge ile göç edilecek bölge arasında var olan engelleri de analize katmak gerekmektedir. Bu engelleyici faktörleri Lee makro ve mikro olmak üzere ikiye ayırmıştır. Kişisel sebeplerden dolayı ortaya çıkan engeller (kişinin özgüveni, endişeleri vb..) mikro olarak nitelendirilirken, göç edilen bölgede mevcut olan katı göç kanunları, fiziksel şartlar, ırk ve din ayrımcılığı gibi engelleyici unsurlar ise makro olarak nitelendirilmektedir (Todaro, 1969: 17-18).

İtme çekme teorisi genel olarak sadece itici(olumsuz) çekici(olumlu) unsurların etkisiyle oluşuyor gibi görünse de göç olgusunun belirleyicileri bu

kadar net ve anlaşılır değildir. Yani göç eksilerin ve artıların matematiksel hesabından dolayı oluşan bir sonuç değildir ama göçün ilk basamaklarını oluşturan temellerdir (Lee, 1966: 53).

Günümüzdeki göç olgusuna ve yaşanan göçlere baktığımız zaman Lee'nin "İtme Çekme Teorisi" de var olan unsurların iç göçlerde ve dış göçlerde var olduğunu görmekteyiz. Fakat küreselleşmenin etkisiyle ve sınıfsal farklılıkların belirlenmemesinden dolayı bahsedilen göç analizleri sağlıklı yapılamadığından bu teorinin sadece itme ve çekme bölümü günümüzde mevcuttur.

1.2.2. Kesişen Fırsatlar Teoremi

Bu teorinin genel özellikleri incelendiğinde, mikroya eğilimi olan, göç hususunda bireylerin tercihleri ve bu tercihlere iten nedenlere değinen ve göçmeni sosyal aktör olarak öne çıkaran bir teori olduğu anlaşılmaktadır. Stouffer 1940 yılında ilk defa bu teoriden (intervening opportunities) bahseden kişidir. Stouffer çalışmasında, Cleveland'ın anakent bölgesini içeren nüfus istatistiklerini ele almış ve çalışmasını evlerinden taşınanları veri olarak geliştirmiştir.

Bu teori göç olgusunun önemli noktalarını, göç mesafesi, göç edilen bölgenin olanakları ve bu olanakların miktarıdır. Stouffer yine de göç mesafesini analiz nesnesi olarak diğerlerinin önünde tutmuştur. Stouffer, göç analizlerinde çekim etkisi konusuna daha fazla dikkat edilmesini savunur ki değişik merkezlerdeki çekim etkileri, çekim merkezi ile göç edilecek yer arasındaki mesafe göz önüne alınarak çalışma yapılmalıdır (Stouffer, 1940: 846). Daha da detaylandırırsak, Stouffer açıkça herhangi iki merkeze gidecek olan göçte, çekme faktörlerinin etkili olduğunu, ama bunların önemini etkileyen temel hususun da mesafe olduğunu belirtmektedir. Buradan hareketle, çoğunlukla belirli bir mesafeye göçecek insanların sayısı bu mesafedeki iş olanaklarıyla doğru orantılıdır. Ayrıca göç mesafesinin kısa olması kişileri cesaretlendirmekte ve göçe teşvik etmektedir. Kısaca göç edilecek yerde fazla iş imkânı olması ve mesafenin kısa olması göçü pozitif yönde etkileyecek unsurlardır (Jansen, 1970: 11).

Dar kapsamlı ve fazla yaygın kullanılmaması ile birlikte, ekonomik sebepli göçlerde ve işçi göçlerinde inceleme yapılırken yararlanılabilecek bir teoridir. Bu teorinin temel işleyiş biçimini bir bölgede oluşturulan iş imkânı ve bunların yarattığı çekicilik oluşturur. Oluşturulan iş imkanlarının nicel fazlalığı ve bu işlerin o bölgenin yerlileri tarafından talep edilme miktarı, olası göçün boyutunu belirleyecektir.

1.2.3. Göç Sistemleri Teorisi

Göç sistemleri teorisi, göç konusuna uluslararası ilişkiler kapsamında, siyasi ve ekonomik bazlı olarak yaklaşan bir teoridir. Göç sistemleri teorisine göre iki veya ikiden fazla devlet karşılıklı göçmen değişimi sağlayarak bir göç sistemi ve ilişkiler zinciri yaratmaktadır. Bu olay çok yakın iki ülke arasında olacağı gibi çok uzak iki ülke arasında da olabilir. Batı Afrika ve Fransa ile Meksika ve ABD iki durumun birer örnekleridir. (Çağlayan, 2006).

Teoriye göre göç mesafesinin bir önemi yoktur önemli olan ekonomik ve siyasi ilişkilerdir. Bunlar sağlandığında mesafe göçü olumlu ya da olumsuz etkilemez.

Göç sisteminin oluşabilmesi için karşılıklı göç alışverişi yapan en az iki ülke olması gerekir. Bu teori göç hareketinin, göç alan ve veren ülkeler arasındaki göç öncesi mikro ve makro düzeydeki ilişkileri temel aldığını savunur. Teoriye göre, bu ülkeler arasında göç öncesi sosyal, politik ve tarihsel bir ilişki göçün gerçekleşme olasılığını arttırır. Bu ilişkinin kaynağı, sömürgecilik devrine ve sömürge bağlantılarına, mali ve ticari ilişkilere, kültürel ve siyasal münasebete ya da askeri işgal ya da siyasal nüfuz da dayanabilir. Teoriye göre, göç hareketleri çoğunlukla veren ve alan devletler arasındaki makro ve mikro münasebetlere dayanmaktadır. Buna bağlı olarak, ülkeler arasında geçmişte ticaret, yatırım, sömürgecilik, sosyal etkileşim veya kültürel ilişkiler ve bağlantılar varsa, göç gerçekleşmektedir.

Bu teori hem politik ekonomiyle, uluslararası ilişkilerle ve kolektif eylemler tarzı makro, ayrıca bireylerin göçle alakalı kültürel ve sosyal bakışları gibi mikro değişkenlerle de ilgilenmektedir. Göç sistemi iki ya da ikiden fazla devletin göçmen vatandaşlarını birbirleriyle değişimini ihtiva etmektedir. Bu yaklaşım çoğunlukla birbirlerine bağlı bölgeler arasındaki göç

akımlarını konu edinmektedir. Bu bağlantılar esasında bir ülkenin diğer ülkelerle olan ilişkilerini tasnif etmekte, karşılaştırmakta, sosyal ağlar ve aile ile kültür bağlarını oluşturmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 24). Uluslararası göç ağırlıklı olarak geçmişte sömürgeci olan ülkelerle onların eski sömürgeleri olan devletler arasında gerçekleşmektedir. Devletler arası ilişkiler iktidarlar arasında olabileceği gibi kültürel aile bağları, kültürel bağlar ve sosyal ağlar aracılığıyla da olabilir.

Esasen, teoriye göre, göç olgusunu ve göç akımlarını anlamak isteniyorsa hem makro hem mikro yapıları incelemek gerekmektedir (Toksöz, 2006: 20). Makro oluşumlar, geniş eksenli yapısal değişkenleri ihtiva etmekte, mikro oluşumlarsa göçmenlerin inanışları ve kendi içindeki şahsi eylemlerini kapsamaktadır. Makro oluşumlar global piyasada ülkeler tarafından belirlenen ve göçmen kontrolüyle alakalı olan politik, yasal ve ekonomik düzenlemeleri ve ilişkileri konu edinmektedir. Bu sebeple makro yapılar, dünya piyasasındaki politik ve iktisadi değişimleri, devletlerarası münasebetleri ve hukuki süreci, göçü engellemek, teşvik etmek veya yerleşimi belirlemek adına göç veren ve alan devletler tarafından izlenen uygulamaları barındırır. Mikro yapılar göçmenler tarafından oluşturulmuş enformel ağlardır. Yerleşme ve göç ile baş etmek için zincirleme göç (chain migration) kavramı öncesinde literatürde geçen bu ağlara atıfta bulunur. Bu yaklaşımdan yola çıkan birçok yazar bugün kültür ve bilgi kaynağının göçü tetiklemede ve göç hareketlerinin devamlılığındaki rolünün altını çizmektedir. Diğer devletlerin bilgisi, olanakları, iş bulma, yolculuğun organizasyonu ve yeni çevreye adaptasyon için enformel ağların oluşturulmasında önemli rol almaktadır (Lordoğlu ve öte., 2004).

Sonuçta, göç yaşanırken resmi bağlarla (makro) enformel bağlar (mikro) bir araya gelmektedir. Bunun dışında, mikro yapılar, kişisel ilişkileri, ev ve aile kalıplarını, cemaat ve arkadaş bağlarını, sosyoekonomik alanlarda karşılıklı yardımlaşmayı ihtiva eder (Castles ve Miller, 2008). Bu mikro ve makro yapılar, aracı yapılar denilen bir dizi mekanizmayla birbirine bağlantılıdır. İşçi bulma örgütleri, acenteler, kaçakçılar, avukatlar ve diğer aracılardan bir araya gelmesiyle bir göç endüstrisi doğar. Makro yapılar,

uluslararası piyasasının ekonomi stratejisini, uluslararası ilişkileri ve göç alan/veren ülkeler tarafından göçmen vatandaşların yerleşimini denetlemek için düzenlenen yasaları, uygulamaları ve yapıları barındıran büyük ölçekli kurumsal oluşumlara değinirken; mikro yapılar göç hareketinin başlaması ve sürdürülmesiyle ilgili bireysel değişkenlerdir. Göç için gereken, iş bulma, diğer ülkeye yolculuk organizasyonu, entegrasyon gibi gerekli bilgiler de mikro yapılara misaldir.

Teori göç akımlarının genellikle alan ve veren devlet arasında sömürgecilik, ticaret, siyasal etkileşim, kültürel bağlara ya da yatırıma dayanan veyahut eskiden var olan bağlantılara bağlı olarak gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu teori bağlamında birçok araştırmacı göç akımlarının göç veren ve alan devlet arasındaki politik etki, sömürgeleştirme, yatırım, ticaret veya kültürel ilişkilere dayalı önceki münasebetlerden beslendiğini varsaymaktadır (Portes ve Robert, 1987). Ermenilerin Fransa'ya göç etmesi Ermenistan'da Fransız kolonisinin var olmasıyla, Türklerin Almanya'ya göçü ise 1960 yılında yapılan işgücü arzı ihtiyacıyla sebeplendirilebilir (Castles ve Miller, 2008). Benzer şekilde ülkemize Bulgaristan'dan göçler 19.yy'a kadar uzanan Bulgaristan'ın Osmanlı'nın bir vilayeti olmasından kaynaklanır. Türkiyeli göçmenlerin 1960 ve 1970 yılları arasında Almanya'ya yaptıkları direkt işçi göçü göç sistemine en iyi örneklerdendir.

1.2.4. Göçmen İlişkiler Ağı(Network) Teorisi

1990'lı yıllarda sosyoloji literatüründe ortaya çıkan "ağ" kavramı göç eylemini açıklamak için de kullanılmıştır. Massey'e göre göçmenlerin arkadaşları, yakınları, ailesi ile olan karşılıklı ilişkilerinin tümü göç ağını oluşturmaktadır. Bu ağlar, göçün risklerini ve maliyetini azaltarak göç kanalları oluşmasına sebep olmaktadır. Göç kanalları arttıkça, göçmenler için hedef ülke ve faaliyet alanları da artış göstermektedir. Bu ağların şahsi (enformel) olması durumunda, göçmenlerin konaklama ve seyahatlerini karşılayabilmektedir. Diğer durumlarda ise aracı kurumların bazıları, göçmen kaçakçılığı yaparak göçmenleri yüksek ücretler alarak sınırlardan geçirmektedir. Bu yolu tercih eden göçmenler borçlanmakta, kimi zaman şiddet ve baskıya maruz kalabilmektedir (Massey, 1993: 23-32).

Wilpert'e göre göçmen ağı bu şekilde işlemektedir: "Öncü göçmenler ilk olarak göç alan ve veren toplumları birbirine bağlayan bir temel oluştururlar ve böylece göç veren ülkedeki diğer bireylere göçme imkânı sağlar. Yeni göç akımları, kurulmuş bu ağı işletmeye devam eder böylece sonradan göç edenler öncekilerin tecrübelerinden faydalanırlar. Bir süre sonra göç kendi kendini sürdüren bir hale gelir" (Yalçın, 2004: 50). Göçmen ilişkiler ağı kavramsal olarak, ayrıldıkları ülkeleri ile göç ettikleri ülkelerde eski ve yeni göçmenler ile göçmen olmayanlar arasında dostluk, soydaşlık, ortak köken gibi sebeplerden oluşan kişiler arası bağlantıları belirtmektedir. Göçmenlerin faydalandığı bu ilişkiler ağı ihtiyaç olduğunda başvurulabilecek, göçle alakalı yardım sağlayan ve sorunların çözülmesini sağlayan bir sosyal kaynaktır. Ayrıca, zamanla bu ağlar göçmen veren ülkenin diğer katmanlarına da nüfuz etmektedir. Göçmenlerin gittikleri ülkede oluşturdukları, aynı zamanda göç veren ülke ile göç alan ülke arasında da oluşturdukları sosyal ağlar, göç hareketleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu ağlar herhangi bir sosyal özellik veya değişkene bağlı olarak oluşmuş, zayıf ve güçlü ağlar olabilir.

Göç gerçekleştiği zaman sadece göç edeni değil etraflarındaki insanları da etkiler. Göçmenlerin kullandığı bu ağların varlığı, uluslararası göçü yaygınlaştıran ve hızlandıran bir faktördür. Bu şekilde uluslararası göçün sürekliliğinde bir artış sağlanır. Yabancı ülkeye ilk defa giden göçmenler, ağırlıklı olarak illegal yollardan gidenler, kendilerine yardım edebilecek bir ilişkiler ağı olmadığı için, yüksek miktarlarda ki masraflara katlanmak zorundadırlar. Ancak onların ardından giden her yeni göçmen dostluk ve soydaşlık esasına tutunarak destek görebileceğinden, göç masraflarında daha avantajlıdır. Böylece göç akımı durmaksızın sürdürülmektedir. Sonuç olarak, hayatında ilk kez yabancı bir ülkede yaşamı tecrübe edecek bu göçmenler bu ilişkiler ağı sayesinde maddi ve manevi birçok külfetten kurtulacağı ve her şeyi daha kolay hale getireceği için bu ağlar göç hareketlerine bir devamlılık kazandıracaktır.

Ortak kökene ve aileye dayanan bağlantılar, iş bulma, barınma gibi önemli sorunların çözülmesine ve bürokratik işlemlerin kolaylaştırılmasına, kişisel problemlerin aşılmasına katkı sağlar. Bu sosyal ağlar hem göçmenler

hem aileleri açısından göç döneminin daha güvenli olmasını sağlar. Göç akımı bir kez başladıktan sonra bu ağlar sayesinde sosyal bir sürece dönüşür (Castles ve Miller, 2008: 38).

Göçmenlerin oluşturmuş olduğu ilişki ağları sayesinde göç ve yerleşme bölgesinde cemaat olma sürecine bir dayanak sağlanmaktadır. Göçmenler ekonomik ve sosyal altyapılarını bir nevi özerk şekilde geliştirirler: İbadet yerleri, dükkânlar, dernekler, kafeler, avukat ve doktor gibi mesleki hizmetler vb. birçok hizmeti kapsar. İlk göçmenler gittikleri ülkede uzun süre kalınca çocuklarını ve ailelerini getirip aile birleşmelerini sağlamışlardır.

Ayrıca, bu teoriye göre göçmenlerin kendi arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler de dikkate alınmalıdır. Kurulan ilişki ağları, sonrasında büyüyüp gelişerek değişik alanlara kaymakta ve giderek daha komplike hale gelmektedir. Bu duruma en iyi örneklerden biri Almanya'ya göçen Türk işçilerin oluşturduğu göçmen ilişkiler ağıdır. Başlangıçta ağın içeriği, göçmenlerin entegrasyonunu kolaylaştıran, kalacak yer ve iş bulma gibi temel durumlara yönelik iken, bugün buna ek olarak ekonomik ilişki ve Alman politikasında etkili olma gibi bir boyuta ulaşmıştır.

Göçmenlerin üzerindeki ekonomik yükler bu ağlar sayesinde yardımlaşma sistemi ve bürokrasinin hızlandırılmasıyla azalmaktadır. Ayrıca yardımlaşma mekanizması sosyal uyum ve bireylerin topluma karışıp yalnız kalmamasına katkıda bulunarak sosyal maliyeti de azaltır. Sonuç olarak göç ile kurulan ağ arasında sürekli bir ilişki ve etkileşim vardır.

İlişkiler ağının göçmenler üzerinde pozitif etkileri açıktır fakat bu ağın göçmenler üzerinde negatif etkileri de vardır. Göçmenler, sosyal, siyasal ve ekonomik ağların kapsamlı olması sayesinde, dışarıdan bağımsız, içe dönük paralel bir toplum olmaktadır, bu da yeni ülkeye entegrasyon ve uyumu olumsuz etkilemektedir. Ağ sayesinde maddi ve manevi tüm ihtiyaçlarını kendi içerisinde sağlayan göçmenler göç ettikleri ülkenin vatandaşlarıyla iletişim yaşamadan o ülkenin toplumundan soyutlanmış içe dönük bir hayat yaşamaktadırlar. Almanya'ya göçen soydaşlarımızın da yer yer benzer bir durum yaşadığı söylenebilir. Bugün bile Almanca bilmeyen, yaşadığı Türk mahallesinden çıkmamış soydaşlarımız mevcuttur. Böyle olunca, göçmen ağı

ilişkiler sistemi, sonuç olarak göçmenleri kendi kültürüne hapsedip, uyumdan uzaklaştırmaktadır (Yalçın, 2004: 53-54). Yani göçmen ağı yardımlaşma ve dayanışma gibi olumlu etkileri sağlamasının yanı sıra, göçmenleri içe kapatıp oradaki toplumdan soyutlamak gibi negatif etkilere sebep olmaktadır.

Ulus-aşırıcılık, küreselleşme kapsamında, birbirinden uzak yerlerde olan ve uzaktan iletişim ve etkileşim kuran sanal cemaatler komşuluğa, akrabalığa veya işyeri merkezli yüz yüze cemaatlere doğru evrimleşebilmektedir. Ulus aşırı bir nitelik kazanan uluslararası göçler ve ağırlıklı olarak son yirmi beş yılda gelişmekte olan devletler ile gelişmiş devletler arasında yoğun bir nüfus hareketliliğinin gerçekleşmesi, sınır aşan cemaatlerin ve ağların oluşmasına sebebiyet vermektedir. (Faist, 2003), bu mevzuyu Devlet-aşırı alan kavramıyla açıklığa kavuşturmaktadır. Devlet-aşırı alanlar, kolektif topluluklar ve kişiler arasında baş gösteren ve egemen ülkelerin sınırlarını aşan kültürel, siyasal ve ekonomik bağları barındırmaktadır. Oluşan bu alanlar farklı losyonlarda ki ağlar, örgütler ve insanlar arasında, verili devlet sınırlarını aşan ilişkiler kurulmasına imkân sağlamaktadır. Devlet aşırı alanlar, geçtiğimiz otuz yılda sınır aşan hareketlerde beliren yoğunluğun bir ürünüdür. Bu alanlar bir açıdan göçün gelişim sürecinde, başka açıdan ve asıl olarak bilgi ve mal değişiminin sonucunda oluşmaktadır. Her iki durumda da yalnızca göçmen örgütleri değil, kurulmakta olan ya da var olan inisiyatifler ve siyasal parti gibi kolektif topluluklar da değişim ve gelişim süreçlerinde sınır aşırı etkileşim ve ilişkilere başvurmaktadır.

Aile ilişkileri göçü mümkün hale getiren finansal ve kültürel sermayeyi de sağlar. Ayrıca, bazı bireyler, kurumlar ve gruplar, göçmenlerin göç edecekleri devletin ekonomik ya da siyasal kurumlar arasında aracı rol alabilir. Bu durum göç edilecek ülkeler ve göçmenler arasında ilişkiler kuran ve göçmenlerin göç etmesini genellikle ücret karşılığı olmak üzere bir şekilde gerçekleştiren “aracı yapıları” ortaya çıkarmıştır. Böylece göçmenlerin parasıyla ayakta kalan bir “göç endüstrisi” kaçınılmaz olmuştur. Aracı “ara yapılar” ekonomik ve siyasal kurumlarla göçmenler arasında aracı rol alan bireyler, kurumlar ve grupları kapsamaktadır. Bu ara yapılar avukatlar, işçi bulma örgütleri, kaçakçılar, acenteler ve diğer aracılar gibi pek çok yapıdan

oluşur. (Castles ve Miller, 2008), küreselleşme kapsamında birbirlerine uzak olan ve uzaktan iletişime giren insanların bu ağlar aracılığıyla “ulus-aşırı cemaatler” ortaya çıkarttıklarını ve mevcut şartlarda bu cemaatlerin hızla arttığını savunur.

1.2.5. Dünya Sistemi Teorisi

Bu fikir, 1970’li senelerde Wallerstein, Galtung, Amin, Kosack ve Castle tarafından öne sürülmüş ve 1980’li senelerde Castles, Portes ve Sassen gibi akademisyenlerce geliştirilmiştir. Bu teori, “merkez çevre” ilişkileri veya “az gelişmiş-gelişmiş” devletler arası sömürüye ve çıkara dayanan ilişkileri belirten alternatif bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımlara göre göç, gelişmeyi ve modernleşmeyi sağlayan bir mekanizmadan öte, göçmen işçi gönderen devletlerdeki işgücü kaynaklarının gelişmiş devletler lehine kullanılmasına sebep olmakta ve gelişmekte olan devletlerin sosyo-ekonomik gelişimlerini olumsuz etkilemektedir.

Wallerstein’in teoriye bakış açısına göre, kapitalizm ve kapitalizmin bazı görüntüleri, günümüz iktisadını ve bununla ilgili olarak da göçlerin yapısını sağlayan temel unsurlardır (Wallerstein, 1995: 134). Wallerstein’a göre uluslararası göçün temeli, ulusal ekonomilerde oluşan ikili pazar yapısı değil, on altıncı yüzyıldan bugüne genişleyen dünya pazarıdır. Teorinin oluşturduğu tabloya göre, merkezde bulunan kapitalist ağlar, kapitalist olmayanların çevre dokularına sızınca çevredeki nüfus göçe başlar. Buna bağlı olarak, dünya sistemi teorisinde çevre devletlerin kontrolünde olan işgücü ve hammadde kapitalist yayılmayla birlikte merkez ülkelerin kontrolüne geçmektedir. Gelişmiş merkez devletlerde işçi açığı olması durumunda, çevre devletlerden merkez devletlere işçi göçleri başlamaktadır. Bu dönem, sömürgecilik olgusuyla da pek yakından alakalıdır.

Entelektüel dayanaklarını Marksist ekonomik-politikten alan dünya sistemi teorisi, dünya ekonomisindeki adaletsiz ekonomik ve siyasal güç paylaşımına vurgu yapmaktadır (Castles ve Miller, 2008). Göç, sermaye için bir nevi ucuz emek olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra göç, zenginleri daha fazla zenginleştirmek için eşitsiz kalkınmanın ve fakir ülkelerin kaynaklarının sömürülmesinin sürekliliğini sağlamaktadır (Castles ve

Godula, 1985). Bu doğrultuda, göç, kapitalist gelişme döneminde ortaya çıkan bozulmaların ve düzensizliklerin doğal bir sonucudur. Dünya sistemi teorisi, giderek genişleyen küresel piyasanın ekonomik ve siyasal organizasyonlarının göç tarafından izlenmekte olduğunu ileri sürer. Kapitalist ekonomik bağlantıların çevre ülkelere sirayet etmesi, kapitalizmi benimsemeyen toplumlarda dışarıya göçe yatkın hareketli bir nüfus yaratır.

Kapitalist düzenin dinamikleri gelişmekte olan devletlerde hareketli bir nüfus oluşturmakta, böylece gelişen ülkeler dünya sistemine entegre olmaktadır. Bu görüşün yapıtaşları, kapitalist sürecin oluşturduğu bu hareketli nüfusun bununla birlikte gelişmiş batılı devletlerden etkilendiğini tartışmaktadır (Dişbudak, 2003: 35). Bu görüşte göç esas olarak kapitalist birikim evresinin yayılcı özelliğine bağlı olarak ucuz işgücünün sermaye için eyleme geçirilmesinin bir sonucudur (Toksöz, 2006: 19). Dünya sistemi teorisi, çoğunlukla mikro ekonomik karar evrelerini değerlendirme dışında tutarak, daha makro birikim yöntemleri üzerine eğilmekte ve göçü ulusal sınırların ötesine geçen pazar açılımı ve iktisadi küreselleşmenin doğal bir sonucu olarak açıklamaktadır.

Bu teori göçü kapitalist düzenin doğal bir sonucu olarak görmektedir. Gelişmekte olan devletler bu sistemin parçası olup, göç ise bunun önlenemez bir sonucudur. Süreç çoğunlukla sıralı bir şekilde gerçekleşir. İlk olarak gelişmiş ülkelere mal akımı olmaktadır, sonrasında işgücü göçünü de beraberinde getirmektedir. Daha sonra batılı devletler kendi ülkelerine gelişmekte olan devletleri yeni fırsatlar için çağırılmaktadırlar. Bazen de gelişmekte olan devletlere sermaye götürmektedirler. Gelişmiş ülkelerin gelişen ülkelere gitmelerinin nedeni çoğunlukla ihracat ve hammadde değişimidir. Sonra bu devletlerden bu maddelerin taşınması adına, ulaşım ve iletişim ihtiyaçlarını karşılayacak altyapı oluşturulmakta, işlerin yürütülmesi ve hammaddelerin taşınması sağlanmaktadır. Bununla birlikte bu yaşananlar bölgelerin altyapısını değiştirmektedir. Sonuçta olarak olaylar gelişmekte olan devletlerde artan, boş bir nüfus oluşturmakta ve bu insanlar göç etmektedirler. Toksöz'e göre 20. yüzyılda yeni sömürgeci rejimler ile uluslar ötesi şirketler ve artan doğrudan yabancı yatırımlar sayesinde hızlanan bu evrenin ivmesi, küreselleşmeyle daha da artmıştır.

Bu teori, dünyayı çevre ve merkez olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Wallerstein'ın yaklaşımı kapsamında, merkez ülkeler, sosyal ve ekonomik olarak gelişmiş ve çoğunlukla da kapitalist ilişkiler sistemini kullanan ülkelerdir. Komşu ülkeler ise kapitalist bağlantılar ve değerler ile çevrelenmiş ve merkez ülkelere bağımlı olan devletlerdir. Merkez ve çevre devletler kapitalist değerler ve ekonomik gereklilikler sistemi çerçevesinde karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisinde dirler. Çevre devletler merkez devletlerin sürekli kapitalist gelişimi adına ihtiyaç duyulan bir konumdadır. Bağımlılık sistemi içerisinde merkez devletler, hammadde, ucuz işgücü ve üretilen malın pazarlanması adına çevre devletlere ihtiyaç duymaktadırlar. Çevre devletlerden gelen hammadde, yine onlardan gelen ucuz işgücüyle işlenerek maliyet azaltılmakta ve düşük maliyetli bu ürünler devlet içinde tüketilmekte ya da diğer devlet pazarlarına ihraç edilmektedir (Wallerstein, 1995: 134-135). Bu temel görüşe bağlı olarak, dünya, çevre ve merkez olmak üzere ikiye ayrılmıştır ve birbirine ekonomik bağlamda bağımlı olarak var olabilmektedir. Modern ekonomiyle beraber kapitalizmin de gelişmesine etken bir durum iken bağımlılık, iktisadi temelli kapitalist bağlara dönüşmüştür.

Bu teoriye göre uluslararası göç, kapitalist gelişmenin sebep olduğu kopma ve yer değiştirmelerin tabii sonucu olmaktadır. Kapitalist ekonomi, Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya'daki merkezlerden giderek makro halkalar halinde yayıldıkça dünyada giderek çoğalan nüfusun büyük kısmı dünya Pazar ekonomisine eklenmektedir. Çevre bölgelerdeki emek, hammadde, toprak dünya pazarlarının denetimine girdikçe göç akımları oluşmakta ve bu akımların önemli bir kısmı da dış ülkelere ilerlemektedir (Abadan-Unat, 2006).

Çevre-Merkez teorisine göre, çevre olarak belirtilen ülkeler, merkez ülkeler için çok elzem ve merkez ülkelerin durmaksızın kapitalist gelişimi perspektifinde istenen bir konumdadırlar. Meydana çıkan bu istek ve ihtiyaç, aslında bağımlılık zincirini yaratan iktidar mekanizmasının temel gereksinimidir. Kurulan bağımlılık düzeni içerisinde merkez ülkeler, ucuz işçi, hammadde ve üretilen mamul malın pazarlanması adına çevre ülkelere gereksinim duymaktadırlar.

Çevre ülkelerden gelen hammadde, tekrar çevre ülkelerden gelen düşük maliyetli işgücüyle işlenen düşük maliyetli bu ürünler devlet içinde tüketilmekte ya da başka ülke pazarlarına ihraç edilerek sisteme bir geri dönüşüm katkısı vermektedir. Teorinin temel işleyişi kapsamında, merkez ülkelerin elinde olan kapitalist birikimlerini mükemmelleştirmek ve geliştirmek için çevrede bulunan ülkelere ihtiyaç duyarlar. Çevre ülkeler ise, gelişimlerini tamama erdirme ve ekonomik refahlarını arttırmak için merkez ülkelerle bu çeşit bir ilişki sistemine dâhil olmaktadır. Görüldüğü gibi, bağımlılık tüm gelişmişlik ve azgelişmişlik verilerine göre olsa da asla tek taraflı değildir. Çünkü hem merkez olarak belirtilen hem de çevre olarak kabul edilen devletlerin, çeşitli bağlamlarda birbirlerine ihtiyaç duyarlar (Çağlayan, 2006).

Görüldüğü üzere, İtme-çekme teorileri temel olarak, bireylerin gönüllü göçüne odaklanma eğilimdeyken, dünya sistemi yaklaşımıysa sermayenin kitlesel işgücü arayışına odaklanmaktadır. Dünya sistemi teorisine göre, işçi göçü, kapitalizmin merkez devletleriyle onların azgelişmiş çevreleri arasında adaletsiz ve eşitsiz bir şekilde oluşturulan iktidar ve sömürü ilişkisinin bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak, göç, üçüncü dünyanın birinci dünyaya muhtaç kalması, dünya ticareti ve çıkarlarının kontrol altında olması açısından askeri güç kadar ehemmiyet arz eder. Neticesinde, bu teoriye göre, kapitalist etkiler büyük önem arz eder. Herhangi bir dünya sistemi kapsamında oluşan merkez çevre etkileşiminde kapitalist yayılmanın etkisiyle çevre devletlerde bir nüfus hareketi oluşmaktadır. Zolberg bugün ve geçmişteki göçleri, özellikle de çağımızdaki işçi göçlerinin, çevre devletlerden merkez devletlere doğru aktığını belirtmektedir. Sonuçta, uluslararası göç, kapitalist büyümenin neden olduğu yer değişmelerin ve kopmaların doğal sonucudur.

Bu teoriye göre, merkez ülkeler, ucuz işçi ihtiyaçlarını karşılamak için, çok sınırlayıcı olsa dahi, göçmen kabul politikaları uygulamaktadır. Günümüzde yürürlükte olan göçmen kabul politikaları çok sayıda ağır önkoşullar içermektedir. Buna göre, iyi yetişmiş, nitelik sahibi eleman olmak şüphesiz önemli bir önkoşuldur. Çevre devletlerden gelen beyin göçü merkez ülkelerde düşük ücretle istihdam edilmekte, böylece de üretim maliyetleri

azaltılmaktadır. Çevre ülkelerden merkeze doğru ilerleyen göç olgusunun başka bir biçimi de vasıfsız işçilerin göçüdür. Merkez ülkeler, emek yoğun iş alanlarında kendi ülkesinin vasıfsız işçisine göre nispeten daha ucuza çalıştıracığı, yabancı vasıfsız işçileri de göçmen olarak kabullenmekte ve/veya bu işçileri kaçak göçmenler içinden temin ederek çalıştırmaktadır. Çevreden merkez ülkeler yönüne doğru olan göç sonuç olarak merkezde üretim maliyetlerini düşürmektedir. Ağır sanayi üretimi merkezden çevre ülkelere kaydırıldığı ve bununla beraber iletişim ve bilgi teknolojileri çoğaldığı için, merkez ülkelerde sağlık ve eğitim alanında çok fazla düşük ve yüksek vasıflı işgücü ihtiyacı açığa çıkmaktadır. Gelişmiş devletlerin küresel şehirlerinde çevreden gelen ve az ücretle çalışan vasıflı göçmenlerle birlikte, özellikle hizmet sektöründe önemli düzeyde bir vasıfsız işçi ihtiyacı bulunmaktadır. Sonuç olarak, bu teori, uluslararası göçün gittikçe genişleyen küresel piyasanın ekonomik ve siyasal örgütlerini izlemekte olduğunu öne sürmektedir.

Karşılıklı olarak çevre ve merkez devletler arasındaki bağımlılığı derinleştiren bu durum, çevre ülkede de bazı değişimlere neden olmaktadır. Merkez ülkelerdeki kapitalist şirketlerin çevre ülkelerde açtıkları fabrikalar ve buralarda çalışan işgücü, çevre devletteki geleneksel üretim mekanizmalarını zayıflatmaktadır. Geleneksel üretim etkinliklerinden ve zayıflayan üretim mekanizmalarından kopan işçiler, ucuz emek piyasasına dahil olmakta ve bu piyasayı canlandırmaktadır. Ucuz işçiye olan talep, çocuk ve kadın işçiliğine duyulan gereksinimde artırmaktadır. Sözü geçen bu kapitalist çark, çevre ülke içinde de göçe sebep olmaktadır. Geleneksel üretim tekniklerinden kopan işçiler sanayi alanlarına doğru göç ederek, ülke içinde dahi bir göçe sebep olmaktadır. Merkez kapitalist devletlerdeki sanayi firmaları, çevre devletlerde montaja dayalı fabrikalar açmaktadır. Çevredeki bu üretim dışarıya mal satmaya yöneliktir ve çoğunlukla kadın emeği gerektirmektedir. Kadın emeğinin kullanılması ücretleri azaltmakta ve yerel üretimleri mali krize sokarak erkek işçileri işinden etmektedir. Sonuç olarak, kitleler göç etmeye hazır hale gelmektedir (Güllüpnar, 2012).

2.BÖLÜM

TÜRKLERİN ALMANYA'YA GÖÇÜ

2.1. Hedef Ülke ve Kaynak Ülke Göç Politikaları

2.1.1. Türkiye'nin İşgücü Göçü Göndermesi

Uluslararası göç küreselleşme sürecinin en önemli unsurlarından biridir. Günümüzde 150.000.000'dan fazla insan doğmuş olduğu ülkenin dışında bir ülkede yaşamını devam ettirmektedir (Bevelander ve Veenman, 2006). İkinci Dünya Savaşından sonra sömürge devletlerin sırasıyla bağımsızlığını elde ettiği dönem; uluslararası göçün yönünü değiştiren bir dönem olmuştur. Öncesinde genellikle merkezden, yani sanayileşmiş sömürgeci devletlerden sömürülen tarım devletlerine göç varken, bu tam tersine dönmüştür (Şahin, 2007).

Sanayi devrimi uzun bir süre köyden şehre oluşturduğu göç ile ihtiyaç duyduğu iş gücünü elde edebildi. İhtiyaç arttıkça da oluşturulan ulusal sınırların da ötesine geçerek ihtiyaç karşılanmaya çabalandı. İkinci Dünya Savaşı sonucunda yaşanan işgücü kaybı ve oluşan Batı-Doğu bloklaşması, hızlı bir sanayileşme dönemini yeniden yaşayan Batı Avrupa devletlerinin, başta da parçalanmış Almanya'yı işçi ihtiyacını karşılamak adına uzak coğrafyalardan işçi bulmaya itmiştir. (Polat, 2001).

Avrupalı devletlerin sağladığı iş, sosyal imkanlar ve yüksek gelir gibi pozitif imkanlar, Türkiye'nin işsizlik, yoksulluk, düşük gelir ve sosyal olanakların kısıtlı olması gibi itici etkilerle birleşerek, çok sayıda insanı uluslararası göçe zorlamıştır (Perşembe, 2008). Türkiye'den dış göçün başlaması Federal Almanya Cumhuriyeti'nde uygulanan bir mesleki yetiştirme programı ile başlamıştır. 1957 senesinde ön lisans mezunu 12 Türk, mesleki eğitim amacıyla Almanya'ya göç etmişlerdir (Göktuna ve öte., 2008).

Bu ufak çaplı küçük kalifiye işçi grubu Avrupa'ya göçün ilk adımı oldular. O dönemde ülkemizde yürürlükte bulunan kanunlar, işçilerin yurt dışına rahat biçimde gitmesine imkân vermemekteydi (Eşel, 2008).

Almanya ile 1955 de İtalya, 1960 da İspanya ve Yunanistan ile yapılan devletler arası anlaşmalara 1961 de Türkiye’de katılır. Türkiye bu anlaşma ile birlikte 1964’te Belçika, Avusturya ve Hollanda ile, 1965’te Fransa ile, 1967’de İsveç ile, Avustralya ile de 1968’de çalışan gönderimine dair anlaşmalar yapmıştır (Eşel, 2008).

İşçi alımı anlaşmalarının imzalanmasıyla beraber, anlaşma sağlanan ülkelerin önemli şehirlerinde Almanya “İş Dairesi” adına iletişim büroları açıldı. Bu iletişim bürolarında güçlü, genç, asgari sağlık şartlarına sahip kişiler seçilerek Almanya’ya yollanmaya başlanır. Türkiye de ki yüksek işsizlik ve düşük ücretler Türk işçileri Almanya’ya gitmeye iter (Polat, 2001).

Sürecin sonunda, göçmen sayısı 1954 senesinde 73.000’e, 1959 senesinde 167.000’e, 1963 senesinde 811.000’ e ulaşmış ve 1965 senesinde bir milyonu geçmiştir (Kuran ve Sandholm, 2007). 2000 senesinde Batı Avrupalı devletlerde yer alan Türk göçmenlerin sayısı 3.065.197 iken 2004 senesinde bu nüfusun 3.755.000’e ulaştığını görmekteyiz. Bugün ise Avrupalı devletler içindeki Türk göçmen sayısı 4 milyonu geçmektedir. Göçmen nüfusunda ki en büyük payı 2,7 milyon ile Almanya’daki Türkler oluştururken, bunu Fransa 380 bin kişiyle, Hollanda 365 binle ve 233 bin Türk’ün bulunduğu Avusturya takip etmektedir. Türkiye’den yurtdışına gidişlerde Almanya hep ilk sırada yer almıştır (Helvacı , 2008).

Türkiye’nin yüzde sekizlik yurt dışında yaşayan grubun en kalabalık kısmı Almanya da yaşamaktadır. Almanya’da ki 2,7 milyon Türk göçmen, AB’nin dışından gelen en büyük göçmen grubunu oluşturmaktadır (Fien, 2005).

Almanya’ya giden işçi göçünü beş aşama da incelemek mümkündür: İlk aşama 1961 – 1973 senelerinde Almanya’ya göçen işçiler. İkinci aşama 1973 senesinde durdurulan işçi alımlarından sonra oluşan aile birleşmeleri. Üçüncü aşama 1980 senesinden itibaren Almanya da yerleşmenin başlaması. Dördüncü aşama 1983 senesinde geri dönüş yasasının yürürlüğe girmesiyle 300 bin Türk’ün dönüş yapması. 80’li senelerde sonra ise göç olgusunun belirginleşmesi (Ültanır ve öte., 2004).

Türk göçünün Avrupa'ya en fazla gerçekleştiği dönem 1961- 1973 seneleridir (Perşembe, 2008). 1973 senesinde dünyada gerçekleşen petrol fiyatları artış krizinden Almanya'da darbe almış ve yabancı işçi alımını azaltmıştır. Yabancıların sayısı genelde azalırken Türklerde ise durum bunun aksidir. Özellikle Aile Birleşim Yasası ile birlikte Türk nüfusunun artışı sürmüştür (Ulu, 2008) .

1970–1981 senelerinde, Almanya'ya göçen Türklerin yerleşik hale geçmek için çabaladıkları fakat olumsuz adımlarla karşılaştıkları bir dönem olmuştur. Çünkü Alman devleti göç sürecinin başında Türkleri işlerini yapacak ve sonrasında ülkelerine dönecek insanlar olarak düşünmüştü (Ulu, 2008). Değişen iktisadi şartlar ve işgücü piyasasının farklı şartları nedeniyle, Almanya misafir işçileri ülkeye davet etmeye son vermiştir. Ama bu politika değişikliği öngörülemez bir yan etkiyle sonuçlanmıştır. Göçmenler, kalma kararı almış, ülkelerine ziyaret için dönmelerinin göçmenliklerini negatif etkileyeceğinden korkarak, artan oranla Almanya'ya ailelerini yanlarına alarak göç etmişlerdir ve bu onları kalma hususunda daha da cesaretlenmişlerdir. Sonuçta, Almanya'da bulunan yabancıların sayısı 1973 yılında 3,9 milyona, 1989 senesinde 4,5 milyona çıkmıştır. Başbakan Schmidt hükümeti 16 yaşından küçük çocukları olan ailelerin katılım haklarını vererek bu artışa son vermeye çalışmıştır. Daha sonra, ailesini yanına almak isteyen göçmen, Almanya'da minimum sekiz yıl ikamet etmiş ve en az bir sene evli olması zorunlu kılınmıştır. Yaşı 16'dan büyük çocukların girişi yasaklanmıştır (Kuran ve Sandholm, 2007).

Bu düzenlemenin temel ilkesi, göçmenlerin entegrasyonunu engellemektir ve senelerce Alman siyasetler tarafından Alman devletinin göç ülkesi olmadığı belirtilmiştir. Bu politikayı vurgulamak adına Alman parlamentosu, 1983 senesinde misafir çalışanların ülkelerine geri dönüşlerini, onların ödemek zorunda oldukları emekli maaşlarını ödeyerek (eğer dönüş yapılırsa) kolaylaştıran ve ödüllendiren birçok ek düzenlemeyi yürürlüğe geçirmiştir (Kuran ve Sandholm, 2007).

Göç alan veya göç veren ülke olma durumu zaman içinde yaşanan ekonomik, siyasi ve sosyal farklılaşmaya göre değişim gösterebilir. Yirminci

yüzyıldan günümüze kadar Almanya göç alan ülke olma özelliğini korumuştur. Göç hareketlerinde göç alan ve göç gönderen ülke konumunda olma özelliği, zamanla ekonomide, siyasal ve sosyal yapılarda oluşan farklılaşmaya göre değişmektedir. Ancak Almanya, yirminci yüzyıldan günümüze kadar göç alan ülke olma özelliğini koruyan ülkelerdendir. Göç alan ülke olma özelliğini korumasına rağmen Almanya'nın bu konudaki talepleri günümüze kadar farklılık göstermiştir (Gençler, 2003).

Göçün başlarında, Türkler genellikle, ülkenin ekonomik olarak üst kesimlerinden gelen, Türkiye'nin nitelikli iş becerisi olan ve yüksek eğitilmiş 20-39 yaş arası erkeklerden oluşuyordu. Kırsal dan gelen göçmenlerin oranı, bu dönemde yalnızca %17,2 idi (Kaya ve Kentel, 2005). Başlangıç da göçmen Türk işçilerin çalıştırıldığı alan kentlerdeki sanayi ve hizmet sektörleriydi. İlerleyen dönemde göçe katılanlar arasında niteliksiz çalışanların payı hızla artarken kent kökenli göçmen çalışanların sayısı hızla azalmıştır. Kırsal kökenli Türk işçiler ise olayı köylülükten sanayi çalışanı olmak için ileriye doğru bir adım olarak yorumlamıştır (Perşembe, 2008).

Alman araştırmacı Friedrich Heckmann göçmen işçilerin Alman çalışan piyasasındaki durumlarını 4 boyutta inceleyerek şu genellemeye varmaktadır.

- Yabancı işçilerin büyük kısmı meslek gerektirmeyen işlerde çalışan vasıfsız çalışanlardır.
- Bu işler sinirsel ve zihinsel ya da bedensel olarak zor, kaza oranı yüksek ve kirli işlerdir.
- Yabancı işçilerin %80'i imalat sanayinde istihdam edilmektedir.
- Yabancı işçiler büyük firmalarda ve prestiji olmayan işlerde istihdam edilmektedir (Polat, 2001).

Almanya da çalışan yabancı işçi sayısı 1960 senesinden 1972 yılına kadar 279.000'den 2.352.000'e çıkmasına karşın toplam işçilerin sayısı ancak 26,3 milyondan 26,7 milyona yükselmiştir. Bu dönemde memur olarak çalışanların sayısında 2,3 milyonluk bir artış olmuştur (Polat, 2001). Bu veriler açıkça ortaya koyuyor ki, işçi göçmenlerin Alman iş piyasasına girişiyle bir yandan iş hayatından çıkıp hayatını sürdüren Alman sayısı

artarken; bir yandan da rahat koşullarda çalışan Almanların sayısında artış gerçekleşmiştir (Polat, 2001). Bu durum Almanya İş Dairesi'nce yapılan çalışma sonucu olarak şu ifade edilmektedir: "Yabancılar iş seçerken özel şartlar aramıyorlar. Hangi işe kabul edilirse çalışırlar ve Almanların kabul etmediği, düşük ücretli, alt sosyal statülü, kötü koşullara sahip işlerde çalışıyorlar." (Polat, 2001).

2.1.2. Almanya'nın İşgücü Göçü Kabulü

İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan olumsuz tablo sebebi ile ekonomik olarak çok fazla sıkıntıya giren Almanya, savaşın ardından tekrar toparlanabilmek ve ekonomisini canlandırmak için harekete geçmiştir. Almanya hem yıkılan ve harap olan yerleşim yerlerini onarmak ve imar etmek hem de gelişmeyi ve kalkınmayı hızlandırmak için önemli projelere girmiştir. Fakat seneler içerisinde ihtiyaç duyduğu işgücünü karşılayamayınca diğer ülkelerden misafir işçi alımı için çalışmalara başlamıştır. Bunun için sözleşmeler yapılmış, gerekli kalacak yer ve çalışılacak ortamlar hazırlanmıştır. Ekonomisini daha fazla güçlendirmek için daha fazla misafir işgücü istihdam etmiştir.

2.1.3. Türkiye-Almanya İşçi Alımı Anlaşması

Bugün milyonlarca vatandaşımızın Federal Almanya'da yaşamasına ve çalışmasına vesile olan, Türkiye ve Almanya arasında yapılan işçi alımı anlaşması 1961 yılının Ekim ayında imzalanmıştır (RheinlandPfalz, 2014).

Anlaşma yapılmadan önce de Türk vatandaşlarının Almanya'da buldukları bilinmektedir. Bazı kaynaklara göre 1960 senesinde 2 bin 500 Türk kökenli göçmenin eğitim ve meslek öğrenme gibi sebeplerle bu ülkede bulunduğu değerlendirilmektedir (Öger, 2011).

Anlaşma yapılmadan önce bazı Alman şirketlerinin, kendi girişimleri ile Türk işçi temin ettikleri söylenmektedir. Bu durumun Alman yetkililerce bilinmesine rağmen başlarda ülkemiz ile anlaşma gereği duyulmadığı söylenmektedir. Ancak daha sonraları Türk tarafının bu konu hakkında girişimlerde bulunduğu ve Avrupa topluluğuna da müracaat etmesi ile NATO üyesi ülke konumunda oluşundan dolayı, Alman tarafının ekonomik ilişkileri

düzeltilmek adına bu yola girdiği aktarılmaktadır. Devletlerarası ilişkilerin, bu yol ile iyileştirilmesi çabası şeklinde yorumlanmaktadır. Yapılan anlaşma ilk aşamada geçici bir süre çalışmayı öngörüyordu denilir. Ancak 1964 senesinde çeşitli değişiklikler yapılarak geçici süre ikamet ve çalışma ibarelerinin kaldırıldığına değinilmektedir. Türk tarafının bu anlaşma ile yerli piyasayı rahatlatma, giden işçilerin daha sonra yurda dönüşlerinde de öğrendikleri bilgiler ile piyasaya katkı sağladıklarını düşünmüştür (Surenthiran, 2010).

Anlaşmanın yürürlüğe girdiği 1961 senesinde 8 bin 700 Türk misafir işçi Almanya'ya göç etmiştir. Göç eden nüfusun tamamı erkek nüfustan oluşmuştur. Bir sonraki yıl 17 bin 559 vatandaşımız göç etmiş ve göç edenlerden 2 bin 569'unun bayan olduğu bildirilmiştir (Huneke, 2011).

Anlaşmada, eğer 2 yıl sonra her iki ülkede karşılıklı göçün devam etmesini istiyorsa, gelen işçilerin Almanya'da kalma süresi 3 yılına uzatılabilir hükmünün bulunduğu işaret edilmekle birlikte bu maddenin günün konjonktürü dahilinde uygulanmadığına dikkat çekilmektedir (Şahin, 2000). Bu konu hakkındaki değişikliğe 19.05.1964 tarihinde gidildiği ve süre sınırlamasının kaldırıldığı söylenmektedir (RheinLandpfalz, 2011).

Almanya'ya çalışmak için giden vatandaşlarımız İstanbul'da kurulu olan bir merkez aracılığı ile seçilmişlerdir. Merkezde sağlık taramasının yapıldığı ve kişilerin bilgi ve becerilerinin de sınındığı bilinmektedir. Bu yolla başlarda 6500 kişi talep eden Alman devletinin işçi alımı yapılmış ve seçilen kişiler İstanbul Haydarpaşa veya Sirkeci garından Almanya Münih tren garına yola çıkmışlardır (Şahin, 2000: 2). Münih tren garında Türkiye'den gelen trenlerin özellikle 11 numaralı perona geldikleri de ayrıca belirtilmiştir (SWR, 2011). Buradan, gidilecek diğer şehirlere aktarma yapılmıştır. İlk grubun aktarma ile Düsseldorf şehrine geldiği aktarılmış ve bu ilk kafilenin 450 kişiden oluştuğu, çiçek, davul, zurna eşliğinde Alman Çalışma Bakanı tarafından karşılandıklarına dikkat çekilmektedir (Şahin , 2000: 2).

2.2. Almanya'daki Türk Nüfusu ve Tarihsel Süreç İçerisinde Yaşanan Değişimler

Ülkelerin demografik yapısının yaşlanmaya başlaması karşısında üretimin hızlı şekilde büyümesi için Batı Avrupa ülkeleri emek ihtiyacını

karşulamakta dışa bağımlı olmuşlardır. Bu durum emeğin dış ülkelerden temin edilmesi ile birlikte yatırımların sermaye yoğun gerçekleştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Ancak ülkelerin sermaye yoğun yatırımlara yönelimi ne olursa olsun emeğe olan talebin azalmasını beraberinde getirmemiştir (Yıldırımoglu, 2005). İkinci Dünya Savaşı akabinde meydana gelen büyük yıkımı ortadan kaldırmak maksadı ile faaliyetlerde bulunan Almanya İş ve İşçi Bulma Kurumu savaş sonrasında 4 milyon işçiye gereksinimi olduğunu tespit etmişti. Ülkenin yeniden yapılanmasına ilişkin projelerin finansmanını ABD'den karşılayan Almanya, gerekli işçiyi de diğer ülkelerden temin etme yoluna gitmiştir (Çelik, 2012).

Tablo 1:Almanya'daki Türk Vatandaşları

Yıl	Kadın	Erkek	Toplam
1975	407 102	669 995	1 077 097
1980	586 288	876 154	1 462 442
1985	593 464	808 468	1 401 932
1990	753 701	940 948	1 694 649
1995	912 300	1 102 011	2 014 311
2000	915 432	1 083 102	1 998 534
2005	826 460	937 581	1 764 041
2010	776 847	852 633	1 629 480

Kaynak: (Statistisches Bundesamt, 2011)

Alman İstatistik Kurumu'nun verilerinden hazırlanan tabloda Alman vatandaşı olan Türk kökenlilerin yer almadığını da dikkate almak gerekmektedir (Yaprak, 2013). Alman vatandaşlığına geçenleri de dikkate aldığımızda Almanya'daki Türk nüfusunun çok daha fazla olduğu görülecektir. İşçi göçü anlaşmasının yapıldığı ilk yıl Alman vatandaşı olan Türk sayısı sadece 13 kişi iken, zamanla bu sayı artarak 2010 senesinde 830.736 kişiye yükselmiştir. Burada dikkat çekici olan belirli yıllarda Alman vatandaşlığına geçişin hızla arttığı, ancak özellikle 2000 senesinden sonra bu artışın durarak, tersine hızla azaldığı görülmektedir. 1995'ten 2000 yılına kadarki beş yıllık süreçte % 162 artmışken, bu defa yine 2000'den 2005 yılına

kadar geçen beş yılda %153 azalmıştır. 2000 yılına kadar Alman vatandaşlığı Türkler tarafından çok rağbet görülürken, daha sonraki yıllarda bu durum tersine dönmüş ve Alman vatandaşlığına geçenlerin sayısında hızlı bir oransal azalma yaşanmaktadır. Yine de az da olsa her yıl önemli sayıda Türk, Alman vatandaşlığına geçmeye devam etmektedir.

Tablo 2: Yıllara göre Alman Vatandaşlığına Geçen Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Sayısı

Yıl	Sayı
1961	14
1965	38
1970	53
1975	224
1980	398
1985	1311
1990	2032
1995	31579
2000	82862
2005	32660
2010	26191
Genel Toplam	830736

Kaynak: (Statistisches Bundesamt, 2011)

2000 senesinden sonra Türklerin Alman vatandaşlığına geçmesinde meydana gelen düşüşün asıl sebebi, Almanya’da gerçekleşen kanuni değişimlerdir. Bu yıllarda çıkarılan yasa ile aynı anda iki ülke vatandaşlığına geçiş tamamıyla yasak hale getirilmiştir. Önceki yıllarda Alman vatandaşı olmak ve bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını da muhafaza etmek insanlara çekici gelmekteydi. Fakat yeni kanuni düzenlemeyle bahsi geçen durum artık ortadan kaldırıldığından, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından vazgeçmek istemeyenlerin Alman vatandaşlığına geçişi azalmıştır.

2000 senesinden sonra Almanya sınırları içerisinde doğan yabancı uyruklu birisi, doğumdan itibaren Alman vatandaşlığına hak kazanabilmektedir. Fakat bu kişi bununla birlikte başka bir ülkenin vatandaşı konumundaysa 18 yaşına geldiğinde 23 yaşına kadar hangi ülkenin vatandaşlığında kalacağını bildirmekle mükelleftir. Bildirim yapmadığı takdirde Alman vatandaşlığını kaybetmektedir (Tütüncüoğlu ve Özkan, 2008). Opsiyon modeli olarak isimlendirilen bu uygulama neticesinde birçok alanda da sorunlar kendisini göstermiş ve süreç dahilinde ülkede daimi olarak tartışılır hale gelmiştir. Örneğin, Opsiyon modeli 2013 senesinin Eylül ayında gerçekleştirilen seçimlerden evvel üzerinde en çok tartışılan konuların başında gelmiştir. O sene içerisinde tercihini bildirmesi gereken genç sayısı 3.300 iken, bu sayı o gençlerin 23 yaşını dolduracağı zamana kadar 40.000'e ulaşacağı öngörülmektedir (Deutsche Welle, 2010) .

Aşağıda belirtilen tabloda Almanya'da bulunan ve daha sonra ayrılan Türklere ilişkin veriler yer almaktadır. 2005 senesine dek Almanya'ya giden vatandaşlar bu ülkeden ayrılanlardan daha yüksekken, 2005 senesinden itibaren Almanya'dan ayrılan Türklerin sayısı, Almanya'ya gidenlerin sayısını aşmaya başlamıştır. Almanya'dan ayrılanların sayısı sayısal olarak artış trendinde olmamış, fakat Almanya'ya giden Türklerin sayısında büyük ölçüde yaşanan düşüş Almanya'dan ayrılan Türklerin sayısı ile Almanya'ya giden Türklerin sayısal farkı, ayrılan sayısı lehine arttırmıştır.

Tablo 3:Almanya'ya Gelen ve Ayrılan Türk Vatandaşları

Yıl	Gelen	Ayrılan
1998	47859	45125
1999	48128	42824
2001	40859	26657
2002	58127	36751
2003	49698	35613
2004	42645	38004
2005	36017	34465
2006	30723	32423
2007	27597	29877
2008	28742	38885
2009	27214	35411
2010	27569	31754

Kaynak: (Berlin Çalışma Müşavirliği İstatistikleri, 2010)

Günümüzde gençlerin Almanya'yı kendi yurtları gibi görmelerinin yaygınlığının artması ile birlikte Türk uyruklu bireylerin Almanlar ile evlenmesine ilişkin istatistiklerde artış gözlemlenmiştir. Almanya'da ortalama 18 Milyon evli çiftin yaklaşık %10 düzeyi yabancılarla olan evliliğidir. Yabancılarla olan evliliklerin ise %14'ü Türklerle yapılan evliliklerdir. Bu durum yaklaşık 500.000 Türk uyruklu bireyin Almanlar ile evlendiği sonucunu getirmektedir. Ayrıca Alman resmi makamlarınca yayınlanan istatistikleri araştırmalar neticesinde Alman kadınların Almanlar dışında yaptıkları evlilikler arasında %17 ile Türk erkekleri ilk sırada bulunmaktadır. Bu durumun sıralama olarak aynı düzeyi %11 ile Alman erkeklerinin Türk kadınlarla evlenme durumlarında görmek mümkündür (Sabah Avrupa Gazetesi, 2011) .

2.2.1. Göçmenlik Tecrübesinde Sosyokültürel Değişimin Başlıkları

Almanya'ya göç konusunda 50 yıllık tecrübesi bulunan Türk işçilerinin sorunları “gurbet” teması çerçevesinde şekillenmiştir. Bu durum şüphesiz, ekmek parası kazanma maksadıyla memleketinden başka ülkeye göçenlerin zaman dahilinde hem çalıştıkları hem de bıraktıkları ülkede ve toplumda bırakmış olduğu izler ile meydana getirdiği sorunlar çerçevesinde biçimlenmiştir. Aslında göçmenlik ile ilgili tecrübelerin öznesinde yer alan Türkler, bu evrede bir çok sorun, çatışma ve trajik durumla karşı karşıya kalmakta, farklı kültürler içerisinde yaşama ve bireyler arası münasebet kurmanın güçlükleriyle başa çıkma ve bu durumda yeni bir yaşamı kurmanın kendine has pratiklerini ortaya koymaktadır. Göçmenlik ile ilgili ön plana çıkan çatışma faktörleri, farklı kültürlerin bir arada olması ve etkileşimi ile göç edilen ülkedeki yabancı karşıtlığı, asimile etme politikaları vb. konulardır.

Göç edilen topluma yabancı gözle bakıldığında, güncel ve kamu kurumlarında gerçekleştirilen raporlarda dahi göçmenler ve problemleri ile ilgili gerçekleştirilen tanımlamaların, genellikle üzerine değer yüklenen kavramların fonksiyonunun yitirilmesine yönelik olduğu görülmektedir. Söz konusu durum, Almanya'ya göç eden Türklerin tüm açılardan gelişimini değerlendiren raporların ifadeleri ile oldukça benzerdir.

Göçmen kimliği ile ilgili gerçekleştirilen araştırmalar, Almanya'ya göç eden Türk işçilerini, bu evreye dair çeşitli kavramlarla açıklanan tanımlamanın öznesi konumuna getirmiştir. Bu manada, Türklerin yaşadığı göçmenlik deneyimi, sosyal bilimler alanının incelemelerinde, “diasporik kimlik ”ten (Kaya, 2000), izole edilmiş, kendi içine kapatılmış, getto kültürüne dek giden çeşitlik toplumsal irdelemelerin konusu halini almıştır. Kimlik paralelinde gerçekleştirilen bir takım incelemelerde, kimliklerin kendi içlerine kapanmasını belli düzeyde dahil etmekle beraber “Alman-Türk” nitelendirmesine başvurulması da diğer dikkat çeken durumdur.

Türkiye'den Almanya'ya göç eden kişilere dair tanımlama yönelimleri ve Avrupa kimliğinin üst kimlik olarak vurgulanmasının kimlik kavramlaştırmalarında kullanımının artması, süreç dahilinde değişimin akislerini gözler önüne sermektedir. Avrupalılık ve Batılı olma vurgusunun bahsi geçen kimlik tanımlamasındaki güçlü biçimdeki iması, bir taraftan doğulu olarak addedilen Türkiyelilikten farklı olma durumu ve öte taraftan Avrupalı bir maziye atfedile iki taraflı anlam yüklemesini barındırması nedeniyle manalı ve maksatlı bir ifade ediş biçimidir.

Bahsi geçen durumda, farklılaşmanın her iki tarafını da gözlemleyen ve yaşayan göçmenler gerek göç ettikleri toplumdaki gerekse Türkiye'deki toplumsal yaşam tecrübelerindeki farklılığa ilişkin değişen davranışlara yönelebilmektedir. Söz konusu etkileşimin en net göstergelerinin meydana getirdiği boyutsa kimliğe dair gerçekleştirilendir.

2.2.2. Kimlik Tartışmalarının Süreçleri

Türklerin gerçekleştirmiş olduğu işçi göçünün geçici bir göç faaliyeti olmaktan çıkıp kalıcı hale gelmesiyle birlikte birçok problemle karşı karşıya kalan göçmenlerin kültürel kimlikle ilgili sorunlarla da uzun süreli sıkıntılar yaşamaktalar. Öyle ki bu sorun birçok kuşakta görülebilmektedir. Göç edilen toplumla olan ilişkilerin düzeyine bağlı olarak gelişen kimliksel etkileşim, kültürel planda bireylerin değerleri, normları ve anlayışları ile ilgili değişikliklerin, toplumsal ve ekonomik boyutta ise çeşitli seviye ve konumdakilerin karşılaştırılmasıyla başlamaktaysa da başlamasında etkili olan en önemli unsur ayrımcılık olmaktadır. Öznel olarak Türklerin yaşadığı kimlik problemleri süreç dahilinde göç edilen toplumla birlikte yükselen değerlerde, öznel temelleriyse bu noktadaki konumlarının kalıcı olmasıyla karşılaşmış oldukları tepkilerde meydana gelmektedir.

Göç eden Türk işçileri tecrübeleri çerçevesinde kültürel açıdan kimliklerine etki eden asimile politikaları, göç edilen topluma karşı entegre olma, ayrılma ve sıra dışı olma konumda gibi farklılaşan strateji ve durumlarla karşılaşmışlardır. Göçmenlerin toplumsal ilişkilere katılma seviyeleri, göç edilen ülkenin sosyal ilişkileri geliştirme düzeyi, yeni kültürel faktörlerden umdukları, kendilerine yönelik meydana gelen toplumsal

tutumlar ile destekler, entegrasyonla alakalı çeşitli statülerin sebebini meydana getirmektedir (Kümbetoğlu, 1996). Fakat göç ile ilgili yapılan çalışmalarda üzerine durulan konunun bütünleşme olması, ancak “asimilasyon” kavramıyla ilgili de çok fazla karşılaşılmaması eleştirilere maruz kalınmasını beraberinde getirmiştir (Beaud ve Noiriel, 2003). Aslında devlet politikalarında bütünleşmenin üzerinde durularak yüksek oranda vurgu yapılması asimilasyonla alakalı tepkilerin sebebi olarak değerlendirmek mümkündür. Göçmenlerin Almanya’daki varlığının kalıcı konuma gelmesi, Alman toplumunda da evvelden değişiklik hakkının arkasında duran politikaların ikircikli toplumu meydana getirme tedirginliğiyle başladığı görülmektedir (Bilgin, 1996: 90-93)

3.ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKLERİN SOSYAL VE EKONOMİK SORUNLARI

Yurt sınırları dışında hayatlarını sürdüren yurttaşlarımız ile ilgili farklı zamanlarda yapılan değişik çalışmalarla yurttaşlarımızın içinde buldukları problemler farklı biçimlerde incelenmiş ve gerçekleşmiştir. Farklı yönlerden ve değişik durumlardan da incelenen bile yaşamış oldukları problemler tüm çalışmalarda müşabih problemlerin incelendiği ve bu problemlerin sebebinin ispat edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Fakat problemlerle karşılaşanlar bakımından hangi problemin ya da problem çevresinin en önemli problem ya da problem çevresiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

En önemli problemin ya da problem çevresinin ortaya koyulması amacıyla hazırlanmış olan soruda; belirli problem ya da problem çevresi tespit edilerek cevap verenler bakımından hangi problemin ya da problem çevresinin kendileri bakımından önem derecelerini belirtmeleri istenmiştir. Soruda belirtilen problemlerden başka cevap verenler bakımından başka mühim gördükleri belirli bir problem ya da problem alanı bulunuyorsa bu problemin ya da problem kapsamını söylemeleri için açık uçlu bir cevap alternatifini bulunmakta ve bu problemi açıklamaları istenmiştir. Bu şekilde Almanya'da yaşayan yurttaşlarımızın en mühim problem ya da problem kapsamının ne olduğu ve bu problemlerin ne derece yaygın olduğu ile ilgili genel bir tablonun oluşturulması hedeflenmiştir.

Bulunan en mühim problem ya da problem kapsamıyla alakalı soruda; iş bulamama durumu, ırkçılık, aile de bulunan kişisel sorunlar, aile parçalanması, yabancı dil bilip/ bilmeme problemleri, Sosyal sigorta sosyal yardım vb. araçlarla halkın sosyal durumunu güvence altına alma problemleri, vize prosedürleri, iki ayrı ülkenin vatandaşı olma, Almanların bir olaya veya kişiye ilişkin yeteri kadar bilgi edinmeden önyargılı davranmaları, dayanışma noksanlığı, jenerasyon çatışması, uyuşturucu

madde kullanımını biçiminde belirtilen problem ya da problem kapsamlarının herhangi birisini belirtmeleri ya da bunlardan hariç kişisel olarak en mühim gördükleri problem ya da problem kapsamını belirtmeleri istenmiştir. Tablo 4’de en mühim problem ya da problem kapsamı ile ilgili alınan neticeler görülmektedir.

Tablo 4:Almanya’da Yalayan Türklerin Sorunları

Sorunlar	Sayı	Yüzde
İşsizlik	455	32,6
Dil Sorunu	193	13,8
Almanların Ön Yargıları	139	10
Yabancı Düşmanlığı	112	8
Aile Bölünmesi	95	6,8
Çifte Vatandaşlık	72	5,2
Sosyal Güvenlik Sorunları	64	4,6
Dayanışma Eksikliği	48	3,4
Kuşak Çatışması	48	3,4
Aile Bireylerindeki Sorunlar	26	1,9
Zararlı Madde Kullanımı	19	1,4
Vize İşlemleri	10	0,7
Diğer	87	6,2
Toplam Cevap	1394	91,4
Cevapsız	131	8,6
Toplam	1525	100

Kaynak: (Berlin Çalışma Müşavirliği İstatistikleri, 2010)

Tablo 4’de de görüldüğü üzere yapılan ankete cevap verenlerin %32,6’sı iş bulamama problemini içinde buldukları problem kapsamı olarak işaretlemiştir. İş bulamama problemini %13,8 oranı ile yabancı dil bilip/bilmeme problemi takip etmektedir. Almanların bir olaya veya kişiye ilişkin yeteri kadar bilgi edinmeden önce peşin bir karara varmış olma durumu ve ırkçılık problemini en mühim problem olarak düşünen yurttaşların oranı ise sırası ile %10 ve %8’dir. Diğer problemlerde sırası ile aile parçalanması %6,8, iki ayrı ülkenin vatandaşı olma %5.2, Sosyal sigorta

sosyal yardım vb. araçlarla halkın sosyal durumunu güvence altına alma problemleri %4.6, dayanışma noksanlığıyla jenerasyon çatışması %3.4, aile de bulunan kişisel sorunlar %1.9, uyuşturucu madde problemi %1.4 ve vize prosedürleri ile alakalı olan problemler %0.7 en mühim sorun olarak görülmektedir. Bunlardan başka problem ya da problem kapsamını şahsi olarak en mühim problem olarak belirtenlerin yüzdesi ise %6,2'dir. Fakat bu soruların yöneltildiği bireyler arasında yalnızca 131 birey kendileri için en mühim olan problemin hangisi olduğunu belirtmemiştir. Bu problemlerinde genellikle soruda sırası ile belirtilen problemlerin parçaları konumundaki problemler olduğu görülmüştür.

İş bulamama problemini Almanya'da hayatlarına devam eden Türklerin en mühim problem olarak görmeleri tahmin edilen bir neticedir. Çünkü en son alınan resmi bilgilere göre(2010 yılı) Almanya'da hayatlarına devam eden yurttaşlarımız işsizlik seviyesi %23,8 iken Almanya'da genel iş bulamama seviyesi %9,4'dür. Almanya'da yaşamlarına devam eden Türk vatandaşlarımızın bu yüksek iş bulmama seviyesiyle karşılaşmasının birden fazla sebebinin olduğu bilinmektedir. Bilhassa 1989 tarihinde Berlin Duvarı'nın yıkılışından sonra büyük ölçekli ve önemi büyük olan fabrikaların işçilik maliyetinin az olduğu ve vergi kazanımlarının sağlandığı ülkelere, bilhassa doğu bloğu ülkelerine taşınması sebebiyle meydana gelen iş bulamama sorunundan söz edilmektedir. İş bulamama problemi ve bundan sonraki en mühim problemler olarak belirtilen yabancı dil bilip/bilememe problemi, Almanların bir olaya veya kişiye ilişkin yeteri kadar bilgi edinmeden önceden peşin bir karara varmış olma durumu, ırkçılık ve başka konular, sonraki kısımlarda, araştırmada elde edilen bilgileri göz önüne alarak daha ayrıntılı olarak değerlendirme yapılacaktır. Fakat ilk önce yurttaşlarımızın eğitim seviyelerinin ne durumda olduğuna ve Almanya'da kalış sürelerine göre karşı karşıya kalınan en mühim problemin ne olduğunun değişip değişmediği hakkında durulması faydalı olacaktır.

3.1. İş ve Entegrasyon Sorunu

3.1.1. Türklerin Eğitim Durumu ile Almanya'da Kalma Süreleri Arasındaki İlişki

Yurttaşlarımızın eğitim seviyesine göre meydana gelen en mühim problemin ya da problem kapsamının ne olduğunun farklılaşma gösterip göstermediğiyle alakalı karşılaştırmalardan anlamlı sonuçlar elde edilememiştir. Başka bir deyişle eğitim seviyesi farklı olan yurttaşlarımıza göre en mühim problemin ne olduğu farklılık göstermemiştir.

Almanya'da kalma süresinin de en mühim problemin ne olduğunun fikrini de değiştirebilecek bir unsur olabileceği varsayımıyla yapılmış olan karşılaştırma da, Almanya'da kalma zamanının birtakım problemlerin daha fazla ya da daha az seviyede en mühim problem olarak görülmesinde etkili olduğu görülmüştür. İş bulamama probleminin ve başka problemlerin en mühim problem olarak görülmesinde etkisi olan bir unsur olarak düşünülmeyen yurttaşlarımızın Almanya'da yaşama süresi, yabancı dil bilip/bilmeme problemini, Almanların bir olaya veya kişiye ilişkin yeteri kadar bilgi edinmeden önceden peşin bir karara varmış olma durumunu değerlendirmede ve ırkçılık konularında tesirli olduğu saptanmıştır. Bu bahsetmiş olduğumuz değişkenlerin karşılaştırılmasını aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Tablo 5: Almanya'da Kalma Süresi ile Dil Sorunu, Yabancı Düşmanlığı, Almanların Ön Yargıları Arasındaki İlişki

Almanya'da Kalma Süresi	Yabancı Düşmanlığı / %	Dil Sorunu / %	Almanların Ön Yargıları / %
1-5 Yıl	4,4	33,8	4,4
5-10 yıl	5,9	22,8	2,0
10-20 Yıl	8,2	16	9,2
20-30 Yıl	7,8	9,5	12,9
30-35 Yıl	8,8	8,8	11
35 ve Üstü	8,9	4,1	13,3

Kaynak: (Statistisches Bundesamt, 2011)

Yabancı dil bilip/bilmeme problemi en mühim problem/ problem çerçevesi olarak düşünen yurttaşlarımızın seviyesi 1-5 yıl zaman aralığında Almanya'da hayatlarına devam edenler arasında %33,8 gibi oldukça fazla bir seviye iken, Almanya'da yaşama süresi uzadıkça bu oran düşmekte ve 35 seneden sonra Almanya'da yaşayanlar arasında %4.1 gibi az bir seviyeye erişmektedir. Kısaca dağılımlara bakılınca yabancı dil bilip bilmeme probleminin en mühim problem olarak düşünülmesi ile Almanya'da yaşama süresi arasında ters orantılı bir ilişki bulunmaktadır.

Başka yönden Almanların bir olaya veya kişiye ilişkin yeteri kadar bilgi edinmeden önceden peşin bir karara varmış olma durumunu en mühim problem/problem çerçevesi olarak düşünen yurttaşlarımızın seviyesi 1-5 yıl zaman aralığında Almanya'da hayatlarını devam edenler arasında %4.4 gibi oldukça az bir seviye iken, Almanya'da yaşama süresi arttıkça düzenli olmasa da devamlı yükselmekte ve 35 yıldan uzun süredir Almanya'da yaşamlarını devam ettirenler arasında %13.3 gibi fazla bir seviyeye erişmektedir. Kısaca dağılımlara bakılınca bir olaya veya kişiye ilişkin yeteri kadar bilgi edinmeden önceden peşin bir karara varmış olma durumunu en mühim problem/problem çerçevesi görülmesi ile Almanya'da yaşama süresi arasında paralel bir ilişki bulunmaktadır.

Aynı biçimde ırkçılığı en mühim problem/problem alanı olarak düşünen yurttaşlarımızın seviyesi 1-5 yıl zaman aralığında Almanya'da hayatlarına devam edenler arasında %4,4 gibi oldukça az bir seviye iken, Almanya'da yaşama süresi arttıkça düzenli olarak çoğalmakta ve 35 yıldan uzun bir süredir Almanya'da yaşamlarına devam ettirenler arasında %8,9 gibi seviyeye erişmektedir. Başka bir deyiş ile, dağılımlara bakılınca ırkçılık en mühim problem/problem alanı görülmesi ile Almanya'da yaşam süresi arasında paralel bir ilişki bulunmaktadır.

Yabancı dil bilip/bilmeme problemi en mühim problem olarak düşünülmesinin Almanya'da hayatlarını devam ettirme süresine göre devamlı düşmesi pozitif ve beklenen bir netice olmasına karşın, Almanya'da hayatlarına devam ettirme süresinin çoğalmasıyla ırkçılık ve Almanların bir olaya veya kişiye ilişkin yeteri kadar bilgi edinmeden önceden peşin bir

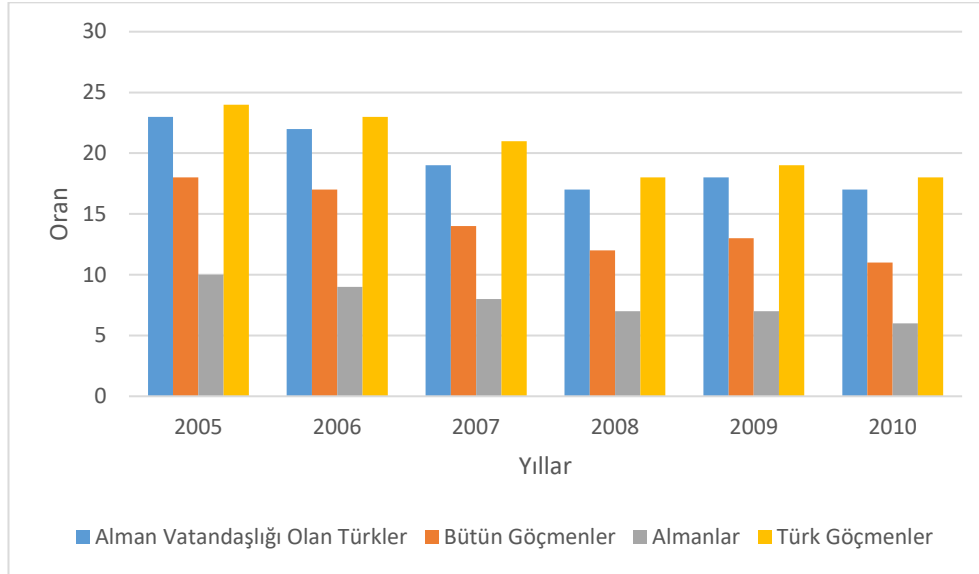
karara varmış olma durumunun en mühim problem/problem alanı olarak görülmesinin çoğalmasa, yurttaşlarımızın Alman vatandaşlarıyla ilişkileri bakımından iyi bir inceleme yapılması gerektirecek bir neticedir.

3.1.2. Türklerin Çalışma Hayatındaki Sorunları

Türk göçmenler Almanya'ya göç ettikleri ilk yıllarda yüksek eğitim seviyesine gerek duyulmayan işlerde istihdam edilmekteydi. Grafik 1'de Türk vatandaşlarının diğer göçmen gruplar ile karşılaştırıldığı zaman işsizlik oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Fakat bu işsizlik oranının seneler geçtikçe tüm göçmen gruplarda azaldığı görülmektedir. Bunun sebebi ise son yıllarda Alman ekonomisinin iyi gidişatına bağlanmaktadır (Hartmann ve Kaiser, 2012).

Bununla birlikte, aşağıdaki grafikte yer alan yıllarda Türk girişimcilerin sayısında da var olan artış göz önünde bulundurulduğunda; Türk göçmenlerin kendi işlerini kurarak ve yeni istihdam alanları oluşturarak işsizlik oranlarındaki azalmaya katkı sağlamış olduğu söylenebilir

Grafik 1:Almanya'da Bulunan Göçmenlerin İşsizlik Oranları

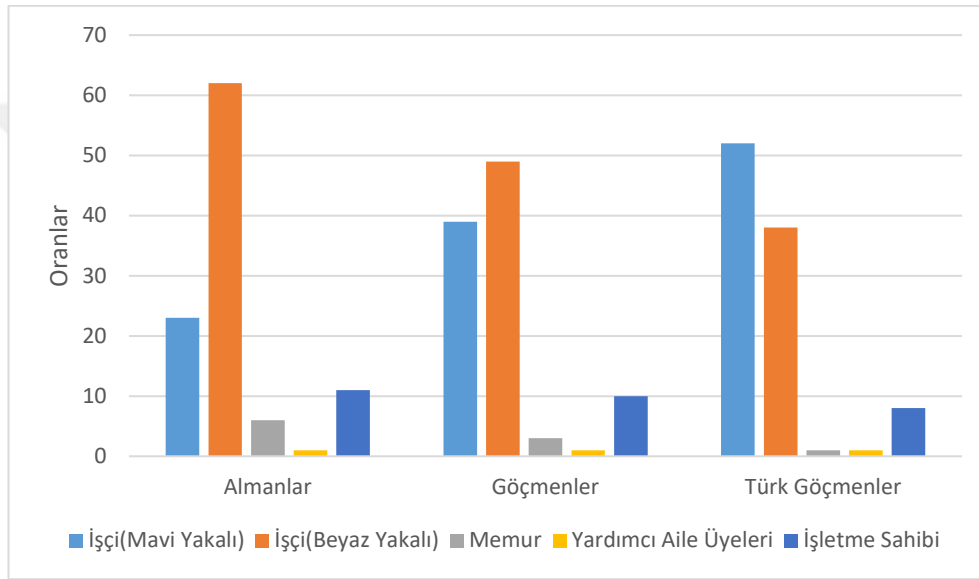

Kaynak: (Hartmann ve Kaiser, 2012: 14)

Grafik 2 incelendiğinde, Türk işçilerin, Alman işçilere karşı daha çok klasik işlerde çalıştığı görülmektedir. 2010 senesinde Türk göçmenlerden yaklaşık %1'inden azı memur, %9'u serbest meslek sahibi ve %39'u ücretli çalışan iken %52'si işçi olarak çalışmaktadır.

Türk göçmenlerin çalışma alanları incelendiğinde ve diğer gruplarla karşılaştırıldığında Alman ekonomisine en fazla kol gücü gerektiren ağır işlerde çalışarak katkı sağladığını söyleyebiliriz

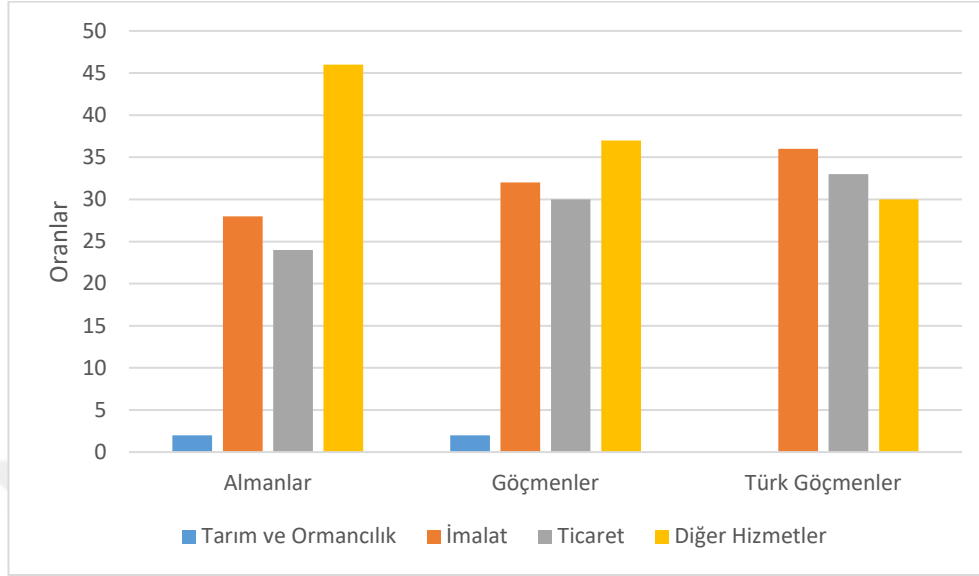
Grafik 2: Göçmenlerin Yaptıkları İş Türleri

Kaynak: (Hartmann ve Kaiser, 2012: 15)

Grafik 3 bizlere göçmenlerin genel çalışma alanlarını göstermektedir. Bu grafiğe göre, Türk göçmenler en fazla imalat sektöründe çalışırken, en az hizmet sektöründe çalışmaktadır. Bu veriler bizlere Türk göçmenlerin Almanya'ya geldikleri ilk yıllardan bu zamana genellikle ağır işlerde istihdam edildiklerini göstermektedir.

Grafik 3:Göçmenlerin Çalışma Alanları

Kaynak: (Hartmann ve Kaiser, 2012: 15)

Diğer yandan, Almanya'ya göç eden Türk vatandaşların küçük bir bölümünün sanatçı, girişimci, uzman personel, sporcu veya akademisyen olarak da dikkatleri çekmeyi başardıkları görülmektedir. (Sabah Avrupa, 2011).

3.1.2.1. Türklerin eğitim durumu ve istihdam

Almanya'da yaşayan Türklerin eleştirilmesine konu olan en büyük sorunlardan biri eğitime ilgi duymamalarıdır. Bu eleştiri resmi raporlar baz alarak yapılmaktadır.

Federal Göçmen ve Mülteciler Dairesi'nin yaptığı bir çalışmaya göre "Almanya'daki Polonya kökenli vatandaşların üçte ikisi, Yunan kökenlilerin ise yarısından fazlası ortaokul ve üzerinde eğitim almışken, İtalyan ve eski Yugoslavya kökenlilerde bu oran yüzde 44, Türklerde ise yüzde 41 olarak tespit edilmiştir. Türk kökenli vatandaşlar, okuma-yazma seviyesine göre yapılan sınıflandırmada da en son sırada kendine yer bulmaktadır. Araştırmaya göre, Almanya'da yaşayan Türklerin yüzde yedisinin okuma-yazması yoktur." (Deutsche Welle, 2010). Bu negatif imajın ve algının ortadan kalkması için Türk çocukların daha fazla oranda eğitime teşvik edilmesi lazımdır. Diğer göçmen vatandaşlar eğitimin değerini

anladıklarından dolayı, Türklere oranla daha fazla eğitim hayatına dahil olmaktadır.

Almanya’da yaşayan Türklerin eğitim sorunu ilk kuşakta fazla iken son kuşakta bu konuya önem verilmiştir. Alman üniversitelerinde öğrenim gören fazlaca Türk kökenli öğrenci mevcuttur. Almanya İstatistik Kurumunun sunduğu rakamlara göre 2009-2010 eğitim öğretim yıllarında Almanya’da 24.170 Türk vatandaşı üniversitede okumaktadır. Ancak bu rakama Alman vatandaşı olan Türkler eklenmemiştir. Bunları da göz önünde bulundurduğumuzda rakamın 40 bin civarında olabileceği tahmin edilmektedir. Bu öğrencilerinin %42’si bayanlardan müteşekkildir. Okullarda ilk sırayı dil ve kültürle alakalı bölümler oluştururken, onu sırasıyla hukuk-iktisat –sosyal bilimler, fen-matematik ve mühendislik bölümleri takip etmektedir (Statistisches Bundesamt, 2011).

Almanya’da bir işe girme veya tahsil gördüğü alan ile alakalı bir işte çalışma hususunda göçmenlerin Almanlara oranla dezavantajlı durumda oldukları çok açıktır. OECD’nin 2007-2008 yıllarında yaptığı bir araştırmaya göre, göçmenlerin Almanlara oranla ortalama 5 kez daha fazla iş başvurusu yapması lazımdır. Kısa süre önce yapılan, Türkler ile Almanların işe girişlerindeki çifte standardı belirtmek amacı taşıyan bir başka araştırmada, gerçekte olmayan Türk ve Alman isimleri ile bin adet iş başvurusu gönderilmiş ve Alman firmalarının %14 oranında çoğunluk olarak, Alman ismi ile yapılan iş başvurularını seçtikleri tespit edilmiştir. Hangi sebeple bu tercihte buldukları sorusu kendilerine yöneltildiğinde ise, Türklerin nitelikli eleman olmadıkları ya da müşterilerin rahatsız olduğu gibi cevaplar verilmiştir (Deutsche Welle, 2010). Çifte standardın çoğunlukla işe alınma ve kariyer olanaklarından faydalandırma konusunda uygulandığı bilinmektedir. Bu yüzden Türk gençleri Almanlara ve diğer etnik kökenli göçmenlere oranla çalışma hayatında yer alabilmek için daha fazla zorlukla karşılaşmaktadır.

Tablo 6:Almanya'da İşsiz Sayısı, Türkler ve Seçilmiş Bazı Yabancılar 1999-2009

Köken	1999			2009		
	Toplam	Cinsiyet		Toplam	Cinsiyet	
		Kadın	Erkek		Kadın	Erkek
Toplam	4,100,499	1,940,038	2,160,461	3,139,846	1,415,284	1,724,562
Alman	3,592,317	1,756,978	1,835,339	2,650,405	1,195,276	1,455,129
Yabancı	503,341	181,177	321,564	484,931	218,148	266,783
Türk	176,614	62,482	114,131	157,357	64,011	93,346
Yunan	24,507	10,146	14,361	33,406	12,291	21,114
İtalyan	44,187	13,655	30,532	33,406	12,291	21,114
Hırvat	14,902	6,286	8,617	10,891	5,153	5,729
Rus	18,942	10,460	8,482	21,410	11,985	9,426

Kaynak: (Bundesagentur für Arbeit, 2011)

Almanya'daki işsiz kesim ve bu işsiz kesim içinde yabancı ülkelerin vatandaşlarının ve özelinde Türklerin pozisyonunu görmek için aşağıdaki tablo incelendiğinde 1999 senesinde en büyük yabancı topluluğunu oluşturan Türklerin 176.614'ü işsiz iken bundan on yıl sonra 2009 senesinde ise 157.357'ünün işsiz olduğu görülmektedir. En fazla göçmen sayısına sahip olan Türkler işsizlik oranını düşürmüş olmalarına rağmen işsiz sayıları hala yüksektir.

Göçmenlerin Almanya'daki işgücü ihtiyacının karşılanmasında büyük katkısı vardır. Aşağıdaki gösterilen tabloda Almanya'da sigortalı istihdam edilen Türk vatandaşları yaş ve cinsiyetlerine göre sınıflandırılmıştır. Tablo incelendiğinde, veriler özellikle kadın çalışanların genç nüfus çalışanları içinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Kadınların yaş durumuna göre çalışma hayatında tuttuğu yer incelendiğinde; 15-20 yaş arası çalışan kadın oranı % 43, 20-25 yaş arası % 40, 25-30 yaş arası % 31, 50-55 yaş arası % 29'dur. Genç çalışanlar arasındaki kadın oranı oldukça fazladır. Toplama bakıldığında çalışanlar arasındaki kadın oranı %30'dur. Türkiye'de genel istihdamda kadın oranının %24 olduğundan (TEPAV, 2012) yola çıkılırsa Almanya'da iş hayatında Türk vatandaşı kadınların oranının nispeten daha fazla olduğu görülmektedir. Türkiye'ye oranla Almanya'daki Türkiye kökenli kadınlar, çeşitli değişkenlere de bağlı olarak, iş hayatına girmekte daha isteklidirler. Buna etki eden en önemli sebeplerin başında yaşadıkları ülkenin sosyo-kültürel yapısı yer almaktadır.

Tablo 7: Sigortalı Çalışan Türklerin Yaşa Göre Dağılımı

Yaş Grubu	Çalışan Sayısı		
	Erkek	Kadın	Toplam
15-20 Yaş Grubu	9,966	7,744	17,710
25-25 Yaş Grubu	36,208	24,924	61,132
25-30 Yaş Grubu	38,354	17,574	55,928
30-35 Yaş Grubu	57,789	19,505	77,294
35-40 Yaş Grubu	62,955	24,193	87,148
40-45 Yaş Grubu	53,997	22,172	76,169
45-50 Yaş Grubu	53,126	18,411	71,537
50-55 Yaş Grubu	20,494	8,765	29,259
55-60 Yaş Grubu	11,937	6,534	18,471
60-65 Yaş Grubu	5,952	2,2998	8,950
65 ve üstü	590	323	913
Toplam	351,368	153,143	504,511

Kaynak: (Bundesagentur für Arbeit, 2011)

3.1.2.2. Almanya'daki işveren Türkler

Almanya'da Türklerin büyük bir kısmı günümüzde kendi işyerlerini açmışlar ve girişimci olarak farklı sektörlerde faaliyet göstermektedirler. 1960 senesinde açılan ve amacı Türk kökenli vatandaşlara ürün ve hizmet satmak olan işyerlerinin yerini bugün farklı sektörlerde hizmet veren firmalar almıştır. Günden güne varlığını artarak sürdüren bu işletmeler Alman ekonomisine de önemli katkı sağlar olmuştur. 1970 senesinde çalışan

Türklerin yalnızca 3.300'ü (%1 den az) girişimcilik faaliyeti yaparken, 1999 bu sayı 55.000'i buldu ve çalışan Türklerin arasındaki girişimcilerin oranı da %6,7'ye çıktı (ATGİAD, 2011). Günümüzde ise bu sayı ve oranlar çok daha fazladır. Aşağıdaki tabloda bu yükseliş daha açık ortaya koyulmuştur.

1987 senesinde Türk kökenli vatandaşların sahip olduğu işyeri sayısı 25.500 iken bu sayı 2008 senesinde 72.000'e ulaşmıştır. İşyeri sayısı ile birlikte işletme başı sermaye miktarları da artmıştır. 1987'de işletme başına düşen ortalama yatırım tutarı 92 bin Euro iken, 2008'de bu sayı 115 bin Euro'ya çıkmıştır. Benzer şekilde istihdam sayısı da 87 binden 331.200'e gelmiştir. Burada önemli bir diğer husus da Türk işletmelerinde istihdam edilen Alman ve diğer yabancı kökenli vatandaş sayılarıdır. 1987'de çalışanların sadece %10'u Türk harici vatandaşlardan oluşurken, bu oran 2008'de %20'ye çıkmıştır. İstihdam sayısı arttıkça, Türk işletmelerinde istihdam edilen yabancı sayısı da artış göstermiştir. Bu tablodan anlaşılan Türk işletmeler sadece kendi soydaşları için değil Almanya'daki tüm insanlar için iyi bir istihdam yeri durumundadır. Günümüzde bir Türk işletmesinde çalışan her beş kişiden birisi farklı bir etnisiteye sahip bir yabancı ya da Almandır.

Tablo 8:Almanya'daki Türk Girişimcilerin Gelişimi/1987-2008)

Yıl	1987	1992	1997	2002	2007	2008	
İşletme Sayısı	25,500	35,000	47,000	56,800	70,300	72,000	
İşletme Başına Ortalama Yatırım Miktarı(Euro)	92,000	105,000	104,000	115,000	110,000	115,000	
Almanya'daki Türk İşletmelerinde Toplam İstihdam Sayısı	İstihdam Edilen Alman ve Diğer Uyrukların Sayısı	8,700	15,000	28,980	43,500	67,400	66,240
	İstihdam Edilen Türk Kökenli Sayısı	78,300	110,000	178,020	246,500	269,600	264,960
	Toplam İstihdam Sayısı	87,000	125,000	207,000	290,000	337,000	331,200

Kaynak: (Şen ve Güler, 2009)

Almanya'daki Türk firmalarının Sektörel dağılımı aşağıdaki tabloda belirtilmiştir. Tablo incelendiğinde dayanaksız olarak söylenen, ya da maksatlı olarak yayılmak istenen, "Türkler hep lokanta-market türü işlerle ilgileniyorlar" tezinin yanlış olduğu açıkça görülmektedir. Açıkça görüldüğü üzere sektörlerin tümünde belirli oranda Türk firmaları yer almaktadır. Dolayısıyla yalnızca belirli sektörleri Türk girişimcilerinin işi sanmak ve diğer sektörlerdeki Türkleri görmezden gelmek yanlış olur.

Tablo 9:Türk İşletmelerin Sektörel Dağılımı

Faaliyet Alanı	Oran(%)	Sayı
İnşaat, Zanaat, İmalat Sektörü	17,2	11,700
Ticaret	33,4	22,800
Yiyecek-İçecek İşletmesi	26,5	18,100
Hizmet	22,9	15,700
Toplam	100	68,300

Kaynak: (Şen ve öte., 2008)

Yıllık ortalama 400 milyar Euro ciro yaptığı öngörülen Türk girişimcilerin Almanya tarafından yeterince dikkate alınmadığını söylemek yanlış olmaz. Günümüzde bu firmalar klasik dönerci, ya da manav olmaktan çok ileri boyutlara ulaşmıştır ve günümüzde bu cironun ancak yüzde onluk bölümü dönerciler ya da manavlarındır. Bugün Türkler yüzden farklı faaliyet alanında boy göstermekte ve 400 bin kişiye iş imkânı sağlamaktadır. (Deutsche Welle, 2010).

3.1.3. İşsizlik

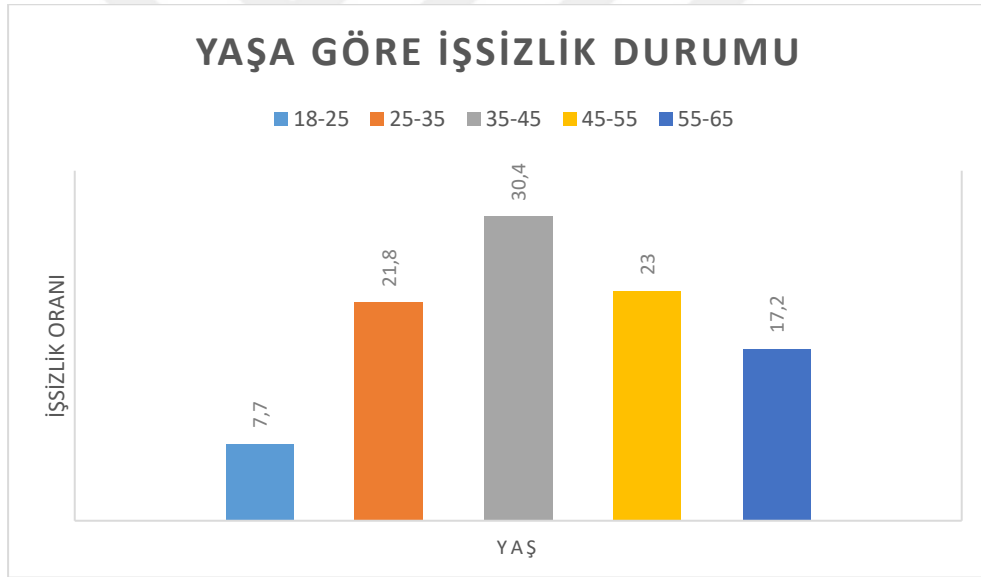
Almanya'da hayatlarına devam eden yurttaşlarımızdan işçi pozisyonunda çalışan 705.542 yurttaşımız içinden 167.519 kişi işsizdir. Bu durum yurttaşlarımız arasında %23,8'lik işsizlik seviyesi olduğunu göstermektedir. Araştırmanın uygulanacağı grubu oluşturan 1525 bireyin %22,5'i işi olmayan bireylerden oluşmaktadır. Bundan dolayı da bu araştırmada elde edilen bilgilerden bu bir işi olmayan yurttaşlarımızın çok fazla niteliğinin öğrenilmesi ve iş bulamama probleminin daha da iyi anlaşılması olası olacaktır. Bu kapsamda ilk olarak işi olmayan yurttaşlarımızın hangi yaş

gurubu içerisinde bulunduğu hakkında durulacak ve daha sonra eğitim seviyesi ve iş bulamama ilişkisi öğrenilmeye çalışılacaktır. Daha sonra yurttaşlarımızın düşüncesinden iş bulamama probleminin ve mesleki eğitimden yeterli düzeyde faydalanamama probleminin sebepleri değerlendirilecektir. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2005)

3.1.3.1 Yaşlara göre işsizlik

İş bulma probleminin hangi yaş aralığında daha fazla olduğunun daha iyi anlaşılması için işsiz olan yurttaşlarımızın ayarlanan yaş gruplarına göre dağılımların ortaya çıkarılması üzerinde durulması gereken bir konudur. Aşağıda verilmiş olan grafikte işsiz olan yurttaşlarımızın hangi yaş aralığında daha yüksek seviyelerde iş bulma problemi yaşadığı görülmektedir.

Grafik 4: Yaşa Göre İşsizlik Oranı

Kaynak: (Statistisches Bundesamt, 2011)

Almanya'da çalışan Türk işçilerin çoğunluğu vasıfsızdır. Bu işçiler genelde ağır, kirli, bezdirici, az ücretli işlerde çalışmaktadırlar. (Wallraf, 1985: 146)

Yukarıda verilmiş olan grafik değerlendirildiğinde iş bulma probleminin en fazla %30,4 ile 36-45 yaş aralığındaki yurttaşlarımızda görülmektedir. 36-45 yaş aralığındaki iş bulma problemini %23,0 ile 46-55 yaş aralığında olan yurttaşlarımızın takip ettiği görülmektedir. Bunu %21,8 oranı ile 26-35 yaşları arasında olan bireylerin izlediği görülmektedir. Büyük bir kısmını

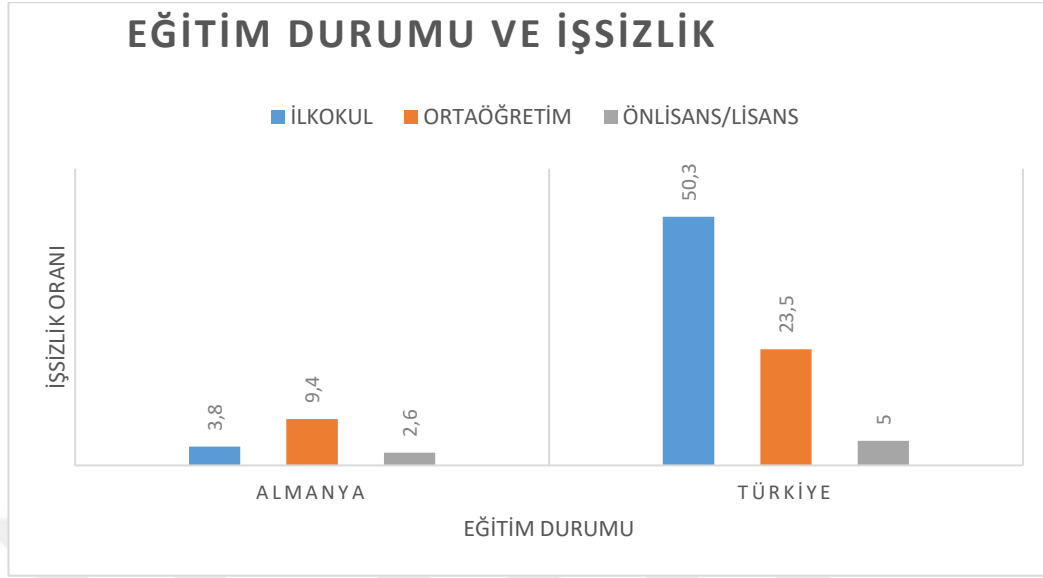
öğrenim yaş aralığında olmasından ötürü %7,7 ile 18-25 yaş arasındaki yurttaşlarımız arasında en az seviyede görülmektedir. En son olarak en az işsizlik seviyesinin olduğu yaş grubu ise %17,2 ile 56-65 yaşları arasında bulunan yurttaşlarımızdır. Kısaca yurttaşlarımız arasında fazla olan iş bulamama durumu farklı unsurlar sebebi ile yukarıda belirtilen yaş aralığı arasında belirtilen seviyelerde dağıldığı söylenebilir.

Genç işsizlerin sayısının orta yaş grubundan daha az olmasının sebebi Almanya’da gençler lise hayatından sonra ausbildung yapmaktadırlar ve sonrasında iş hayatında devam etmektedirler. Bu yüzden genç işsizlerin sayısı daha azdır.

3.1.3.2. Eğitim düzeyi ve işsizlik

Almanya’da yaşamlarına devam eden yurttaşlarımız iş bulamama problemlerinden bahsederken hemen hemen herkes yurttaşlarımızın iş bulamama sebepleri arasında eğitim seviyesinin az olmasını ilk sebepler arasında sayma eğilimindedir. Teknolojinin kullanım seviyesi ve teknoloji ile eğitim arasında bulunan yakın ilişki bu şekilde yapılan bir değerlendirmeyi anlamlı kılmaktadır. Fakat iktisadi yapı çok teknoloji bilgisi gerektiren işlerin yanı sıra yüksek resmi eğitim almamış bireylerinde belli resmi olmayan eğitimlerle kendilerini geliştirdikleri ve bazı alanlarda iş bulabildikleri bir niteliğe de sahiptir. Bundan dolayı da resmi eğitim seviyesi ile iş bulabilme arasında devamlı paralel bir ilişki bulunmayabilir. Aşağıda bulunan grafikte de bu veriler açık bir biçimde gösterilmektedir.

Grafik 5: Eğitim Düzeyi ve İşsizlik

Kaynak: (Statistisches Bundesamt, 2011)

Grafikte görüldüğü üzere işsiz olmak durumu ile öğrenim seviyesi arasında anlamlı bağlantı bulunmamaktadır. Başka bir deyiş ile, iş bulamayan yurttaşlarımızın öğrenim seviyeleri başka yurttaşlarımızın öğrenim seviyelerinden çok fazla diyebileceğimiz bir şekilde farklılaşmamaktadır. Kuşkusuz Almanya’da yaşamlarına devam eden yurttaşlarımızın genel olarak bu ülkede bulunan başka bireylerin eğitim seviyesinin altında bir eğitim seviyesinde bulunmaları iş bulamamalarında mühim bir unsur olarak değerlendirilebilir. Fakat yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi bu unsurlar tek başına iş bulamama probleminin sebebini tanımlamaya yetmemektedir. Düşük seviyede resmi eğitimi olan çok fazla yurttaşımız iş bulamama problemi yaşamazken daha fazla eğitim seviyesine sahip olan yurttaşlarımız iş bulabilmede problem yaşamaktadır. Bundan dolayı da işsizliğin sebepleri daha değişik bilgiler alınarak incelenmesi gereken bir konu olarak karşılaşılmaktadır. İş bulmayı etkileyebilecek başka birtakım unsurlarla ilgili ayrıntılı bilgiler elde etmeyi hedefleyen incelemeler yapılarak yurttaşlarımız bakımından en mühim problem olan iş bulamamanın sebepleri ayrıntılı bir biçimde ortaya konulmalıdır.

3.1.3.3. Meslek eğitimlerinden faydalanamama

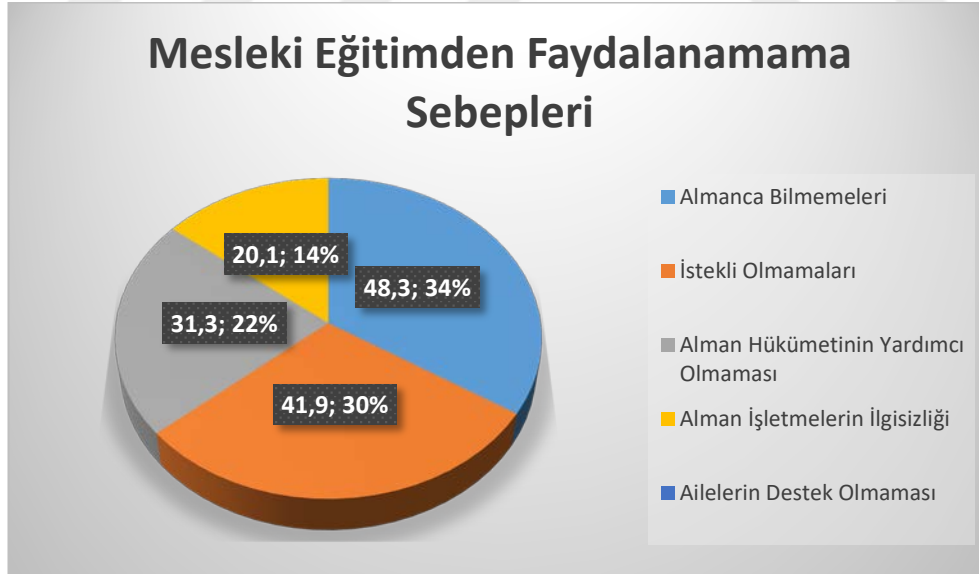
Alman vatandaşları içerisinde yaklaşık olarak %70 gibi bir kısmını olan mesleki eğitimi sürdürme düzeyi Türk gençlerinde yalnızca %30’luk bir

seviyededir. Çok fazla mesleki eğitim olanakları bulunan Almanya Türk gençlerinin bu olanaklardan yeterli düzeyde faydalanmıyor ya da faydalanamıyor olmalarının sebepleri açık bir biçimde ortaya konmalı ve bu eğitimden faydalanmalarını kesinlikle sağlanmalıdır.

Bu konu ile ilgili kazanılacak başarı ilk önce iş bulma problemi olmak üzere uyum probleminin de çözülmesinde büyük fayda sağlayacağı açıktır.

İş bulma probleminin sebepleri yurttaşlarımızın nasıl düşündüklerini ortaya koymaya yönelik soruda olduğu üzere bu konu hakkında da yurttaşlarımızın Türk gençlerimizin niçin mesleki eğitimden yeteri oranda faydalanamadıkları ile ilgili düşüncelerini söylemeleri istenmiştir. Bu konu hakkında yurttaşlarımıza sorulan soruda 5 farklı sebep sıralanmış ve bu sebeplerden onlar için en mühim gördükleri sebepleri işaretlemeleri istenmiştir. Grafik 6'da yurttaşlarımıza göre Türk gençlerinin mesleki eğitimden yeterli seviyede faydalanamama sebeplerini nasıl düşündükleri görülmektedir.

Grafik 6: Mesleki Eğitimden Faydalanmama Sebepleri

Kaynak: (Söylemez, 2016)

Bu grafikte de görüldüğü üzere yurttaşlarımızın büyük bir kısmı Türk gençlerinin yeterli seviyede Almanca bilmemelerinden dolayı mesleki eğitimden yeterli düzeyde faydalanamadıklarını ve bunu da en mühim sebep olarak görmektedirler. %48,3 gibi bir seviye ile yurttaşlarımızın mesleki

eğitimden yeterli düzeyde faydalanamamanın sebebi olarak Almanca bilmemeleri düşünülürken bunu %41,9 gibi seviye ile Türk gençlerinin yeterli düzeyde istekli olmadıkları takip etmektedir. Küçümsenmeyecek bir oranda olan %31,3 seviyesindeki yurttaşlarımız ise mesleki eğitimden yeterli düzeyde faydalanamamanın sebebi olarak Alman makamların gerektiği kadar yardımda bulunmamalarını düşünmektedir. Alman makamlarının gerektiği kadar yardımda bulunmamalarını sebep olarak düşünenleri ebeveynin yeterli oranda destek olmamasını sebep olarak düşünler (%21,2) takip etmektedir. Almanya'daki işyerlerinin ilgisiz olması ise %20,1 seviyesiyle Türk gençlerinin mesleki eğitimden yeterli düzeyde faydalanamamanın sebepleri arasında en son sırada bulunmaktadır.

Değişik düzeylerde de olsa tüm unsurların yurttaşlarımız bakımından mesleki eğitimden yeterli düzeyde faydalanamamanın sebepleri arasında bulunduğu görülmektedir. Bu konudan dolayı meydana gelen ciddi sorunun ortadan kaldırılmasına yönelik gayretlerin tüm bu unsurları göz önünde bulundurması gerekmektedir. Fakat bu şekilde %30'a %70 oranıyla Türk gençlerini aleyhine oluşan eşitsizliğin yok edilmesi olası olacaktır. Ters durumda öncelikle iş bulma problemi olmak üzere birçok problemin çözülmesinin olası olmamasının yanında bu durumun sebep olacağı çok fazla yeni problemin oluşması istek dışı bir sonuç olacaktır. Çok fazla problemden söz ederken asıl sorun olan eğitim problemi iş bulamama konusunda da merkezi yerini almaktadır. Yurttaşlarımızın bu konunun önemini farkında olması problemin çözülmesi bakımından bir şans olarak değerlendirilebilir. Ebeveyn desteği olan gençlerin eğitim konusunda daha başarı gösterdikleri bilinen bir durumdur. Fakat verilen bu desteğin gençler bakımından pozitif bir sonuç vermesi için bilinçli bir şekilde yapılmasıyla ilgili olduğu unutulmamalıdır. Eğitim hususunda ebeveynlerin bilgilendirilmesi ise eğitim konusunda uzmanlaşmış kişilerin katkısı gerekli olan bir durumdur. Yabancı bir ülkede yaşam sürdürmek okul öncesi eğitimini önemini çok fazla etkilemektedir. Ebeveynlere bu konu ile ilgili rehberlik hizmetinin verilmesi sonraki zamanlar için yurttaşlarımıza verilen en büyük katkı olduğunu belirtmek doğru olur. Bundan sonraki bölümde incelenecek olan uyum sorunlarının da eğitim problemi ile önemli oranda ilişkili olduğu açıkça

görülebilecektir. Başka bir deyiş ile bütün problem alanı ile ilgili çözüm fikirleri bir şekilde eğitim konusunda meydana gelen problemlerin çözümüne muhtaç durumdadır.

3.1.4. Entegrasyon Sorunu

Bir ülkeden başka bir ülkeye taşınmadan dolayı meydana gelen problemlerin başında taşınılan yere uyum gösterme probleminin olduğunu belirtmek mümkündür. Değişik kültürel nitelikleri ve farklı toplumsal bağlantıları olan bireylerin yeni bir toplumsal yapıya ve kültürel çevreye uyum göstermeleri her daim güç olmuş ve birtakım uyum problemleri meydana gelmiştir.

Almanya'ya taşınan yurttaşlarımız için bu uyum problemi çok ileri boyutlarda yaşanmıştır. Çünkü Almanya'ya taşınan yurttaşlarımızın değişik bir kültürden ve değişik toplumsal yapıdan gelmiş olmalarına karşın hem Alman makamları hem de Türk makamları yurttaşlarımızın uyum sağlamalarını kolay hale getirecek yeterli düzeyde tedbir ve hizmetleri yeteri kadar sağlayamamışlardır.

Almanya'ya göç daha önce başlamasına rağmen Alman Hükümeti 1979 yılına kadar Yabancılar(Auslander) Politikasını “İşgücü ve İş Piyasası Politikası” olarak sınırlandırmıştır, konunun kültürel ve toplumsal durumlarını büyük oranda ihmal etmiştir. 1979 senesinden sonra gündeme alınan uyum politikalarının ana kitlesinin de daha çok birinci ve ikinci Kuşak yabancı genç ve çocukların oluşturduğu görülmektedir (Turan,1997: 23-35). Uyum kelimesi farklı anlamlar içerisinde kullanılan ve kullanıldığı bireye ve yere göre farklılık gösteren bir kelimedir. Uyum kavramı ile Almanya'da yaşayan yurttaşlarımızın sosyal ilişkilerinin, iş ve eğitim yaşamlarında önemli problemlerle karşı karşıya kalmadan yaşamlarını devam ettirebilmelerinin anlaşılması olası iken uyum kelimesi Alman topluluğu ile aynışma ya da kültürel değişikliklerin ortadan kaldırılması anlamında da kullanılmaktadır. Bu çalışmada ilk anlamı ile incelenen uyum kelimesinin bilgilerin toplandığı yurttaşlarımızca da benzer bir biçimde anlaşıldığı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yaptığı araştırmanın yapıldığı zaman aralığında gözlemlenmiştir. Bundan sonraki bölümde ilk olarak yurttaşlarımızın uyum

problemi ile karşı karşıya kalıp kalmadıkları incelenecek ve daha sonra hangi konular üzerinde uyum problemi ile karşı karşıya kaldıkları ile ilgili bilgiler değerlendirilecektir.

3.1.4.1. Entegrasyon soruna genel bakış

Herhangi bir konudaki uyum problemi yalnız başına incelemenin konusu olabilecek kapsamda olmasına karşın, yurtttaşlarımızın genel durumunu geniş bir şekilde ortaya çıkarmayı amaçlayan bu araştırmada uyum problemlerine de değinilmiş ve uyum problemleri ile ilgili genel veriler kazanılmaya çalışılmıştır. Uyum problemleri ile alakalı ilk soru yurtttaşlarımızın Alman toplumunda uyum ile ilgili problem yaşıyıp yaşamadıkları ile alakalıdır. Verilmiş olan cevaplar grafik 5’te gösterilmektedir.

Grafik 7:Alman Toplumunda Uyum Konusundaki Fikirler

Kaynak: (Berlin Çalışma Müşavirliği İstatistikleri, 2010)

Bu grafikte de gösterildiği gibi yurtttaşlarımızın büyük bir kısmı Alman topluluğuyla uyum hususunda problemle karşı karşıya kaldıklarını belirtmektedirler. Problem ile karşı karşıya kalmadığını söyleyenlerin oranı yalnızca %34,8’dir. İlk başlarda uyum problemi ile karşı karşıya kaldım fakat şu an uyum problemi yaşamıyorum diye belirtenlerin oranı da %15,2’dir.

Geriye kalan yurttaşlarımızın hepsi bir şekilde uyum problemi ile karşı karşıya kalmış ya da kalmaktadır. Uyum problemi ile karşı karşıya kalan yurttaşlarımızın uyum problemiyle karşı karşıya kalmadığını söyleyen yurttaşlarımızdan hangi nitelikleri ile farklılaştığı ile ilgili incelemede elde edilen eğitim, oradaki yaşama süreleri vb. değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğine yönelik karşılaştırmalardan anlamlı neticeler elde edilememiştir. Başka bir deyişle bireylerin uyum problemi ile karşı karşıya kalıp kalmadıkları bireylerin eğitim seviyelerine ya da Almanya'da yaşama süresine göre değişmemektedir.

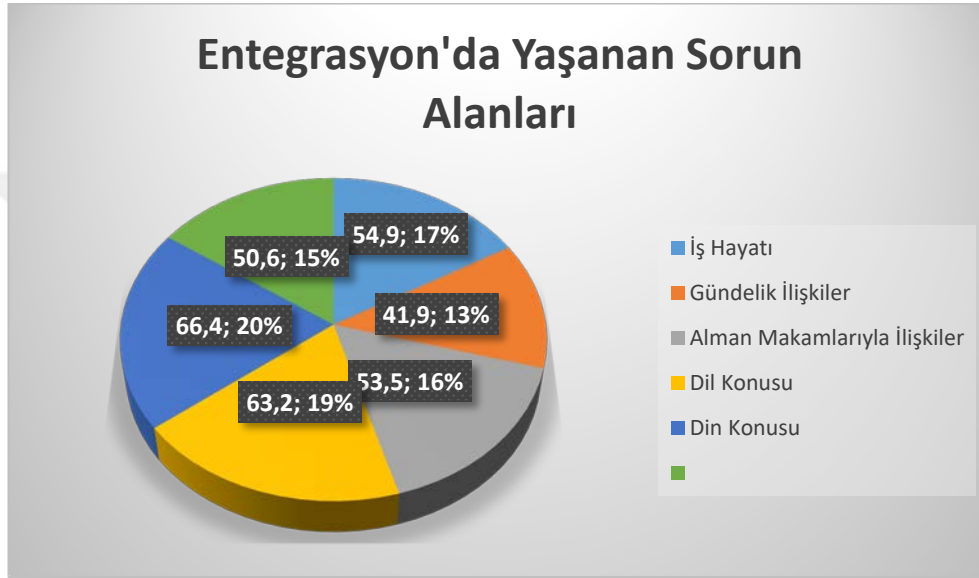
Daha önce üzerinde durulduğu gibi uyum konusu geniş çerçeveli bir konudur ve uyum problemleri farklı alanlarda meydana gelebilmektedir. Bir ülkeden başka bir ülkeye taşınmış bireylerin yaşamın bütün alanlarında uyum problemi ile karşı karşıya kalmaları mümkündür. Bundan dolayı yurttaşlarımızın yüksek seviyelerde uyum problemi ile karşı karşıya kaldıklarını söylemeleri beklenen bir neticedir. Problemlerin çözümüne ilişkin gayretler bu konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgilerin bilinmesini gerektirmektedir. Bundan sonraki kısımda daha çok hangi alanlarda uyum problemiyle karşı karşıya kalındığı üzerinde durulacaktır.

3.1.4.2. Entegrasyon sorununun başlıca konuları

Almanya'da hayatlarına devam eden yurttaşlarımızın uyum problemlerinin gün yüzüne çıkarılması bir bakıma yaşanan tüm problemlerin ortaya çıkarılmasıdır. Çoğu zaman göçmen olmayanların yaşayacakları birtakım problemler başka ülkeden gelenler bakımından yeni boyutlar kazandığı ve daha ileri boyutlarda olan problemler durumuna geldiği için bu problemler uyum problemi olarak isimlendirilir. Yurttaşlarımızın en fazla hangi uyum problemi ile karşı karşıya kaldığının öğrenilmesi maksadı ile yöneltilen soruda belirli konular sıralanmış ve bu konulardan hangilerinde uyum problemi ile karşı karşıya kaldıklarını söylemeleri istenmiştir. Aynı olarak açık uçlu bir seçenek bırakılarak belirtilen konulardan hariç herhangi bir konuda uyum problemi ile karşı karşıya kalmışlar ise bu yaşamış oldukları problemi söylemeleri istenmiştir. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2005)

Yurttaşlarımızın uyum problemi ile karşı karşıya kalıp kalmadıklarını söylemeleri istenen konular; iş yaşamı, günlük ilişkiler, Alman makamı ile temaslar, kültüre ilişkin değerler, davranış ve hareketler, dil ve din konusu olarak belirtilmiş ve bir şıktan fazla şık işaretlemeleri istenmiştir. Aşağıda gösterilmiş olan grafikte konu ile ilgili yöneltilen soruya verilmiş olan cevapların neticeleri verilmiştir.

Grafik 8:Entegrasyon'da Yaşanan Sorun Alanları

Kaynak: (Statistisches Bundesamt, 2011)

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü üzere yurttaşlarımızın büyük bir kısmı bütün konularda uyum problemi ile karşı karşıya kaldıklarını bildirmektedirler. Yabancı dil bilip/bilmeme ve kültürel davranışlar ve tutum konusuna oranla daha fazla olan (%66.4- %63.2) uyum problemi yaşama düzeyi günlük ilişkilerde %41.9 a kadar düşmektedir.

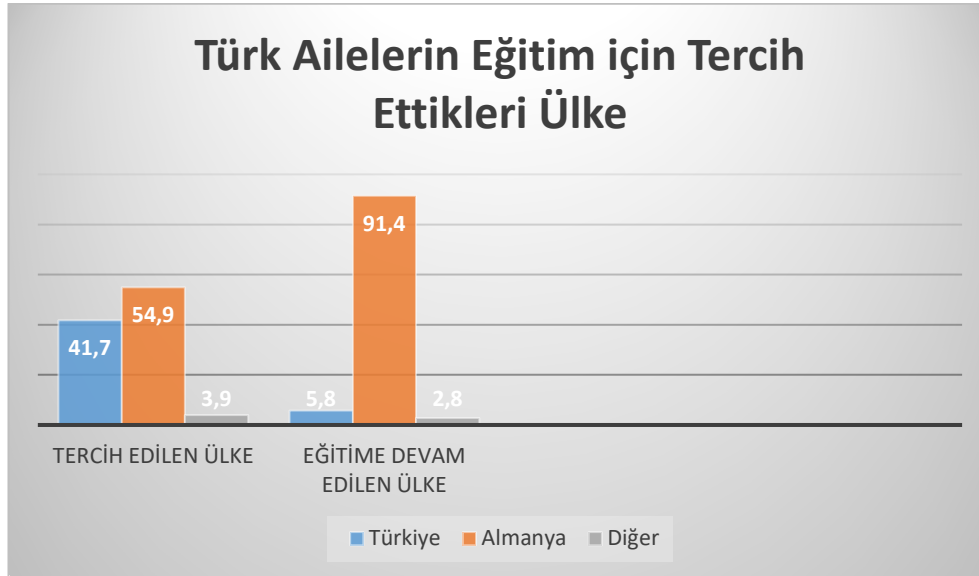
Yurttaşlarımızın iş konusunda, Alman makamları ile ilişkilerde (%54.9) ve din konusundaki uyum problemleri ile karşı karşıya kalma olasılıkları birbirlerine yakın görünmektedir. Diğer şıkkını işaretleyip uyum problemi ile karşı karşıya kaldığı konuyu belirtenler daha önceki soruda verilmiş olan cevaplar ile tutarlılık göstermektedir. Bundan önceki soruda yüksek seviyede uyum problemi ile karşı karşıya kaldıklarını bildiren yurttaşlarımız yine yöneltilen bu soruda da yüksek düzeylerde uyum problemi ile karşı karşıya kaldıklarını bildirmişlerdir. Yaşanmakta olan uyum problemlerinin kapsamı

ve değişik konularda meydana gelen uyum problemleri yaşanma aralığı bu araştırmanın çerçevesi dışında kalmaktadır. Elde edilen bu bilgilerden alınan neticeler yurttaşlarımızın nerdeyse bütün konuda az ya da çok olarak uyum problemi ile karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir. Bu problemlerinin çözüme kavuşması için verimli ve geniş bir veri tabanı meydana getirilmesi gerekmektedir. Bunun yapılabilmesi için de problemlerinin ayrıntılı bir biçimde incelendiği yeni ve geniş kapsamlı çalışmalara gereksinim olduğu görülmektedir. Bundan sonraki bölümde uyum probleminin en mühim faktörlerinden olan çocukların durumu ile ilgili ebeveynlerin kuşkularından bahsedilecektir.

3.1.4.3. Türk ailelerin eğitim için tercih ettikleri lke

Almanya'da yaşayan yurttaşlarımızın evlatlarını büyütürken karşılaşmış oldukları değişik kaygıların çocukların büyütülmesinde çok önemli bir yeri olan resmi eğitimlerin yeri konusunda ki seçeneklerini etkileyecek boyutlarda olup olmadığı duyulan kaygıların ne kadar ciddi olduğu bakımından önem kazanmaktadır. Aşağıdaki grafikte gösterilmiş olan evlatlarının hangi ülkede eğitim görmelerini istendiği ve hangi ülkelerde eğitim görmekte olduğuyla ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Grafik 9: Türk Ailelerin Eğitim için Tercih Ettikleri lke

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2005)

Yukarıdaki grafikte gösterildiği gibi yurttaşlarımız evlatlarını %41.7 ile Türkiye’de eğitim görmelerini istemektedir. Bu şekilde olmasına karşın yalnızca %5.8’lik bir kısmın evlatları eğitimlerini Türkiye’de görmektedir. Öte yandan eğitimlerine Almanya’da devam eden Türk yurttaşlarımızın çocuklarının oranı ise % 91.4’dür. Evlatları hem Almanya hem de Türkiye’de eğitim görmeyenlerin oranı da %2.8’dir ve bunun isteyenlerin düzeyi ise %3.9’dur. Bu ankete katılan kişilerin genelinde Alman okullarında Türk gençlerine verilen eğitimin yetersiz olmasından ve bu eğitimi veren eğitimcilerin konularında uzmanlaşmış bireyler olmadığını dile getirmektedirler.

Bu araştırma sonucu elde edilen bilgiler Almanya’da Türk çocuklarının ciddi anlamda sorunlarla karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Türk gençlerinin eğitim sürecinde yeterli düzeyde bulunamamasını kazanılan genel bilgilerden faydalanarak açıklamaya çalışılması iki unsurun önemli olduğu görülmektedir. Birincisi Alman topluluğunda Türklerin en düşük sosyal ve ekonomik durumda olmaları ve bunun neticeleri olarak söylemek mümkündür. İkincisi de Türk gençlerinin okul zamanına kadar sosyalleşme sürecini Alman okullarına hazırlanma bakımından kendi yaşlarındaki çocuklara nazaran yetersiz bir ortamda geçirmeleri ve eğitim zamanına avantajsız olarak başlamaları olarak belirtebiliriz. Bu unsurların etkilerini üzerinde bulunduran gençlerin yarışma temeline dayalı bir eğitim sisteminde başarı göstermeleri olası değildir. Bilhassa ikinci unsur sebebiyle yeterli düzeyde Almanca öğrenme fırsatından yararlanamayan gençlerin eğitime iyi bir başlangıç yapmamalarından dolayı meydana gelecek eğitimsel ve ruhsal problemlerin üstesinden gelmek çok zor olacaktır. Bu problemlerin üstesinden gelinmesinin en etkili yolu ebeveynlere okul öncesi eğitim ile ilgili destek verilmesidir. Çünkü düşük sosyo kültürel kısımdan gelmenin meydana getirdiği negatif durumların bugünden yarına çözüme kavuşmasının bir yöntemi yoktur. Fakat ikinci unsurdan dolayı Türk gençleri aleyhine meydana gelen avantajlı olmayan durumun ortadan kaldırılması olasıdır. Hatta başarılı gayretlerin ilk unsurdan dolayı meydana gelmiş birtakım negatif durumu da ortadan kaldıracığı açıktır. Diğer unsur konusunda ebeveynlere yönelik yapacakları çalışmaların ebeveynlerinde eğitimini de içine alan bir boyutta

olduğunu ve eğitim çalışmalarındaki çalışmaların başarılı olabilmesi için anne-baba-çocuk üçlüsünden geçtiği unutulmamalıdır.

Mesleki eğitime devam etme oranı Alman çocuklarında %70 iken bu oran Türk çocuklarında arasında %30'dur (TBMM, 30). Yeni kuşakların şimdiki sorunların çoğunluğundan kurtulabilmesi için ilk olarak eğitim ile ilgili meydana gelen problemlere öncelik verilmeli ve netice alıcı uygulamalara en kısa sürede başlanması gerekmektedir.

3.1.5. Dil Sorunu

Almanya'da hayatlarına devam eden yurttaşlarımızın %12.7'lik bir kısmı yaşamış oldukları en mühim problem alanı olarak dil konusu olarak görmekte, gençlerin eğitiminden yetişkin insanların iş bulmalarına kadar, yurttaşlarımızın Alman Topluluğuna uyum göstermesinden Türkiye ilişkilerine kadar çok fazla konuyu içine alan mühim bir problem alanı olarak göz önüne gelmektedir. Yurttaşlarımızın vermiş oldukları cevaptan yola çıkarak küçümsenmeyecek bir oran olan %66.4'lük kısım dil konusunu belirterek Almanya'da hayatlarına devam eden yurttaşlarımız bakımından ne kadar önemli bir sorun olduğu anlaşılmaktadır. Yurttaşlarımız Türkçe ve Almanca konusunda problem yaşamaktadırlar. Almanca konusunda genellikle orta yaşta bulunanlar problem yaşarken Türkçe konusunda küçük yaşta olanların problem yaşadığı görülmektedir.

3.1.5.1. Anadil 'de yaşanan sorunlar

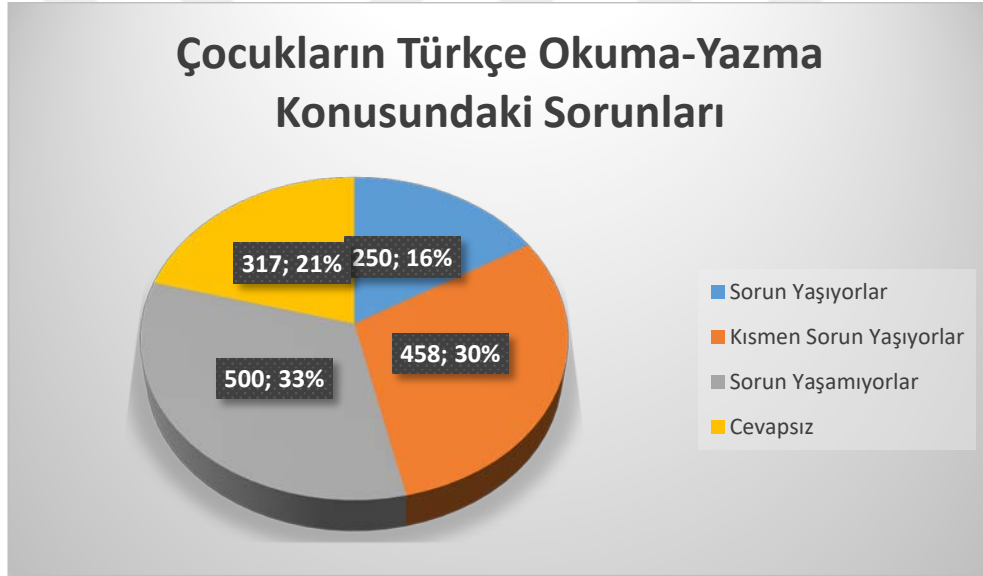
Kuşaklar arası kültürel devamlılığın, kültürel bilgi ve değer aktarımının en mühim aracı dildir. Bunun yeni kuşaklara geçirilememesi ya da düzgün bir biçimde kuşaklar arasında kullanılamaması kültürel devamlılık peşinde ebeveynlerin karşılaşılabileceği en dramatik durum olsa gerektir. Bundan başka olarak gençlerin eğitim süreçlerince bir şekilde ebeveyn desteğinden yoksun kalmaların da bir diğer sebeptir.

Başka bir ülkede herhangi bir nedenden dolayı yaşamaya karar vermiş bireylerin o ülkenin dilini ve kültürünü bilmeden ve öğrenmeden o ülkede bulunmaya deva etmeleri kendileri ve o ülke bakımından sorunlu ve kabul niteliği olmayan bir durum ise, kendi dillerini ve kültürlerini bütünüyle

bırakmaları için zorlanmaları da aynı oranda sorunlu ve kabul niteliği olmayan bir durumdur.

Yurttaşlarımızın hem gitmiş oldukları hayatlarını devam ettirdikleri ülkenin dilini öğrenmede hem de ayrıldıkları ülkenin dilini çocuklarına öğretmede önemli problemlerle karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bu durumda hemen hemen bütün alanlarda yurttaşlarımız bakımından negatif durumlar meydana getireceği açıktır. Almanya’da hayatlarına devam eden yurttaşlarımızın evlatlarının Türkçe okuma-yazma hususunda problemlerle karşılaşmış oldukları ile ilgili soruya verilen cevaplar aşağıda bulunan grafik 10’da gösterilmektedir.

Grafik 10:Çocukların Türkçe Okuma-Yazma Konusunda Sorun Yaşıyorlar mı?

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2005)

Almanya’da hayatlarına devam eden yurttaşlarımızın evlatlarının Türkçe okuma-yazma konusunda problem ile karşı karşıya kalıp kalmadıkları ile ilgili soruya vermiş oldukları cevaptan yurttaşlarımızın evlatlarının çoğunluğunun problem yaşadığı görülmektedir.

Problem ile karşı karşıya kalıyor diye cevap belirtenlerin oranı %20.7, nispeten problem yaşadıklarını belirtenlerin oranı %37.9 ve problem ile karşı karşıya kalmıyor diye belirtenlerin oranı ise %41.4 olarak ortaya çıkmıştır. Problem yaşıyorlar şikkını belirtenler ile kısmi olarak problemle karşı karşıya kalıyorlar şikkını belirtenleri birarada değerlendirdiğimizde bu spruya cevap

verenleri %50sinden fazlasının problem ile karşı karşıya kaldıkları anlaşılmaktadır. Ve göz önünde bulunduracağımız bir konu ise bu tespitler uzman kişiler tarafından değil de düşük seviyede eğitime sahip olan ebeveynler tarafından yapılmaktadır.

Bu konunun uzmanları tarafında konu ile ilgili yapılacak olan belirlemelerin daha kötü bir tabloyu meydana getireceğini tahmin etmek güç değildir. Çocuklardaki Türkçe okuma-yazma probleminin yanı sıra yetişkinlerde ve gençlerde Almanca konusunda problemle karşı karşıya kalmaktadır. Bundan sonraki kısımda bu konu üzerinde durulacaktır.

3.1.5.2. Almanca 'da yaşanan sorunlar

Bir topluluğa uyum gösterebilmek için o ülkenin dilini yeterli düzeyde bilmek en mühim araçlardandır. Yurttaşlarımız ve Alman makamından dolayı oluşan birtakım nedenden ötürü Almanya'da hayatlarına devam eden yurttaşlarımızın bir bölümü uzun sürelerdir Almanya'da yaşıyor olmalarına rağmen yeterli düzeyde Almanca öğrenememiştir. Bu konu ile ilgili soruda Almancayı ne seviyede bilip bilmedikleri değil bu konu ile ilgili problem ile karşı karşıya kalıp kanılmadığı yöneltmiştir. Soruda ayrı ayrı kendileri, çocukları ve eşleri ile ilgili seçenekler oluşturulmuş ve kimlerin problem yaşadığını söylemeleri istenmiştir. Aşağıda bulunan grafik 11'de verilen cevapların sonuçları görülmektedir.

Grafik 11: Almanca Konusunda Yaşanan Sorun

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2005)

Yukarıdaki grafikte gösterildiği gibi yüksek oranda yurttaşımız Almanca hususunda problem ile karşı karşıya kaldıklarını söylemektedirler. Kendilerinin problem yaşadığını söyleyenlerin seviyesi %41.9, eşlerinin problem yaşadığını belirtenlerin seviyesi de %30.6'dır. Ne kadar çocukların düşük oranda (%7.4) sorun yaşandığı söylene bile bu tespitin eğitim bakımından evlatların Almanca seviyesini denetlemesi olası olmayan ebeveyn görüşünü yansıtmış olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Görüşme yapılan çok fazla eğitimci Almanya'da bulunan Türk gençlerinin Almanca bilme hususunda önemli problemler yaşadıkları ve bu problemlerin çocukların eğitim görmesindeki en önemli sorunlardan birini meydana getirdiğini belirtmişlerdir.

Türkçe konusunda çocukların Almanca konusunda büyüklerin karşı karşıya kaldıkları problemler Almanya'da bulunan yurttaşlarımızın iki kültür arasında nasıl bir durumda kaldıklarının çarpıcı bir örneğini meydana getirmektedir. Bu konu ile ilgili yürütülecek politikaların geç kalındığı açıktır. Fakat bu konu ile ilgili yeterli düzeyde çalışmalar yapıp pozitif sonuçlar kazanılincaya kadar bir tane bile problemin kesin çözümüne

kavuşulmayacağını, problemlerin yalnızca erteleneceği unutulmamalıdır. Bundan başka olarak ertelenen bütün sorunların zaman içerisinde çözüme kavuşturulmadığı daha da geniş kapsama ve boyutlara ulaşarak ve bazen de çözüme kavuşturulamaz duruma gelerek yeniden karşımıza çıktığı pek çok kez deneyim edilerek öğrenilmiş bir gerçektir.

3.2. Sosyal Sorunlar

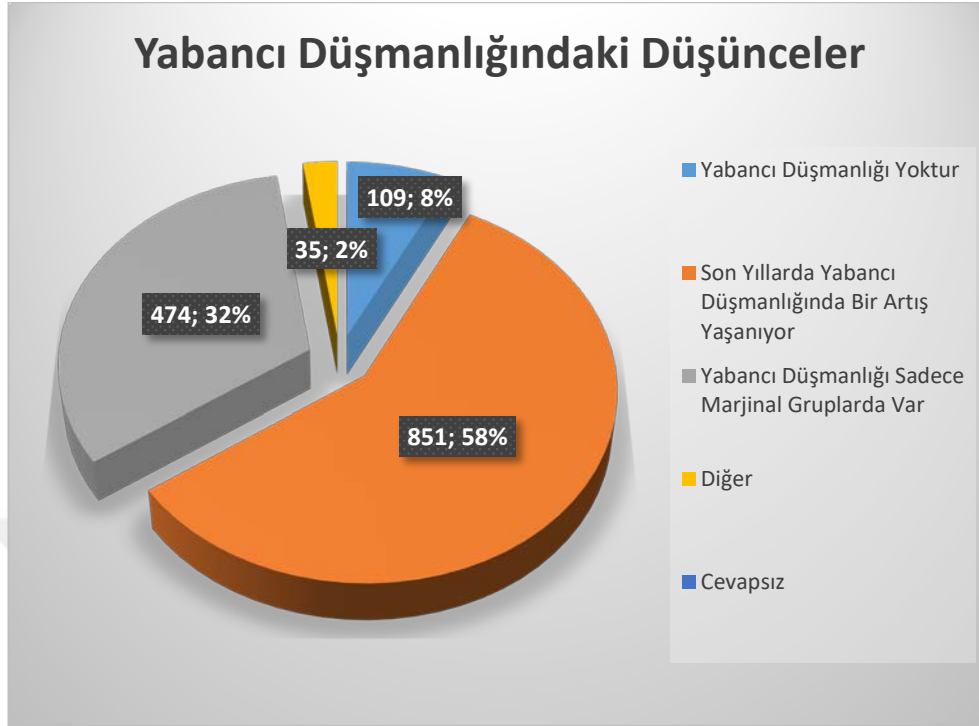
3.2.1. Türk (Yabancı) Düşmanlığı

Çok fazla ülkede az ya da fazla seviyelerde karşılaşılan yabancı düşmanlığı üzümlerle belirtelim ki Almanya'da da ara sıra yükselişe geçmekte ve başka yabancı olan bireyler gibi yurttaşlarımızın da sonu ölüm ile biten birtakım saldırılarla karşı karşıya kalmaktadır. Göçmen grupları içerisinde en büyük grubu meydana getiren Türklerin yabancı düşmanları tarafından hedef gösterildiğini belirtmek mümkündür.

Yabancı düşmanlığının iktisadi, toplumsal, kültürel ve ruhsal kökenleri ve bunun tarihsel gelişimi oldukça geniş bir alandır ve bu çalışmanın dışında kalmaktadır. Almanya'da yabancı düşmanlığının çoğalması 1980'li yıllarda ortaya çıkmış ve 1985 senesinde meydana gelen ırkçı bir tarafından Türk gencinin linç edilerek öldürülmesi ile Türkler tarafından kızgınlığa sebep olarak önemli bir konu olmaya başlamıştır. Daha sonrada Türklere karşı meydana gelen ırkçılık ile kimisi ölümle kimisi de farklı sonuçlarla neticelenen saldırılar ile Almanya'da yaşayan Türkler için mühim bir sorun olma niteliğini devam ettirmiştir.

Bu araştırmada yurttaşlarımızın yabancı düşmanlığı ile ilgili fikirlerini ve bu düşmanlığın etkileri ile ilgili birtakım bilgiler toplanmıştır. Bu toplanan bilgiler aşağıdaki grafikte verilmektedir. Birinci grafikte yurttaşlarımızın yabancı düşmanlığı hakkındaki fikirleri ile ilgili neticeler bulunmaktadır.

Grafik 12:Yabancı Düşmanlığındaki Düşünceler

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2005)

Bu konunun hassa bir konu olması ve değişik boyutlara taşınmaya elverişli olmasından ötürü yabancı düşmanlığı ile ilgili sorulmuş olan soruda üç şık verilmiş ve diğer seçeneği de koyularak eğer yurttaşlarımızın başka fikirleri de varsa bunu belirtmeleri istenmiştir. İlk olarak yabancı düşmanlığı yoktur diyen yurttaşlarımızın ne kadar olduğunun tespit edilmesidir. Bu şekilde ayrıntılı olarak araştırılması hedeflenen konunun problem olarak düşünülmesinin boyutu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Verilen cevaplardan da yurttaşlarımızın %7.4'lük bir kısmının dışında kalanlar bu problemin varlığını kabul ettikleri gözlemlenmektedir. Yabancı düşmanlığının son zamanlarda çoğaldığı düşüncesi olan yurttaşlarımızın oranı %57.9'dur. %32.3'lük bir kısmının yabancı düşmanlığının yalnızca marjinal gruplar tarafından olduğunu belirtmesi farklı biçimde de olsa bu konunun problem olarak düşünülmesi biçiminde tanımlanabilir. Fakat yabancı düşmanlığının yalnızca marjinaler tarafından kısıtlı bir sorun olarak düşünülmesi genel bir problem olarak düşünülmediği anlamını da içermesi açısından önemlidir. Bundan dolayı bu seçeneği belirten yurttaşlarımızın cevaplarının her iki anlamı da içeren bakış açısıyla göz önünde bulundurularak yorumlanması

daha doğru olacaktır. En son şıkkı işletleyken yurttaşlarımız %2.4 gibi bir oranla farklı tanımlarla yabancı düşmanlığının bir problem olarak oluşunu söylemişlerdir. Neticede yabancı düşmanlığının yurttaşlarımızda yoğun bir şekilde bir problem alanı olarak düşünüldüğü söylenebilir. Bu konuyla ilgili 2. Soru da yabancı düşmanlığının yurttaşlarımızı genellikle hangi konularda etkilediğiyle ilgili bilgiler elde edilemeye çalışılmıştır.

Yöneltmiş olan soruda en son şık olan diğer şıkkı dahil yedi şık verilmiş ve birden daha fazla şık belirtmeleri istenmiştir. Kazanılan veriler aşağıda bulunan grafikte gösterilmiştir.

Grafik 13: Yabancı Düşmanlığından Etkilenme

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2005)

Grafikte açık bir biçimde gösterildiği gibi yurttaşlarımız genellikle yabancı düşmanlığından negatif yönde etkilendiğini belirtmektedir.

Genel olarak yabancı düşmanlığından etkilendiğini söyleyen kısım %63.2'dir. İş yaşamında bu düşmanlıktan etkilendiğini belirten kısım ise %51.8, gündelik yaşamda rahatsız olduğunu ifade edenler %53.6, aile hışundaki kuşularım çoğaldı diye belirtenler %56.5, çevrem konusunda

kuşklarının yükseldiğini belirtenler %52.1 ve kendi ülkeme dönmeyi bunlardan dolayı artık daha fazla düşünüyorum diyenlerin oranı da %58.5'dir.

Bu elde edilen sonuçlar 1980'li senelerin ortasından sonra önemli bir şekilde yurttaşlarımızın gündeminde olan ırkçılık sorunun bu zamanda bile hala önemli bir problem olarak düşünülmesini ve yurttaşlarımızın değişik alanlarda kuşku hissetmelerine sebep olduğu açıkça göstermektedir. Değişik sebepleri ve çeşitli boyutları olan ırkçılığın Almanya'daki en büyük hedef kesimini meydana getiren Türklerin yalnız başlarına bu problemle başa çıkmaları elbette mümkün değildir. Tüm Avrupa'nın en büyük toplumsal probleminin ilk sırasında olan yabancı düşmanlığının tüm ülkelerin katılmasıyla çaba göstererek başa çıkılacak bir problem olduğu kuşkusuzdur.

İrkçiliğin en büyük hedefinin Türk vatandaşları olması yabancı grupların içerisinde yurttaşlarımıza ek sorunlar oluşturmaktadır. Türk vatandaşlarının en büyük hedef olmasında en belirgin yabancı grubunu meydana getirmelerinin yanı sıra Türk vatandaşları ile ilgili göstermiş oldukları ön yargıların yaygın olmasının da rolü olduğu görülmektedir. Problemi ortadan kaldırmaya da bu ön yargıların minimuma indirilmesi için gayret gösterilmesinin ve bu gayretlerin başarı ile sonuçlanmasının yurttaşlarımızın konumunu iyileştirmeyi düşünülebilir. Yurttaşlarımızın %9.1'lik kısmı Türk vatandaşları ile ilgili önyargıları tüm problemler içerisinde en büyük problem olarak 3. sıraya koymaları bu konuda hissettikleri rahatsızlığı göstermeleri bakımından mühimdir. Aşağıda incelenecek olan konu ile birlikte bu konunun daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir.

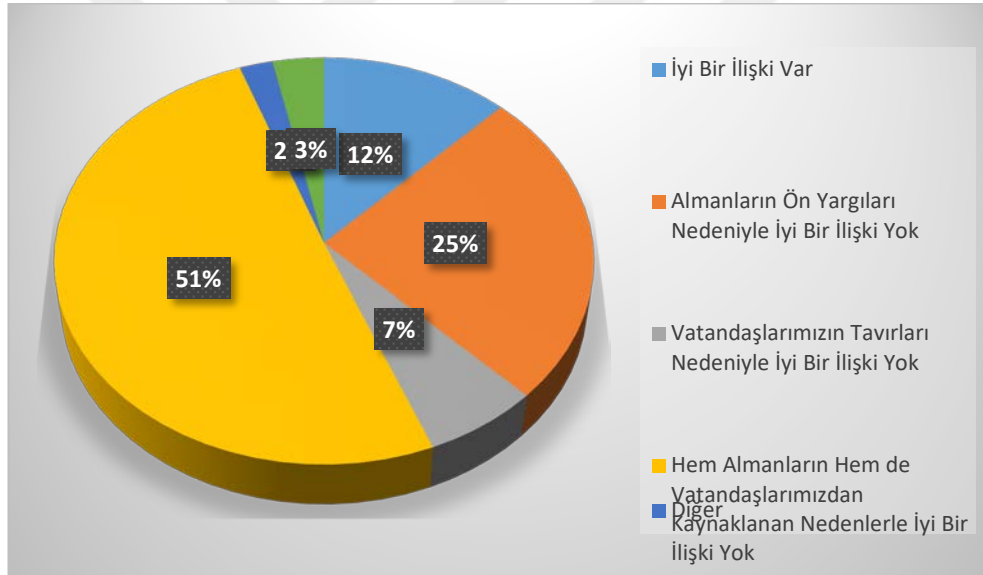
3.2.2. Türklerin Almanlarla İlişkileri

Bazı konularda gerçeklerin ne olduğu kadar nasıl düşünüldüğü de mühimdir. Bu durum Almanya'da yaşamlarına devam eden Türkler ile Almanların birbirleri ile olan ilişkileri bakımından bilhassa mühimdir. Çünkü bazı ilişkileri bu düşünceler biçimlendirmektedir. Birçok problemin yanlış düşünmeden kaynaklanabileceği gibi tam olarak anlaşılmadığından dolayı problem olarak görülmeyen hususlar da olabilir. Fakat bireyler genellikle kendilerinden başka gruplar ile ilgili düşüncelerini negatif bazı olayları göz önüne alarak oluşturma eğilimindedir. Birkaç tane Türk vatandaşının negatif

tutumları Almanların gözünde Türk vatandaşları ile ilgili genel yargıların negatif olmasına sebep oluyorsa bu durum Türk vatandaşların Alman vatandaşları ile ilgili yargıların meydana gelmesinde de geçerlidir.

Bundan dolayı da ilişkilerin daha pozitif bir noktaya ulaşmasının ilk aşaması olarak birtakım kötü olayların genellenerek önyargıların meydana gelmesinin engellenmesi ve bu oluşmuş olan önyargıların yok edilmesi için yeterli düzeyde gayret gösterilmesi gerekir. Aksi halde oluşan karşılıklı önyargıların devamlı çoğaldığı ve ilişkilerin günden güne kötüye gittiği zamanların yaşanılması mümkündür. Aşağıda bulunan grafikte Türk vatandaşlarının Almanlarla ilişkilerini nasıl gördükleri ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Grafik 14: Türklerin Almanlarla İlişkilerinin Değerlendirilmesi

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2005)

Bu soru ile birlikte genel anlamda olumlu ya da olumsuz düşüncenin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu soru iki farklı kategoride hazırlanmış, ilişkilerin iyi olduğunu belirtenlerin seçmeleri için bir, ilişkilerin negatif olduğunu belirtenlerin işaretlemeleri için üç farklı şık verilmiştir.

Yukarıdaki grafikte de gösterildiği üzere Türk vatandaşlarının Almanlarla olan ilişkilerinin pozitif yönde olduğunu belirten yurttaşlarımızın düzeyi hayli azdır. Aralarında bulunan ilişkinin pozitif yönde olduğunu belirtenlerin oranı yalnızca %12.8'dir. Öte yandan Türk vatandaşlarının

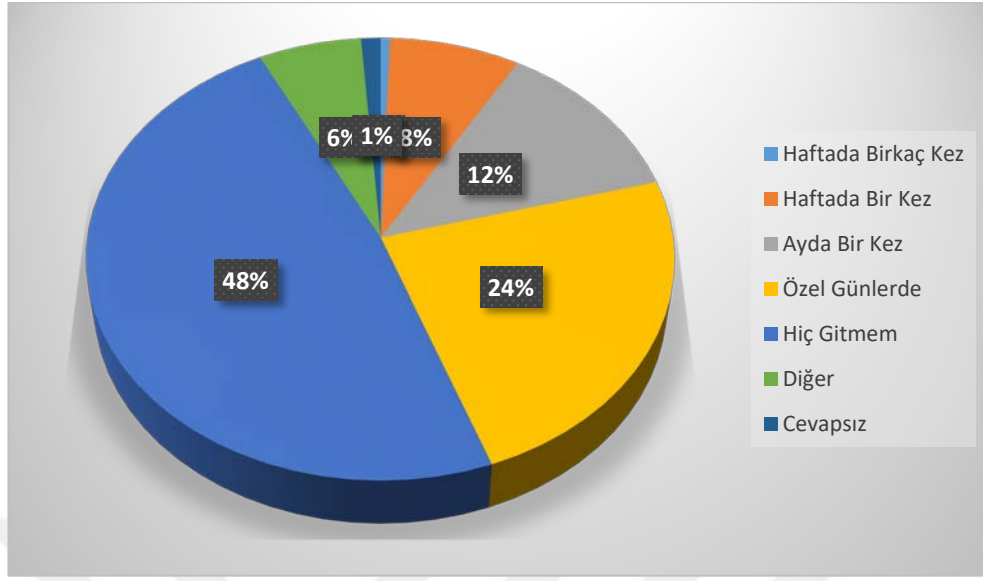
Almanlarla olan ilişkilerinin pozitif yönde olmadığını belirtenlerin oranı da %84 seviyesindedir. Bu yüksek düzeydeki negatif ilişki düşüncesinde bulunan yurttaşlarımızın %6.4'lük kısmı bu negatif ilişkinin sebebini Türk vatandaşlarının genel tavırlarından dolayı olduğunu belirtirken, %26'luk kısmı da Alman vatandaşlarının ön yargılarından dolayı olduğunu belirtmektedir. Türk vatandaşları ile Alman vatandaşları arasında pozitif bir ilişki olmadığını belirten yurttaşlarımızın %50.6'luk kısmı da bunun sebebini hem Alman vatandaşların hem de Türk vatandaşları mesul görmektedir.

Daha öncede bahsedildiği gibi bir konuda gerçeklerin ne olduğu kadar nasıl idrak edildiği de önemlidir. Almanya'da yaşamlarına devam eden Türklerin Almanlarla olan ilişkisi normalde nasıl olursa olsun Türk vatandaşlarınca iyi düşünülmediği açıktır. Bundan dolayı bu negatif düşüncenin yok edilmesi için acilen adım atılması ve bu negatif düşüncenin farklı sorunlara sebep olmasına fırsat verilmemesi gerekmektedir.

Bu konunun farklı boyutları olduğu, ayrıntılı incelemelerle bu sorunun bütün boyutları ile meydana getirilmesi gerektiği ve bu elde edilen ayrıntılı bilgiler ile problemin sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşacağı unutulmamalıdır. Bu incelemeden oluşan veriler ilişkilerin ve sebeplerinin genel olarak nasıl düşünüldüğünü ortaya koymakla kısıtlıdır. Bundan sonraki kısımda Türk vatandaşlarının Alman topluluğu ile ilişkilerinin göstergesi sayılabilecek olan Türk vatandaşlarının Alman komşularına ve arkadaşlarına ev gezmesi yapıp yapmadıkları ile ilgili bilgiler değerlendirilecektir. Daha önce başka bir kontekste incelenen bu bilgiler konu ile ilgili hususun önemli bir belirtisi olmasından ötürü tekrardan incelenecektir. Aşağıda bulunan grafikte yöneltilmiş olan soruya verilen cevaplarla oluşturulan bilgiler görülmektedir.

Grafik 15: Alman Komşu ve Arkadaşlarla Görüşme Durumu

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2005)

Bu soru ile Türk vatandaşlarının Alman komşularıyla ilişkilerinin varlığı sorulmuş ve eğer var ise bunun ev ziyaret sıklığının ne seviyede olduğunun ortaya konulması hedeflenmiştir. Almanya’da bulunan Türk vatandaşlarına Alman komşu ve arkadaşlarınıza oturmaya gidermişiniz? Biçiminde yöneltilen sorunun seçenekleri esas olarak hayır ve farklı aralıklarla giderimi tanımlayan dört farklı seçenekten oluşmaktadır. Bundan başka diğer şıkkı da koyularak farklı görüşme ya da Alman komşu ya da arkadaşları ile olan ilişkilerinin söylenmesi istenmiştir. Bu neticelere bakıldığında %45’lik kısmın gitmem diye belirttiği, %22’lik kısmının yalnızca özel günlerde gittiğini, %12’sinin ayda bir defa gittiğini, %14’ünün de haftada bir ya da birden fazla giderim diye belirttiği gözlemlenmektedir. En son şık olan diğer şıkkını belirten %6’lık kısımda yalnızca ev dışında görüştiklerini söylemişlerdir.

Sonuçlara genel olarak bakıldığında yarıya yakın yurttaşımızın herhangi bir biçimde alman komşuları ile ilişkilerinin iyi olduğu ve bunun önemli bir komşuluk anlayışının göstergesi olan “ev ziyareti” seviyesinde olduğu görülmektedir.

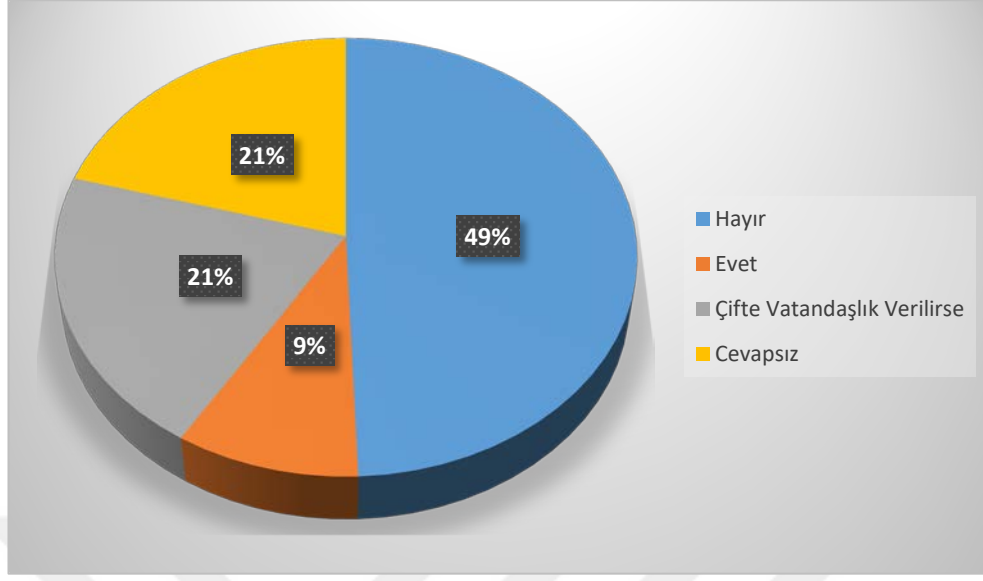
Türk vatandaşların komşuluk ilişkileri ile ilgili vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda bu ilişkilerin normal ilişkilerden çok daha fazla iyi ilişki olduğunu işaret etmektedir. Bu durumun çok fazla değişik açıklaması

olabileceği gibi, yurttaşlarımızın çoğu konuda olduğu gibi Türk vatandaşlarının Almanlarla olan ilişkileri hususunda da kendi yaşadıklarından daha negatif bir düşünce içerisinde oldukları belirtilebilir. Sonuç olarak araştırma zarfında görüşülen yurttaşlarımızın Türk vatandaşlarının yaşamış oldukları tüm problemlerle ilgili çizdikleri resim bu incelemeden ve diğer incelemelerden alınan bilgilerin gösterdiği gerçeklerle kıyaslanmayacak kadar negatif bir tablo meydana getirmektedir.

3.2.3. Vatandaşlığa Geçme

Almanya'da yaşayan Türklerin Alman topluluğu ile tüzel olarak en yüksek seviyede ilişkilerini devam ettirmelerinin Alman vatandaşlığına geçmeleri ile olacağı ortadadır. Daha önce de ifade edildiği gibi Almanya'daki yurttaşlarımızın 2002 senesinden sonra Alman vatandaşlığına geçenlerin sayısı 565.766'dır. Birçok vatandaşımız çifte vatandaşlık olarak adlandırdığımız hem Türk hem de Alman vatandaşı olmak istemiştir. Fakat 2000 senesinde Almanya'nın yapmış olduğu yasal düzenlemelerden dolayı yurttaşlarımızın bu arzularını gerçekleştirme olasılıkları ortadan kaldırılmıştır. Bu düzenlemeden sonra çifte vatandaşlık olanağı ortadan kaldırılmıştır. Bu konu ile ilgili birçok yurttaşımız problem yaşamıştır. Bu durum Almanya'da hayatlarına devam eden yurttaşlarımızın Alman vatandaşlığına geçme arzularını büyük oranda azaltmıştır. Aşağıda verilen grafikte yurttaşlarımızın Alman vatandaşlığına geçme ile ilgili düşünceleri bulunmaktadır.

Grafik 16: Alman Vatandaşı Olma İsteği

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2005)

Yukarıdaki grafikte gösterildiği üzere yurttaşlarımızın %62.2'lik orandaki kısmını Alman vatandaşlığına geçme konusunda istekli değildir. Geçmek isteyen kısım ise %11.8'dir. Şuanda olası olmayan çifte vatandaşlık durumunu isteyen yurttaşlarımız ise %26 gibi yüksek kabul edilebilecek bir orandır.

Şayet Alman vatandaşı olurlarsa daha rahat bir yaşam sürmeyi hedefleyen yurttaşlarımız Almanya'nın 2000 senesinde getirmiş olduğu yasa sebebiyle çifte vatandaşlık hakkını kaybetmişlerdir. Bundan ötürü Türk vatandaşlığından ayrılanlar ülkemiz ile önemli problemler yaşamışlardır. 2000 senesinden sonra çifte vatandaşlık hakkı kazanan ve bunu devam ettirmeye odaklanan yurttaşlarımız kazanmış oldukları Alman vatandaşlığını ve kimileri de hem Türk vatandaşlığını hem de Alman vatandaşlık hakkını kaybetmiş ve de bundan dolayı önemli problemler yaşamışlardır.

Tüm bu olanlar Türk vatandaşlarının Alman topluluğuna uyum gayretlerinin ve arzularının büyük bir göstergesi olan Alman vatandaşı olma hususunda istekli olmadıklarından dolayı meydana gelmiştir.

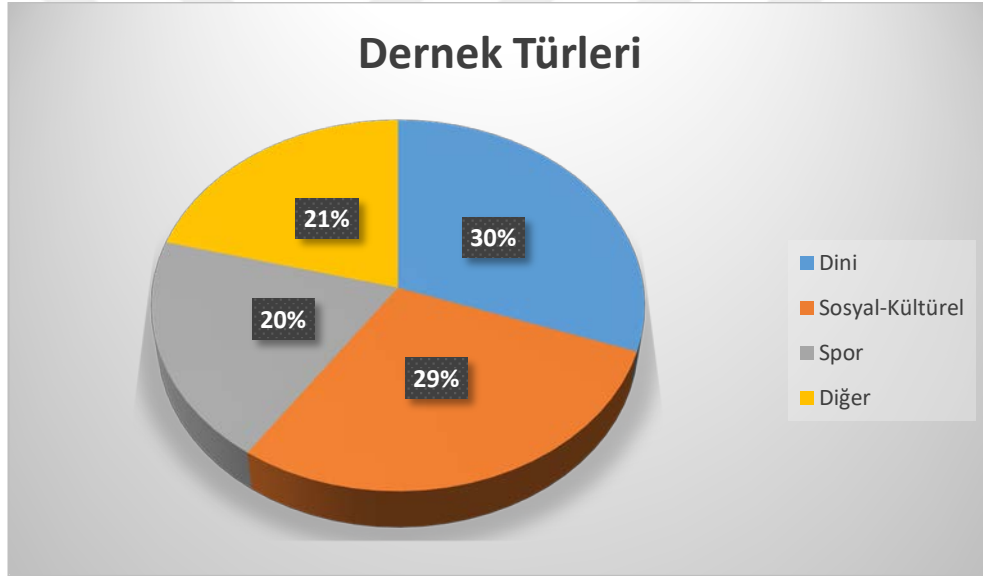
3.2.4. Almanya'da Yaşayan Türklerin İlişkileri

Türk vatandaşlarının Almanya'da bulunan en büyük göçmen grubunu meydana getirmelerine karşın büyüklükleri kadar bir etkinliğe ulaşamamaları

en önemli unsurun yeterli düzeyde örgütlenememiş olmadıklarını göstermektedir. Örgütlenmede olan bu eksikliğin Türkler arasında olan ilişkilerde de meydana gelen problemin bir neticesi olduğu belirtileceği gibi bunun da çözüme kavuşması olası olan birtakım problemin çözüme kavuşmama sebebi olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Yurttaşlarımız arasında örgütlenme gayretlerinin uzun senelerden bu yana devam ettiği ve bu konuda büyük ilerlemenin olduğunu belirtmek doğru olacaktır. 2003 senesinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının sunmuş olduğu rapora göre Türklerin Almanya’da kurdukları dernek sayısı 2150’ye ulaşmıştır. Aşağıdaki grafikte derneklerin sayıları ve türleri görülmektedir.

Grafik 17:Türk Derneklerinin Sayısal Bilgileri

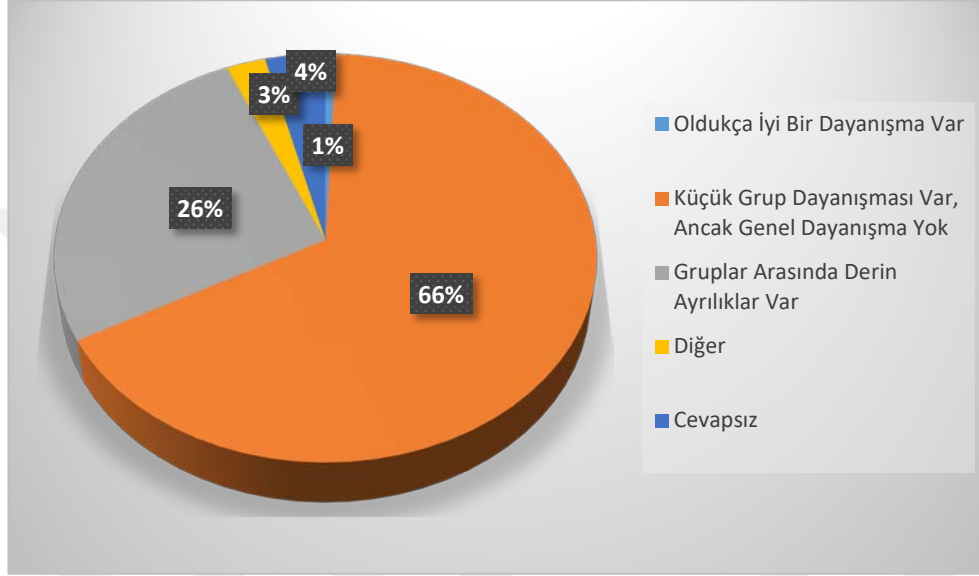
Kaynak: (Statistisches Bundesamt, 2011)

Bu dernekleşme faaliyetleri yurttaşlarımız arasındaki bağın durumu ile ilgili pozitif bir durum olsa da yurttaşlarımızın kendi aralarındaki bağın değişik boyutları olduğu ortadadır. Bu araştırmada yalnızca komşu, akraba bağları ve Almanya’da yaşayan yurttaşlarımızın kendi içlerindeki bağını nasıl idrak ettikleri üzerinde durulmuştur. Çok fazla problem ile bir arada mücadele göstermek durumunda olan yurttaşlarımızın kendi içlerindeki bağları hiç olmazsa ortak problemlerini çözüme kavuşturacak seviyede tutmalarının önemi büyüktür. Bunun en etkili yöntemi de örgütlenmektir.

Kendi içlerindeki ilişkilerle ilgili ilk soru ile Almanya’da hayatlarına devam eden yurttaşlarımızın kendi içlerindeki ilişkiyi nasıl gördüklerinin elde edilmesi amaçlanmıştır.

Aşağıda verilen grafikte yurttaşlarımızın kendi içlerindeki ilişkileri nasıl gördükleri ile alakalı bilgiler bulunmaktadır.

Grafik 18: Türklerin Kendi Aralarındaki İlişkileri Değerlendirmeleri

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2005)

Bu alınan sonuçlardan yurttaşlarımızın yalnızca %24.1’lik bir kısmı kendi içlerinde olan ilişkiyi pozitif yönde görmüş ve yurttaşlarımızın kendi içlerinde dayanışmanın iyi olarak belirtildiği şıkkı belirtmiştir. Dayanışmanın küçük gruplar olarak var olduğunu fakat genel anlamda dayanışma görmediğini söyleyenler %52.9’luk bir oranla cevap verenler arasında en büyük kısmı meydana getirmektedir. %21’lik oranla da gruplar arasında büyük düşünce ayrılıkları olduğu belirtilmiştir. En son şık olan diğer şıkkını belirten % 2’lik kısım da bu üç şıkta söylenen düşüncelerden farklı bir değerlendirmede bulunmamışlardır.

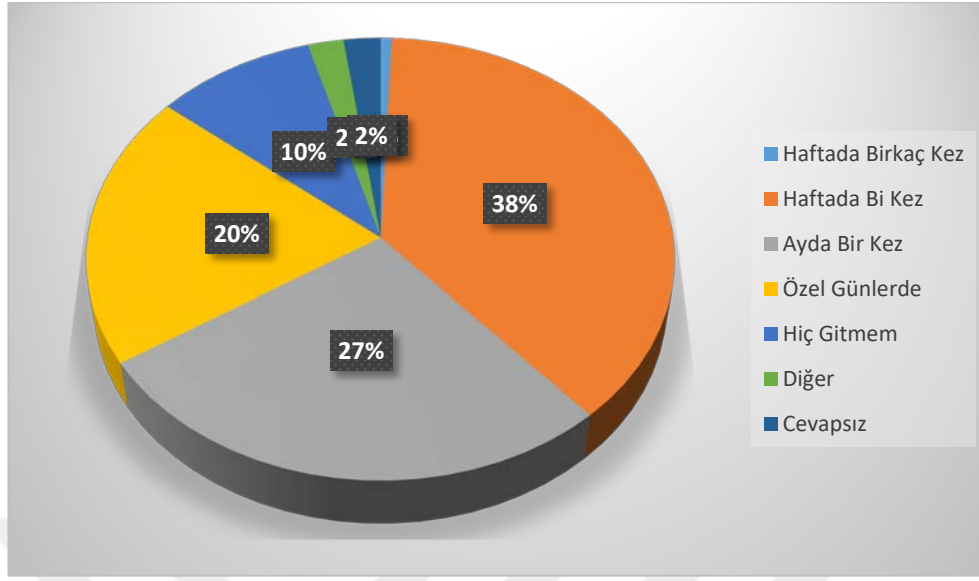
Bu veriler genel anlamda değerlendirildiğinde yurttaşlarımızın kendi içlerindeki ilişkileri pozitif yönde düşündükleri söylenebilir. Aralarında iyi bir dayanışmanın varlığından söz edenlerin içerisinde bir seçenek olan küçük grup dayanışmalarını da ilave etmek mümkündür.

Çünkü dayanışmalar gruplarda biçimlenmektedir. Çünkü genel dayanışmanın oluşması küçük grupların bir araya gelmesi ile mümkün olacaktır. Bilgileri elde etme sürecinde uygulanan gözlemler ve görüşülen bireylerden kazanılan veriler, son zamanlarda yurttaşlarımızın genel bir dayanışma içerisinde olmak için güzel çalışmalar yaptıklarını ve bu gayretlerin yeterli seviyede olmasa da pozitif neticelerin olmaya başladığını göstermektedir. Bu hususun henüz yeni olması ve yurttaşlarımızca hala hissedilmemesinin vermiş oldukları bu cevaplara etkisi olduğu düşünülebilir. Gruplar arasında çok fazla düşünce ayrılıkları varlığını söyleyen yurttaşlarımızın vermiş oldukları cevapların bir bölümünü de bu kapsamda değerlendirilmesi mümkündür.

İrkçiliğin yüksek düzeylere gelmesinden iktisadi problemlere, mevzuatta yapılan değişimden kaynaklanan problemlerden eğitim problemlerine kadar son zamanlarda yurttaşlarımızın karşı karşıya kaldıkları problemlerin kayda değer bir şekilde yükselmiş olması karşısında küçük gruplarda olan dayanışmanın yeterli olmadığını herkes tarafından düşünülmektedir. Daha yeni kabul edilebilecek büyük örgütlenmeler ve dayanışma gayretlerinin çok fazla konuda problemlerin çözüme kavuşması için uygun bir temel meydana getireceği açıktır. Fakat bunların yurttaşlarımızın her kesiminin katılım göstermesine açık ve iyi bir biçimde yürütülen organizasyonlar olması gerekir. Tersî durumunda yurttaşlarımızın dayanışma göstermesinin ve problemlerin çözüme kavuşmasının bir temeli olmaları olası değildir.

Daha önceki bölümde de incelenen yurttaşlarımızın arkadaş ve komşularına ev ziyaretine gidip gitmeme hususu vatandaşlarımızın kendi içlerindeki bağlarının önemli bir göstergesi olması bakımından yeniden değerlendirilecektir. Aşağıda bulunan grafikte komşu ya da arkadaşlara gitme ile ilgili bilgiler gösterilmektedir.

Grafik 19: Türk Komşu ve Arkadaşlarla Oturmaya Gitme Durumu

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2005)

Bu soru ile Türk vatandaşların arkadaş ve komşuları ile olan ilişkilerinin ve şayet ilişkileri bulunuyorsa bunun ev gezmesine gitme aralığını ile ne seviyede olduğunun elde edilmesi hedeflenmiştir. Almanya’da hayatlarına devam eden Türk vatandaşlarına “ aileniz ile birlikte komşu ve arkadaşlarınıza ev ziyaretlerine gider misiniz?” biçiminde yöneltilen sorunun seçenekleri esas olarak hiç gitmem ve farklı aralıklarla giderimi tanımlayan dört farklı seçeneklerden meydana gelmektedir. Bundan başka olarak en son şık olan diğer şikkı da koyularak farklı düşünce ya da ilişkilerin söylenmesi istenmiştir. Bu kazanılan neticelere bakıldığında büyük bir kısım herhangi sebepten ötürü giderilmesine karşılık %7.8’lık bir kısım hiç gitmem diye belirtmektedir. Bu büyük kısmının %16.2’si özel günlerde, %22.2’si ayda bir kez olmak üzere gittiğini, %21.5’ininde haftada bir kez gittiğini ve son olarak da %30.6’sı haftada birden çok kez gittiğini belirttiği görülmektedir. En son seçenek olan diğer seçeneğini de %1.7’lik kesim işaretlemiştir.

Almanya’da bulunan Türk vatandaşların kendi içlerindeki toplumsal bağların önemli bir işareti olan bu veriler Almanya’da bulunan Türklerin yüksek seviyelerde komşuluk ve arkadaşlık bağlarının olduğu açık bir biçimde gösterilmektedir. Daha önceki bölümde incelenen akrabalık ilişkilerini de göz önüne alırsak akraba, arkadaş, komşu bağların yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Türklerin kendi içlerindeki bağlar yalnızca

bunlardan ibaret olamasa da bunların mühim göstergeler olduğu açıktır. Bu şekildeki bağlar çok fazla toplumsal, ruhsal ve iktisadi problemlerin çözüme kavuşmasına ya da bu problemlerin çözümünün kolaylaşması için yeterli olsa bile Alman devleti ile ya da halkı ile meydana gelen problemlerin çözümünün Türklerin kendi içlerinde yapacakları ya da Almanlar ve diğer topluluklarında olduğu büyük ölçekli örgütlenmelerle olası olduğu unutulmamalıdır.

3.2.5. Almanya’da Yaşayan Türklerin Ülkeye Dönme Durumu

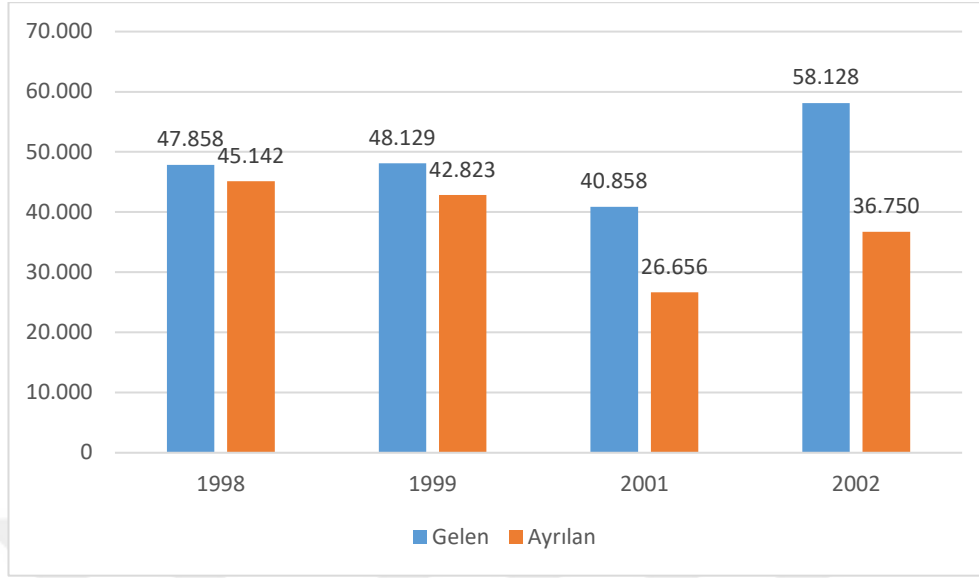
Türkiye’ye dönme arzusu bir problem olarak görülmesi de meydana gelen problemlerin neticesi olarak görülebilir. Kuşkusuz Türkiye’den ayrılmış olan bireylerin yeniden Türkiye’ye dönmeleri için illa bir problem ile karşı karlıya kalmaları gerekmez. Fakat meydana gelen problemlerin ve bu problemlerden etkilenme seviyesinin çok fazla hususta yurttaşlarımızın fikirlerini etkilediği gibi Türkiye’ye geri gelme konusundaki fikir duygularına da etkisi olmaktadır.

Meydana gelen bütün göçler için, göç ettikleri ülkelerin cazip faktörleri ve göç edinilen yerin istemeyen unsurları kuşkusuz Almanya’ya yerleşen yurttaşlarımız bakımından da geçerlidir. Almanya’ya yerleşmek ile kazanacağı bütün fırsatlar ve olumsuzlukları karşılaştırıp Almanya’ya yerleşen yurttaşlarımız bu karşılaştırmaları Türkiye’ye geri gelmek için de yapmaktadırlar.

Bu taşınmayı açıklayabilmemiz için bahsi geçen unsurların herkes için geçerli olan birtakım genel nitelikleri olsa da bunların yaşanmasının ve bu gerçekleşenlerin bireylere göre önemli değişiklikler göstereceği ortadadır. “Ülkemize geri gelmek istiyor musunuz” biçiminde yöneltilen soruya olumlu cevap veren yurttaşlarımızın da geri dönmek istemelerine karşın söz konusu olan “olumlu” ve “olumsuz” unsurların değerlendirmelerini yapıp bu yüzden Almanya’da durduklarını ve bu değerlendirmeler değişmediğince de Almanya’da yaşamaya devam edeceklerini belirtebiliriz. Aşağıda bulunan grafikte Almanya’ya yerleşen ve Almanya’dan ayrılan yurttaşlarımızın sayısı belirtilmektedir.

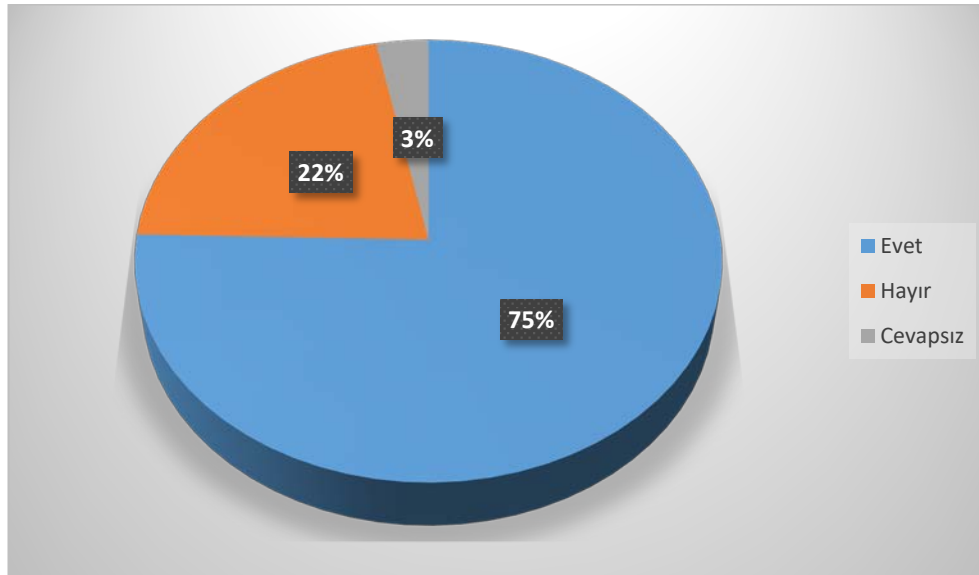
Grafik 20:Almanya'ya gelen ve Almanya'dan Ayrılan Vatandaşlarımızın Sayısı

Kaynak: (Bundesagentur für Arbeit, 2011)

Grafikte belirtildiği gibi her sene yüksek sayılarda yurttaşlarımız Almanya'ya gitmekte ve yine aynı şekilde yüzlercesi de ülkemize geri gelmektedir. Aşağıda bulunan grafikte de yurttaşlarımızın “ülkemize geri gelmek istiyor musunuz” biçiminde yöneltilen soruya vermiş oldukları cevaplar bulunmaktadır.

Grafik 21:Türkiye'ye Dönme İsteği

Kaynak: (Berlin Çalışma Müşavirliği İstatistikleri, 2010)

Grafikten de anlaşıldığı gibi yurttaşlarımızın çok büyük bir kısmı (%77.7) ülkemize geri gelmek istediklerini dile getirmişlerdir. Bu istek yalnızca bir yönelmeyi belirtmenin ötesinde geriye göç kararını meydana çıkartan bir netice değildir. Türkiye'ye dönme kararı bireylerin hem Almanya'daki hem de Türkiye'de olumlu ve olumsuz faktörleri ayrıntılı bir biçimde değerlendirip verecekleri bir karardır. Almanya'ya yerleşme kararı alırken oradaki olumlu ve olumsuz unsurlar inceden inceye değerlendirildiyse, Türkiye'ye geri dönerken de aynı unsurları ayrıntılı bir biçimde değerlendirdikten sonra dönüş olacaktır.

Ülkemize dönme arzusu ile yurttaşlarımızın içinde oldukları yaş grupları arasında yapılan karşılaştırmalardan anlamlı ilişkiler gözlenmemiştir. Yani her yaş grubunda olanların düşünceleri farklılık göstermemektedir.

3.3. Kanunlardan Dolayı Oluşan Sorunlar

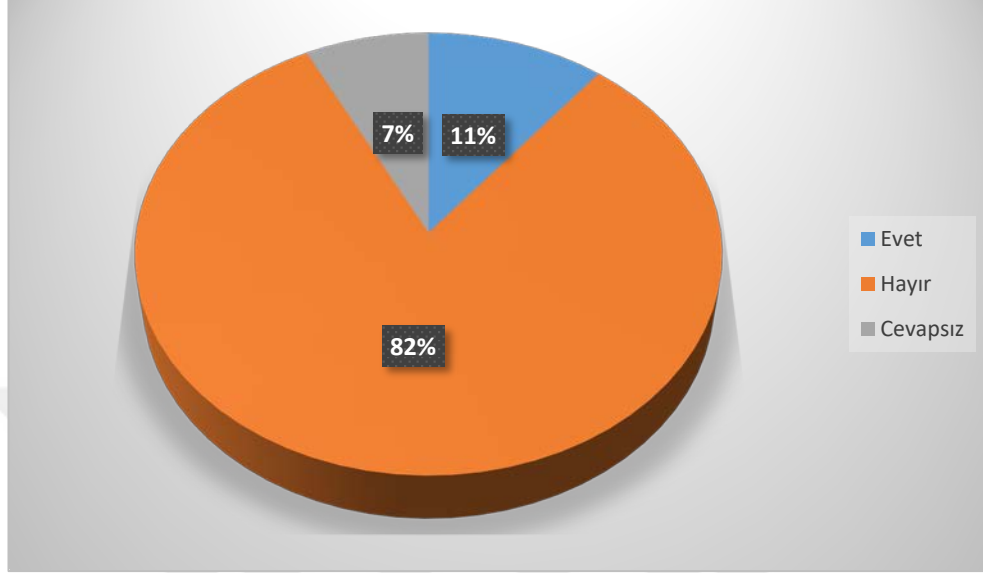
Almanya'da hayatlarına devam eden yurttaşlarımızın daha önceki bölümlerde incelenen toplumsal boyutu ön plana çıkan problemlerle birlikte mevzuattan ya da uygulamalarından ötürü de problem yaşadığı bilinmektedir. Aile birleştirilmelerinden çifte vatandaşlığa, karşılıklı sosyal güvenlik sözleşmelerinden vize işlemlerine kadar çok fazla hususta yurttaşlarımız problem yaşamaktadır. Bu problemleri de kapsayan tüm ülke dışında hayatlarına devam eden yurttaşlarımızın karşı karşıya kaldığı problemler ve çözüm teklifleri ile ilgili ülke meclis komisyonumuzun hazırlamış olduğu rapor bulunmaktadır. Sözü edilen raporda da bahsedilen birtakım problemlerin yurttaşlarımızca ne seviyede problem olarak görüldüğü ve belirtilen problem alanları ile ilgili olarak karşılaşılan problemlerin hangileri olduğu ile ilgili kazanılan veriler değerlendirilecektir. Öncelikle aile birleşmeleri ile ilgili karşılaşılan problemler değerlendirilecektir.

3.3.1. Aile Birleşmelerinde Yaşanan Sorunlar

Almanya yabancılar kanunu belirli koşulları sağlayan yabancılara eş ve bakmakla sorumlu oldukları 16 yaşını doldurmamış gençlerin vize almak koşulu ile Almanya'ya getirme hakkı vermiştir. Fakat vize işlemlerinde meydana gelen problemler ve çocukların yaşları ile ilgili problemler aile birleştirmeleri hususunda problemler çıkmasına neden olmaktadır. Bu

hususta problem yaşıyıp yaşamadıkları ile ilgili yurttaşlarımıza yöneltilen sorunun cevapları aşağıda bulunana grafikte gösterilmektedir.

Grafik 22:Aile Birleşmeleri Konusunda Sorun Oranları

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2005)

Yukarıdaki grafikte de gösterildiği gibi yüksek oranla (%81.8) yurttaşlarımızın bu hususta problemle karşı karşıya kalmadıklarını söylemişlerdir. Yalnızca %11.6 gibi bir oranla yurttaşlarımızın bu konuda problemle karşı karşıya kaldıklarını belirtmiştir. fakat %11.6 düzeyindeki yurttaşlarımızın bu problemle karşı karşıya kalıyor olması, bu probleminin ne kadar önemli olduğu dikkate alındığında ilgililerin biran önce bu konuya yönelmelerini gerektirecek önemde olduğunu açık bir biçimde göstermektedir. Bu sorunun birçok farklı problem getireceği herkesin bildiği bir gerçektir. Bundan dolayı da problemin derhal çözüme kavuşturulması ya da daha az karşı karşıya kalınması için gerekli olan girişimlerde bulunularak yurttaşlarımızın bu hususta rahat erdirilmesi ayrı önem göstermektedir.

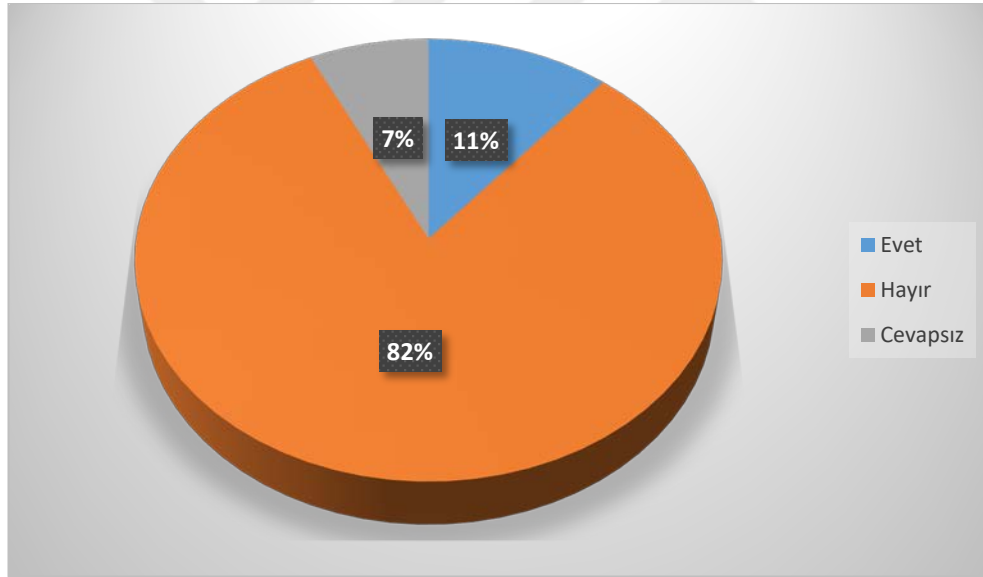
Aile birleştirmeleri hususunda yurttaşlarımıza yöneltilen açık uçlu soruda belirtilen problemlerin birinci sırasında yüksek düzeyde vize alamama ya da vizeyi geç alma problemi bulunmaktadır. Kamu yönetimi ile ilgili işleyişin yavaş olması ve iktisadi sebepler belirtilen diğer sorunlar olarak göze

çarpmaktadır. Çok fazla yurttaşımızda bu hususta problemle karşı karşıya kaldığını söylemiş fakat bu problemi belirtmemiştir.

3.3.2. İki Ülke Arasında Var Olan Sosyal Güvenlik Sözleşmelerinden Kaynaklanan Sorunlar

Sosyal güvenlik mevzuatı ve bu mevzuatın uygulanmasından kaynaklanan problemlerin farklılığı bilinen bir konudur. Bu hususta hazırlanmış olan soruda çok kapsamlı olan bu problem çerçevesi ile ilgili genel anlamda bir problem ile karşı karşıya kalıp kalmadıkları ve şayet kaldırsa bu problemin ne olduğunun söylemeleri istenmiştir. Böylece bu kapsamda karşı karşıya kalınan problemlerin ne derece yaygın olduğu ve de problemlerin hangi özellikli alanlarda çoğaldığı saptanmaya çalışılmıştır. Aşağıda bulunan grafikte veriler bulunmaktadır.

Grafik 23:İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri Konusunda Sorun Yaşanıp Yaşanmadığı

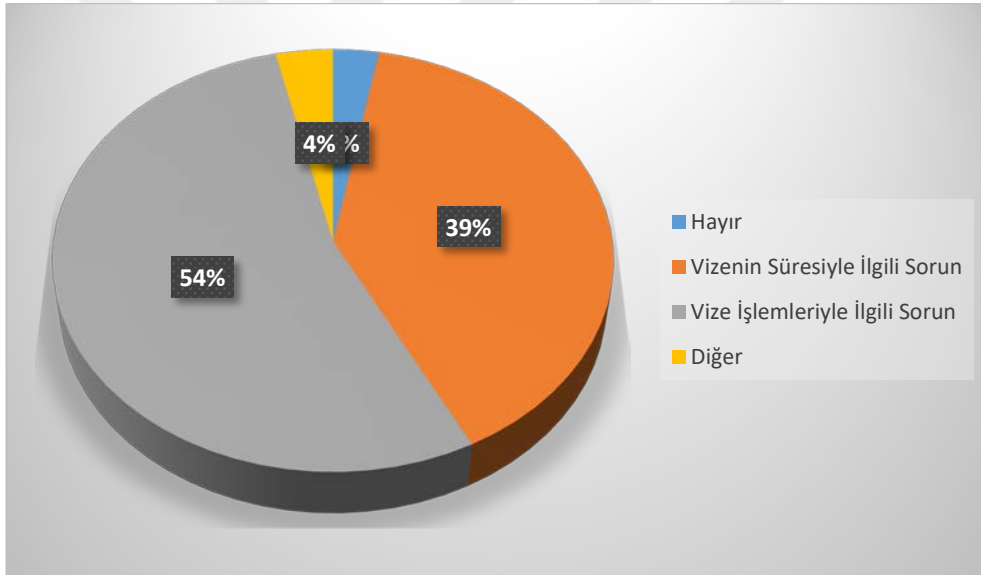
Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2005)

Bu grafikte de gösterildiği gibi yüksek oranda (%91.9) bu hususta problem ile karşı karşıya kalmadıklarını söylerken yalnızca %8.1 gibi düşük orandaki yurttaşlarımız bu hususta problem ile karşı karşıya kaldıklarını belirtmiştir. Karşı karşıya kalınan problemin ne olduğunun söylenmesi istenen soruda yurttaşlarımız en fazla borçlanma ile getirilen günlük 5 dolarlık oranın yüksekliğini problem olarak belirtmişlerdir. Bunu devamlı değişim gösteren mevzuat, emeklilik ile ilgili problemler ve mevzuat ile ilgili yeteli düzeyde bilgi sahibi olamamak gibi problemler takip etmektedir.

3.3.3. Vize Alma Konusundaki Sorunlar

Almanya 1980 senesinden bu yana yurttaşlarımıza vize uygulamaktadır. Vize uygulamalarından dolayı yurttaşlarımızın Almanya'ya gitmelerin zor olduğu ve gitmesine onay verilenlerinde işlemlerden dolayı önemli güçlükler ve gecikmeler yaşadıkları bilinen bir konudur. Almanya'da hayatlarına devam eden ve genellikle oturma izni bulunan yurttaşlarımızın da kimi zaman bu hususta problem ile karşı karşıya kaldıkları ve bilhassa aile birleştirme hususunda birtakım gecikmelerin ve problemlerin olduğu görülmektedir. Bu husus ile ilgili yurttaşlarımızın problem ile karşı karşıya kalıp kalmadıkları ile ilgili yöneltilmiş olan soruya söylenen cevaplar aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 24: Vize Uygulamalarında Sorun Yaşanıp Yaşanmadığı

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2005)

Yukarıda bulunan grafiği yorumladığımızda %76.7 gibi bir oranla yurttaşlarımızın problem yaşamadıkları görülmektedir. %7.2 oranındaki yurttaşlarımızın vizenin zamanı ile ilgili ve %9.8 seviyesindeki yurttaşlarımızın da vize işlemleri ile ilgili problemle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Aslında bu husus ile problem yaşayan yurttaşlarımızın oranı %17 gibi oldukça yüksek bir oran olduğu görülmektedir.

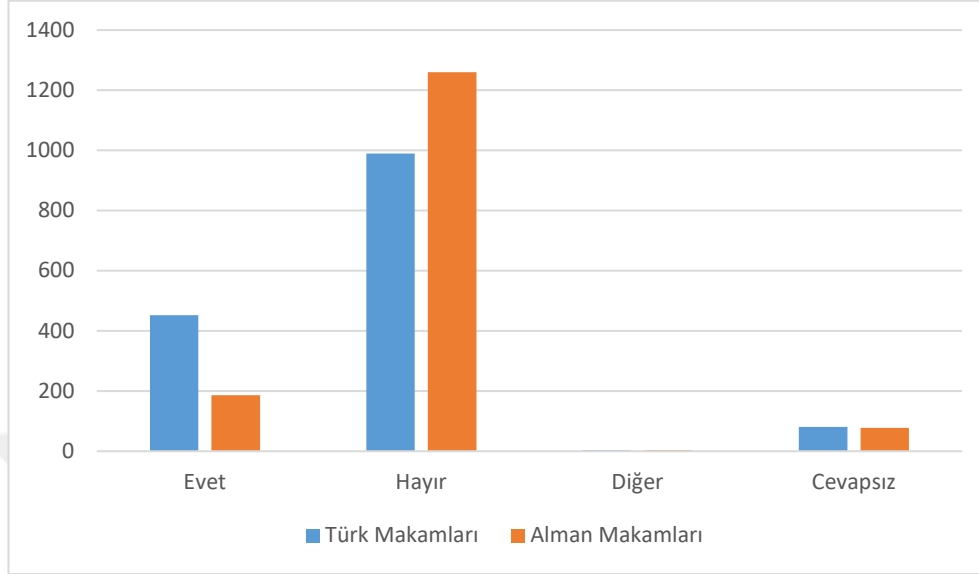
Vize ile ilgili problemleri söylemeleri istenilen soruda yurttaşlarımız yine vize işlemleri ile ilgili aksamalardan ve vize alımı hususunda meydana gelen

engellerin çok olmasından şikâyet etmektedirler. Mevzuatın uygulanmasında meydana gelen problemlerle ilgili belirtilen bu üç örnek alandaki problemlerin çok olmasından ve yakınmaların farklı konular olmasından anlaşılacağı gibi yurttaşlarımız yalnızca toplumsal ve kültürel konularda problem ile karşı karşıya kalmamakta Almanya'daki mevzuattan ve mevzuat uygulamalarından ötürü önemli problemler yaşamaktadırlar. Bu araştırma süresince görüşme yapılan çok fazla yurttaşımız bahsi geçen problemler haricinde; çifte vatandaşlık konusunda meydana gelen problemlerden Türkiye'ye göndermiş oldukları para birikimi ile ilgili problemlere, siyasete katılma hususunda meydana gelen problemlerden örgütlenmede karşılaşılan problemlere kadar çok fazla durumda önemli problemler yaşadıklarını söylemişlerdir. Belirtilen problemlerin birazı yurttaşlarımızın haklarını görmezden gelen legal düzenlemelerle alakalı iken, belli kısmı da yurttaşlarımızın kanunları yeterli düzeyde bilmemelerinden ve haklarını tam anlamı ile kullanamamalarından dolayı ortaya çıkan problemler olduğu söylenebilir. Bu problemlerinin çözüme kavuşması için ücretsiz olarak hukuki danışmanlık hizmetlerinin verilmesinin yaygın hale getirilmesi problemlerin çözüme kavuşmaları bakımından kayda değer yardımlar getireceği söylenebilir.

Değişik problemler ile karşı karşıya kalan yurttaşlarımızın problemleri ile ilgili başvuru yaptıkları makamlar olarak Alman mercileri ile ve Almanya'da bulunan Türk mercileri arasında olan ilişkilerinde de problemler gözlemlendiği görülmektedir. Bir sonraki kısımda yurttaşlarımızın bu ilişkiler hususunda problem ile karşı karşıya kalıp kalmadıkları ve şayet kaldılarsa bu problemlerin hangileri olduğu ile kazanılan bilgiler incelenecektir. Aşağıda gösterilen grafikte Alman ve Türk mercileri ile bağlantılarda problem ile karşı karşıya kalınıp kalınmadığı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

3.3.4. Türk ve Alman Hükümetlerle İlişkiler

Grafik 25: Sorunlarınızı Alman Makamlarına ve Buradaki Türk Makamlarına Ulaştırmada Sorun Oranı

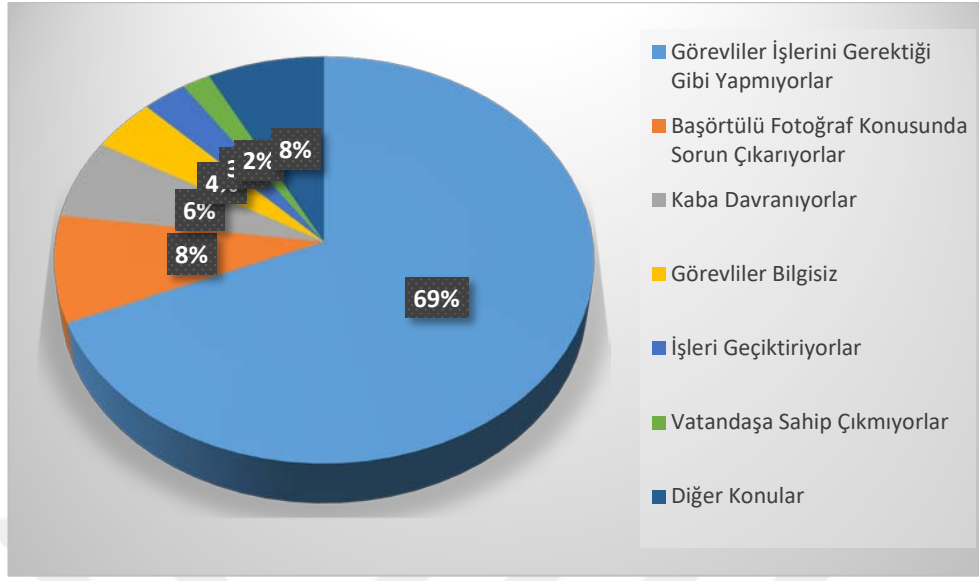

Kaynak: (Berlin Çalışma Müşavirliği İstatistikleri, 2010)

Yukarıdaki grafikte de belirtildiği gibi yurttaşlarımızın problemlerini her iki makama da ulaştırmada büyük problemler yaşandığı görülmektedir. Problemlerini Alman mercilerine ulaştırma konusunda problemlerle karşı karşıya kalmayanların oranı %82.6 iken, Türk makamına ulaştırma konusunda bu oran %68.6 ya gerilemektedir. Alman makamlarına problemlerini ulaştırma problemiyle karşı karşıya kalanların oranı %12.2 iken bu oran Türk makamlarına geldiğinde yükselerek %31.3 olmaktadır.

Alman makamları ile ilgili bağlantılarda bahsedilen problemlerin ilk sırasında dil sorunu bulunmaktadır. Sorununu belirten yurttaşlarımız arasında %50'ye yakın kısmı bu problemi dile getirmiştir. Başka göze çarpan problemler ise ilgisizlik, işlemlerin geç yapılması ve vize alamamak biçiminde sıralanmaktadır. Yurttaşlarımızın Türk makamları ile bağlantılarında karşı karşıya kaldıklarını söyledikleri problemler aşağıdaki grafikte bulunmaktadır.

Grafik 26: Türk Makamlarıyla Yaşanan Sorunlar

Kaynak: (Berlin Çalışma Müşavirliği İstatistikleri, 2010)

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi problemlerin en fazla sunulan hizmetlerin kalitesi ile alakalı olduğu görülmektedir. Görevli olanlar görevlerini gerektiği gibi yapmıyorlar biçiminde özetleyecek olursak yurttaşlarımızın büyük bir kısmı bu seçeneği belirtmektedir. Bunu takip eden konu ise başörtülü fotoğrafta problem yaşamaları gelmektedir. Bunlardan sonra ise görevliler insanlara kötü davranıyor diye belirtenler, görevlilerin bilgi eksiliğinden şikâyet edenler, görevlilerin işlerini geciktirdiğini belirtenler ve vatandaşa sahip çıkmadıklarını belirtenler bulunmaktadır.

Araştırmanın ikinci temel konusunu meydana getiren ve “ Federal Almanya’da hayatlarına devam eden Türklerin toplumsal ve kültürel problemleri” başlığı altında incelenen çok fazla problem ile ilgili edinilen bilgilerin değerlendirilmesi burada bitmektedir. Şimdiye kadar çok fazla problem ve bu problemlerin sebepleri ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Bütün problemlerinin kendine has ana nitelikleri ve boyutları olduğu gibi tüm problemlerin birleştiği bir problem çerçevesi ya da çözüm kapsamı da bulunmaktadır. Buda eğitim çerçevesidir. Bu kapsamda meydana gelen problemler diğer tüm problemlerin sebebi olduğu gibi, bu kapsamda edinilen başarılarla diğer tüm problem kapsamlarındaki başarıyı sağlayacaktır.

Eğitim ile ilgili başarının aile-çocuk-okul un uyum içinde olmasından kaynaklanan bir netice olacağı bilinen bir konudur. Almanya’da bu üçlüden

okul ayağı ile ilgili yapılabilecek olanların kısıtlı olduğu gerçektir. Bundan dolayı ebeveynlerin evlatlarının eğitimi için en önemli yapı olacağı durumu üzerinde önemle durulmalıdır. Ebeveynlerin evlatlarının eğitimi için bilinçlendirilmesi ile ilgili bütün gayretler başarıyı getirecek olan üç faktörün ikisini meydana getiren aile-çocuk faktörlerinin sağlıklı duruma gelmesini sağlayacaktır. Bu iki konudaki başarı eğitimin son ayağı olan okul hususunda problemler meydana gelse de bu ikilinin uyum içerisinde olması meydana gelebilecek problemlerinde çözüme kavuşmasının imkânını sağlayacaktır. Yabancı olunan bir ülkede hayatımıza devam etmenin her zaman yaşitlarına göre evlatlarımızı dezavantajlı duruma düşürdüğü gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Bundan dolayı da Türk çocuklarının kendi yaşitlarındaki çocuklarla eşit olarak yarışma olanağına getirilmelerinin sadece ailelerin evlatlarını bilinçli bir biçimde desteklemesi ile olacağı unutulmamalıdır.

SONUÇ

Türk vatandaşlarının Almanya'ya misafir işçi olarak gittikleri ilk yıldan (1961) bu zamana elli seneden fazla zaman geçti. İlk başlarda binlerle başlayan bu misafirlik daha sonraları milyonlarla devam eden ev sahipliğine dönüştü. Tabii bu süreçte ilk kuşak emekli oldu, onların çocukları, torunları şimdi Almanya'da hayatın her alanında bulunmaktadır. İlk başlarda geri dönüş düşüncesi hâkim olduğu için para biriktiren ve yatırımlarını Türkiye'de yapan Türk misafir işçiler sonrasında Almanya'da yaşamaya devam edecekleri için yatırımlarını da Almanya'da değerlendirmeye başlamışlardır. Ekonomiden, siyasete, spordan sanata her alanda Türkiye kökenli vatandaşlarımızı görmekteyiz. Misafir işçi olarak başlanılan bu süreç artık, milletvekilliği, siyasi parti başkanlığı, işverenlik, milli sporculuk, yılın başarılı girişimcisi ve yılın işvereni gibi birçok sıfatla devam etmektedir.

Yaşanan bu olaylar Almanya için ne kadar önemli ise Türkiye için de o kadar önem arz etmektedir. Almanya'da yaşayan Türk nüfusu ülkemizdeki birçok ilin nüfusundan daha fazladır. Türkiye'nin gerek Avrupa Birliği serüveninde gerek dış politikasında ve ekonomisinde Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızın destekleri önemlidir. Almanya'da yaşayan Türk vatandaşları aynı zaman da Türkiye'nin Avrupa'daki temsilcileri ve imajı olmuştur. Ülkemizi iyi ve kötü olarak temsil eden vatandaşlarımızın bulunmasına rağmen ülkede ki başarıları ve güçleri, Türkiye'nin başarısı ve gücü sayılacaktır. Günümüzde Almanya'da Alman vatandaşı olmuş seçme ve seçilme hakkı bulunan yaklaşık bir milyon Türkiye kökenli kişi bulunmakta ve yine aynı sayıda vatandaşımız Almanya'da yaşamaya rağmen Türkiye'de de seçme ve seçilme hakkına sahiptir. Ayrıca yapılan son yasal düzenlemelerle bu vatandaşlarımız oylarını Türkiye'ye gelmeden de kullanabilmektedirler. Bu kadar fazla ilişkisi bulunan iki ülkenin Almanya'da yaşayan Türkler konusunda iş birliği içinde daha iyi politika ve uygulamalar oluşturmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu şekilde var olan sorunlar çözülebilir.

İlk olarak ve en büyük sorun olan işsizliği detaylı olarak incelediğimizde aslında diğer var olan sorunların bir sonucu olarak işsizlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Günümüzde Almanya'da yaşayan Türklerin işsiz kalma sebepleri arasında dil bilmemeleri, ülke kültürüne ve yaşam tarzına entegre olamamaları görülmektedir. Bu sorunlarla birlikte Almanya'nın tarihinde mevcut olan bakış açısı yabancıların(Müslümanların) sevelememesi de mevcuttur. Türklerin Almanya'ya yerleştikten sonra kendilerini Alman kültüründen soyutlamış ve kendi mahallelerini oluşturarak kendi kültürlerini korumaya çalışmışlardır. İşsizlik sorunun önemsenmemesi de bu sorunun giderilememesini ortaya çıkarmaktadır. Sosyal bir devlet olan Almanya işsizlik ücretlerinin ırk gözetmeden hak eden vatandaşlara vermesi Türklerin çalışmadan bir gelire sahip olmasını sağlamaktadır. Büyük çoğunlukta da iyi bir iş bulana kadar işsiz kalmaktadırlar. Diğer yandan kalifiye eleman olarak Türklerin yetişmemesi, işsiz olanların genel olarak niteliksiz olması ve bu kişilerin ağır işlerde çalışmak istememeleri işsizlik sorununu ortaya çıkarmaktadır. İşveren konumuna gelen Türkler olmasına rağmen işsizlik oranının hala yüksek olmasının sebebi Türk nüfusunun fazla olması ve işveren Türklerin kendi akrabalarını istihdam etmesi ayrıca fazla sayıda büyük girişimci olmamasıdır. İşsizlik sorunu devam etmektedir.

Dil sorunu aslında Almanya'da yaşayan Türklerin son kuşaklarında var olmayan bir sorundur. İlk kuşaklar Türkiye'den çalışmak üzere gelen ve ülkesine dönmeyi düşünen kişilerden oluşmaktaydı. Bu yüzden dil öğrenme çabaları yoktu, kendi mahallelerini oluşturarak bu mahallelerde yaşıyorlardı. Fakat ikinci nesil Almanya'ya çocuk olarak gitmiş ama Almanya'da okula devam etmiştir. Bu yüzden ikinci nesilde dil sorunu fazla olamamakla birlikte oluşturulan Türk mahallelerinden dolayı entegrasyon sorunu yaşamaktaydılar. Bu da ikinci nesilde Almanlara karşı ön yargı aynı şekilde Almanların da Türklere karşı ön yargılı olmalarına sebep olmaktadır. Düzeni ve huzuru Türklerin bozması suç oranlarında Türklerin oranının yüksek olması Almanlarda Türklere karşı ön yargı oluşmasına sebep olmuştur. Üçüncü kuşakta ise bu iki sorunda ortadan tamamen kalkmamasına rağmen azalmıştır. Çünkü üçüncü kuşak Almanya'da doğmuş ve Almanya'da eğitim almış, Alman çocukları ile arkadaşlık yapmıştır. Böylece büyük oranda ön

yargı problemi çözülmüş fakat tamamen bitmemiştir. Bu yakınlaşma farklı sorunlara yol açmıştır. Ayrıca halen Almanya’da yaşayan ikinci kuşak Türkler ’de dil sorunu mevcuttur ve bu sorun iş bulmada sıkıntı oluşturmaktadır. İşsizlik oranlarında da bu görülmektedir.

Almanya’da yaşayan Türk ailelerinde bölünme sorunları ortaya çıkmıştır. Bu sorunun oluşması Alman kültüründen etkilenen üçüncü kuşak Türklerin ailelerinden farklı şehirlerde yaşama istekleri, 18 yaşından sonra farklı evlerde yaşayama istekleri aile bölünmelerine sebep olmuştur. Almanya’da eğitim alan ve kendi kültürlerinden uzak olan üçüncü kuşaklar ile ikinci kuşaklar arasında kuşak çatışmaları oluşmuştur. Bu çatışmalarda en büyük sebep kültürel farklılıklar ve teknolojik gelişmeler oluşturmaktadır.

Ayrıca Almanya’da doğan ve çifte vatandaş olan Türklerde 2000 senesinden önce doğanlarda bir sorun teşkil etmezken, 2000 yılı sonrasında doğan ve 18 yaşına gelen çifte vatandaşlar da Alman kanunları iki ülkeden birini seçmelerini zorunlu kılmaktadır. Türkiye’de bu Türklerin Türkiye’den tamamen kopmamaları için mavi kart uygulaması başlatmıştır. Bazılarının “Batılı ulus-devletlerde, sahip oldukları haklar ve öncelikler bakımından vatandaşlarla vatandaş olmayanlar arasında ciddi bir fark yoktur” yargısına Almanya’daki Türkler açısından katılmak mümkün değildir. Almanya’daki özellikle AB vatandaşı yabancılar her türlü hakka sahipken Türkler için istisnalar getirilmiştir. Bunun en bariz örneği seçme seçilme hakkıdır. Yerel düzeyde bile Almanya yabancılar bu hakkı vermemiştir. Yabancıların katılabildiği danışma niteliğindeki oluşumların etkinliği de Alman politikacı ve yöneticilerin insafına terkedilmiştir. Politik baskının olmaması beraberinde yabancıların sorunlarının çözümsüz kalmasını da getirmektedir. Bunun yanında Alman pasaportu Avrupa’da seyahat özgürlüğü, işe alınmada öncelik, işyerinde yükselme olanağı, güvenlik-hassas işlere girebilme, kendini güvende hissetme (örneğin, sınır dışı edilmeme) gibi pek çok konuda insanlara öncelik/güvence sunmaktadır. Dolayısıyla Alman vatandaşı olmakla olmamak arasında elde edilecekler bakımından büyük farklar vardır ve görünen odur ki Almanya bu muhafazakârlığında devam ederse farklar

olmaya devam edecektir. Hakların sağlanması ve dağıtılmasında hala tek garantör olan ev sahibi devletin politikasını değiştirmesi gerekmektedir.

Türkiye açısından ise eğer Türk hükümetleri bu insanları uzun vadede gerçekten kaybetmek istemiyorlarsa onlarla ilgilenildiğini somut politikalarla göstermeleri gerekmektedir. Almanya gibi Türkiye'deki hükümetlerin de göçmenler konusunda sorun çözücü olmak yerine zamana bırakma politikası uyguladıkları rahatlıkla söylenebilir. Yurt dışındakilere oy ve çifte vatandaşlık yasalarının durumu bunun en açık örneğidir. Ancak, Alman devleti ve "Alman toplumu (ya da herhangi bir başka toplum) önemli ölçülere ulaşan yabancı bir topluluğu, kendi içinde yaşama hakkını kabul ederek barındırıyorsa; bu topluluğun kendi değerlerini ve davranışlarını geliştirebileceği sosyo-kültürel", yasal, ekonomik ve politik ortamı da tanımlaması ve hazırlaması gerekmektedir.

1992 senesinde Avrupa Türk-İslam Birliği'nin yayınladığı Batı Avrupa Türkleri adlı kitapta Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının sorunları ele alınmıştır. Yayımlanan kitapta sonuç olarak verilen maddeler şunlardır;

Yabancıların seçim hakkı olmaması bu sorun günümüzde de devam etmektedir. Birçok kez Alman medyasında gündeme gelmesine rağmen Almanya İçişleri Bakanı oy hakkının sadece vatandaşlara ait olduğunu dile getirmiş ve tartışmalara son noktayı koymuştu. Diğer bir sonuç ise yabancıların kendi kültürlerini yaşatmaları, geliştirmeleri ve tanıtılmaları için gerekli yardımların yapılması konusudur. Bu konu günümüzde artık sorun değildir. Çünkü vatandaşlarımız artık işçi konumundan işveren konumuna geçtiği için kültürlerini yaşatmaları ve tanıtılmaları artık yardımlar dahilinde değil iş adamları tarafından kurulan dernekler ve vakıflarla sağlanmaktadır. Ayrıca kitapta verilen diğer sorunlarda günümüzde devam etmemektedir. 15 yılın geçmesi ile Türkiye'nin eski döneme göre daha sağlam politikalarla Avrupa'da yaşayan vatandaşlarına daha fazla imkân sağlayabilmektedir. Bu durum aynı zamanda gelişen dünya şartları ve Avrupa'da konumu değişen vatandaşlardan dolayı 1992 senesinde var olan sorunlar çözülmüş fakat yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi 3. kuşak Türk gençlerinin Avrupa'da yetişmesidir. (Kılıçarslan, 1992)

Almanya’da yaşayan Türkler artık Almanya’yı geçici vatan olarak değil, kalıcı vatan olarak görmektedirler. Kalıcı vatanda da gerek Almanlarla gerekse de diğer göçmen toplumlarla daha iyi ve daha güçlü ilişki kurabilmek için her yönden daha güçlü olmak gerekir. En önemli güç ise tereddütsüz Türk gençlerinin daha çok eğitime önem vermeleri, Almancayı daha iyi kullanmaları ve bununla birlikte anadillerini de unutmamalarıdır. Almanya’nın en fazla nüfuslu göçmen grubunu oluşturan Türklerin günümüzün stratejik güç olarak görülen lobi faaliyetlerinde de önemli bir rol alacakları unutulmamalıdır. Almanya’da sayıları hızla artan Türk girişimcilerin hem mal ve hizmetlerle ve cirolarıyla hem de önemli oranda sağladıkları istihdamla Alman ekonomisi için vazgeçilmez aktörler haline gelmişlerdir. Var olan bu girişimciler dönerci-manav sınıflandırmasını geride bırakmış ve profesyonel girişimciler olarak Alman ekonomisinde yer almaktadırlar. Eğer ki bu trend böyle devam ederse yakın gelecekte daha fazla oranda göçmen Türkler, işçilikten işçi istihdam eden konumuna yükselecektir. Bununla birlikte kültürel ve sosyal yönden de Türklerin Almanya’ya katkısının artacağını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2005). Federal Almanya'da Yaşayan Türklerin Aile Yapısı Ve Sorunları Araştırması. *Aile ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü*, ss.44-70.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2007). Almanya'da Yaşayan Türklerin aile yapısı ve sorunları. *T.C Aile Araştırma ve Sosyal Araştırma Müdürlüğü*.
- Ateş, H. (2011). “Bir Milyoncu'nun oğlu vize alamıyor” <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/06/01/bir-milyonuncunun-oglu-vize-alamiyor>, (Erişim: 01.06.2011)
- ATGİAD. (2011). *Almanya ve Avrupa'daki Türk Kökenli Girişimciler*. Duisburg.
- Beaud, S., ve Noiriel, G. (2003). Göçmenlerin Bütünleşmesini Düşünmek. *Toplumbilim*, S.17, ss.15-24.
- Berlin Çalışma Müşavirliği İstatistikleri. (2010). Berlin.
- Bevelander, P., ve Veenman, J. (2006). Naturalisation and Employment Integration of Turkish an Morracon Immigrants in the Netherlands. *Journal of International Migration and Integration*, S.7, ss. 327-349.
- Bilgin, N. (1996). *İnsan ilişkileri ve Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayınları.
- Bitzer,D.(2000).*Kültür*.<http://www.geschichte.nrw.de/artikel.php?artikel%5Bid%5D=361&lkz=tr> (Erişim:01.12.2016)
- Bozdağ E. ve öte., (2009). Avrupa'ya Göç Eden Türk İşçilerin İktisadi Etkinliğe. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, ss.159-180.

- Buhl, D. (1973). *Wucher-Mieten*. <http://www.zeit.de/1973/08/wucher-mieten>
(Erişim:01.12.2016)
- Bundesagentur für Arbeit*. (2011)
- Canatan, K. (1990). *Göçmenlerin Kimlik Arayışı*. İstanbul: Endülüs Yayınları.
- Castles, S., ve Godula, K. (1985). *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europa*. London: Oxford University Press.
- Castles, S., ve Godula, K. (1985). *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe*. London: Oxford University Press.
- Castles, S., ve Miller, M. J. (1998). *The Age of Migration*. London: Mcmillan.
- Castles, S., ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç*. (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Corbett, J. (2005). *Ernest George Ravenstein: The Laws of Migration 1885*.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi . *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.17.
- Çelik, L. (2012). Tarihin Peşinde. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.7, ss.147-164.
- Demircioğlu, A. (1983). Federal Almanya'dan Kesin Dönüş Yapan İşgücü. *Amme İdaresi Dergisi*, S. (2), ss. 96-112.
- Deutsche Welle*. (2010). "Göçmen Türk Gençler Türkiye'de Çalışmak İstiyor" <http://www.dw.de/g%C3%B6%C3%A7men-t%C3%BCrk-gen%C3%A7ler-t%C3%BCrkiyede-> (Erişim:10.12.2016)
- Der Spiegel*. (1987). "Dieses Buch ist wie ein Fluch für mich" <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13524434.html>
(Erişim:10.12.2016)
- Dişbudak, C. (2003). *Uluslararası Göç, Ulus-ötesi Girişimcilik ve Çorum'un Anadolu Kaplanı Haline Gelmesi*. Ankara: Yayınlanmamış doktora tezi.

- Erker, T. (1967). Dış Ülkelere İşgücü Akımı ve İş ve İşçi Bulma Kurumu. *Sosyal Siyaset Konferansları, S.18*, ss.85-104.
- Eşel, G. (2008). “Avrupa’ya Kültürel uyum ve birlikte yaşam açısından ilk eğitim süreci olarak aile”. *Uluslararası Eğitim ve Kültür Bağlamında Avrupa Türkler Kongresi, S.3*, ss.176-191.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*. İstanbul: Bağlam yayınları.
- Fien, F. (2005). “Almanya’daki Türkler entegrasyon veya gettolaşma”. <http://www.konrad.org.tr> (Erişim:10.12.2016)
- Gençler, A. (2003). Almanya’nın göçmen politikalarında yeni yönelişler. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, ss. 281-286.
- Gökçe, O. (2006, Nisan). “Almanya’da Uyum ve Dışlanma Arasında Türk Gençleri”. *Türk Yurdu S. 224*, ss.9-17.
- Göktuna, F. ve öte., (2008). “Türk dış göç sürecinin kültürel boyutu: kadın göçmenlerin kültürel kimlik devingenlikleri”. *I. Uluslararası AvrupalıTürkler Kongresi "Eğitim ve Kültür", S.2*, ss.292-310.
- Güllüpınar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, ss.53-82.
- Hartmann, D., ve Kaiser, M. (2012). “Statistischer Überblick der türkischen Migration in Baden-Württemberg und Deutschland”. *Leibniz Information Centre for Economics Discussion Papers*, <https://fzid.uni-hohenheim.de/news/fzid-discussion-paper-no-53-2012-statistischer-ueberblick-der-tuerkischen-migration-in-baden-wuerttemberg-und-deutschland-3> (Erişim: 21.12.2016)
- Helvacı , V. (2008). “Yurt dışına kesin dönüş yapan Türk işçi ailelerinin topluma uyum sürecine yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi”. *I.Uluslararası Eğitim ve Kültür Bağlamında Avrupa Türkler Kongresi, S.3*, ss. 417-436.

- Huneke, D. (2011). “Von der Fremde zur Heimat”.
<http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/anwerbeabkommen/43161/von-der-fremde-zur-heimat?p=all> (Erişim:21.12.2016)
- Jansen, C. J. (1970). Migration: A Social Problem, Readings in the Sociology of Migration. *Pergamon Press*.
- Karataş, A. (2006). *Almanya'daki Türkiyeli Göçmenlerin zelinde Asimilasyon ve Entegrasyon*. Ankara: Hacettepe . Sosyal B. E. Antropoloji AD.
- Kaya, A. (2000). *Berlin'deki Küçük İstanbul Diasporada Kimliğin Oluşumu*. İstanbul: Bke Yayınları.
- Kaya, A., ve Kentel, F. (2005). Euro-Türkler: Türkiye ile Avrupa arasında köprü m engel mi? Almanya Türkleri ve Fransa Türkleri zerine karşılıklı bir çalışma. *İstanbul Üniversitesi Gç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi*, s.223.
- Kılıçarslan, A. (1992). F.Almanya'da Yabancılar Politikası ve Yabancı Düşmanlığı. A. T. Birliği içinde, *Batı Avrupa Türkleri F.Almanya'da 30.Yıl*, ss. 15-39. Frankfurt: Avrupa Türk-İşlam Birliği Yayınları.
- Koçtürk, M. (2008). Almanya'ya Göçün Tarihi. *Die Gaste* S.2.
- Kömürcü, E. (2011). *Almanya'da Yaşayan Türk Göçmenlerin Sosyo-Kültürel Sorunları: Bir Entegrasyon Çalışması*. Ankara.
- Kuran,T. ve te., (2007). “Cultural integration and its discontents”.
<http://www.ssc.wisc.edu/~whs/research/ci> (Erişim:25.12.2016)
- Kümbetoğlu, B. (1996). Antropolojik Alan Araştırması ve Sonuçları. *Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler* s. 271. İstanbul: Kavram Yayınları.
- Lee, E. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, S.3, ss.47-57.
- LEMO. (2014).
<http://www.hdg.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland/Kontinuitaet>

[UndWandel/WirtschaftlicheEntwicklungenInOstUndWest/gastarbeit
er.html](#) (Erişim:30.12.2016)

Lordoğlu, K ve öte., (2004). *Türkiye 'de Enformel İstihdam ve Yabancı Kaçak İşgücü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü.

Massey, D. (1993). "Theories of International Migration: A Review and Appraisal". *Population and Development Review*, S.9, ss.23-32.

Öger, V. (2011). 50 Jahre Migration aus der Türkei. *Conbrio Regensburg*, S.1.

Perşembe, E. (2005). *Almanya'daki Türk Kimliği*. Ankara: Araştırma Yayınları.

Perşembe, E. (2008). Türklerin entegrasyon sorunlarında kültürel kimliğin değerlendirilmesi ve öneriler. *I.Uluslararası Eğitim ve Kültür Bağlamında Avrupa Türkler Kongresi*, S.1, ss.187-206.

Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration.

Polat, H. (2001). Almanya'ya Anadolu'dan göç sorunlar. *Haksöz Dergisi*.

Portes, A., ve Robert, B. (1987). Latin Journey: Cuban and Mexican Immigrants in the United States. *University of California Press*.

Ravenstein, E. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, S.48 , ss.167-205.

RheinlandPfalz. (2011). <http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/die-anwerbung-tuerkischer-arbeitskraefte/> (Erişim:11.10.2016)

RheinLandpfalz. (2011). <http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/das-deutsch-tuerkische-anwerbeabkommen/> (Erişim:11.10.2016)

RheinlandPfalz. (2014). <http://lebenswege.rlp.de/dauerausstellung/zeittafel/> (Erişim:10.11.2016)

- RheinlandPflaz.* (2011).
http://www.ankara.diplo.de/Vertretung/ankara/tr/newsletter/2011/2011__11__01__Nov/Newsletter__Ausgabe__2011__11__01__Nov.html?archive=3016018 (Erişim:10.10.2016)
- Richter, M., ve Yağlı, C. (2005). *Dinlemeye Değer.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sabah Avrupa. (2011). “*Modern Almanya’da Türk Katkısı Önemli*”.
<http://www.sabah.de/tr/modern-almanyada-turk-katkisi-onemli.html>,
(Erişim: 01.02.2017)
- Sabah Avrupa Gazetesi. (2011).
- Sassen , S. (1988). The Mobility of Labor and Capital: A Study in International Investment and Labor Flow. *Cambridge University Press.*
- Silkin, S. (2011). “Üç Kuşanın Çalışma Deneyimleri: Türk Kökenli Kadınların Alman İş Piyasasındaki Fırsat ve Sorunları”. *Türk Alman İşgücü Anlaşmasının 50.Yılında Almanya Türkleri*, ss.243-258.
- Söylemez, C. (Yöneten). (2016). *Almanya TV*, <http://almanyatv.com/>.
- Statistisches Bundesamt. (2011). Wiesbaden.
- Stouffer, A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, S.5.
- Suğanlı, M. (2003). Almanya’da Yaşayan ve TC Merkez Bankasında Hesabı Bulunan Türklerin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve İşçi Dövizleri. *TC Merkez Bankası Yayını.*
- Surenthiran, T. (2010). “Gastarbeiterwanderung nach Deutschland-Hintergründe”. *Politische Ziele und Entwicklung*, s.15.
- SWR. (2011) <http://www.swr.de/international/de/gleis-11-muenchen-hauptbahnhof-das-drehkreuz-der-tuerkischen-zuwanderung-von-1961-bis-1973/-/id=233334/did=8787880/nid=233334/1fksd6m/index.html>
(Erişim:26.11.2016)

- Şahin, B. (2007). *Kökler ve Yollar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, S. (2000). Almanya'ya Türk Vatandaşlarının Göçünün 51.Yılı Kazanımlar ve Tehditler, <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/> (Erişim:09.10.2016)
- Şen, F., ve Güler, A. (2009). *Avrupa Birliği ve Almanya'da Türk Girişimcilerin Ekonomik Gücü*. Essen: TAVAK Yayını.
- Şen, F. ve öte., (2008). “Almanya, ve Avrupa Birliğinde Türk Girişimciler”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, ss.405-418.
- TEPAV. (2012). Kadın iş, Hizmet Sektöründe. *İstihdam İzleme Bülteni S.4*, ss.22-26.
- Todaro, M. (1969). A Model of Labor Migration an Urban Unemployment in Less Developed Countries. *The American Review*, S.59, ss.138-148.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslar Arası Emek Göçü*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslar Arası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tütüncüoğlu, U., ve Özkan, I. (2008). Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler. *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, S.57, ss. 599-634.
- Ulu, S. (2008). “Almanya’da kimlik sorunu ve Türkler”. <http://www.bilgesam.org/tr/islevsel-aratirmalar/sosyokultur/> (Erişim:12.08.2016)
- Ültanır, E. ve öte., (2004). Almanya'da yaşayan üçüncü kuşak Türk gençlerinin sosyo- kültürel yetileri. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, ss. 309-332.
- Vural, D. (2007). “Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti, Yüksek Lisans Tezi.Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta.

- Wallerstein, I. (1995). *Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Göçü Oluşumu*. İstanbul: Metis.
- Wallraf, G. (1985). *Ganz Unten(En Alttakiler)*. Köln: Milliyet Yayınları.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Yaprak, Ş. (2013). Uluslararası Emek Göçü Bağlamında Almanya'ya Türk İşgücü Göçü ve Sosyo-Ekonomik Etkileri. *International Conference on Eurasian Economies*, ss. 862-869.
- Yıldırımoglu, H. (2005). Uluslararası Emek Göçü. *Kamu İş Dergisi*, S.8 s.1
- Zaptçioğlu, D. (2005). *Geldiler ve Kaldılar- Almanya Türklerinin Yaşam Öyküleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.